

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Kirjanduse ja teatriteaduse osakond
Maailmakirjanduse õppetool

Marika Kundla

AUSTRIA KIRJANDUSE RETSEPTSIOON EESTIS 1946-1991

Magistritöö

Juhendaja dotsent Liina Lukas

Tartu 2010

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Austria kirjanduse määratlemisest.....	8
2. Austria kirjanduse tõlkimine 1946-1991.....	12
2.1. Austria eestlase vaimusilmas.....	12
2.2. Austria kirjanduse avaldamise kultuuripoliitilised tegurid.....	13
2.2.1. Tõlkekirjanduse tähtsaimad avaldamiskohad.....	15
2.3. Austria kirjanduse tõlkimise dünaamika.....	16
2.3.1. Raamatutõlked.....	17
2.3.2. Luule- ja proosatõlked.....	17
2.3.3. Kriitilised käsitlused.....	18
2.3.4. Tõlgete ja käsitluste periodiseerimise katse.....	19
2.4. Austria kirjanduse tähtsaimad vahendajad	20
2.4.1. Ivar Ivask ja Ain Kaalep.....	20
2.4.2. Mati Sirkel.....	21
2.4.3. Toivo Tasa.....	22
3. Austria kirjanduse retseptsioon Nõukogude Eestis.....	23
3.1. Nõukogude Eesti esimene periood: 1946-1965.....	23
3.1.1. Stefan Zweig.....	23
3.1.2. Egon Erwin Kisch.....	28
3.1.3. Franz Kafka.....	29
3.1.4. Raamatutõlked: Hans Hass ja Felix Salten.....	29
3.1.5. Perioodikas ilmunud luule- ja proosatõlked.....	30
3.1.6. Austria kirjanduse ülevaated.....	31
3.2. Nõukogude Eesti teine periood: 1966-1976.....	34
3.2.1. Heimito von Doderer.....	34
3.2.2. Franz Grillparzer.....	35
3.2.3. Franz Kafka.....	37
3.2.4. Rainer Maria Rilke.....	38
3.2.5. Stefan Zweig.....	40
3.2.6. Hermann Bahri „Mees, naine ja kontsert“	40

3.2.7. Raamatutõlked: Elias Canetti, Albert Paris Gütersloh, Peter Handke, Hugo von Hofmannsthal, Ödön von Horváth, Mira Lobe, Robert Musil.....	41
3.2.8. Perioodikas ja kogumikes ilmunud luule- ja proosatõlked.....	46
3.2.9. Austria kirjanduse ülevaated.....	49
3.3. Nõukogude Eesti kolmas periood: 1977-1980.....	51
3.3.1. Jakob Wassermann ja Stefan Zweig.....	51
3.3.2. Perioodikas ilmunud proosatõlked: Alfred Polgar ja Gustav Meyrink.....	52
3.3.3. Perioodikas ja kogumikes ilmunud teadeanded ja arvustused.....	52
3.4. Nõukogude Eesti neljas periood: 1981-1987.....	54
3.4.1. Franz Kafka.....	54
3.4.2. Stefan Zweig.....	57
3.4.3. Nobeli kirjanduspreemia laureaat Elias Canetti.....	58
3.4.4. Teatri-, filmi- ja balletiarvustused: Ödön von Horváth ja Felix Salten.....	60
3.4.5. Raamatutõlked: Thomas Bernhard, Peter Handke, Mira Lobe, Hermynia von Zur Mühlen, Herbert Tichy.....	62
3.4.6. Perioodikas ilmunud luule- ja proosatõlked.....	64
3.4.7. Ülevaated ja kriitilised käsitlused.....	66
3.5. Nõukogude Eesti viies periood: 1988-1991.....	69
3.5.1. Franz Kafka.....	70
3.5.2. Georg Trakl.....	70
3.5.3. Franz Werfel.....	71
3.5.4. Paul Celan.....	72
3.5.5. Raamatutõlked: Ingeborg Bachmann, Christine Nöstlinger, Rainer Maria Rilke, Joseph Roth, Arthur Schnitzler, Stefan Zweig.....	73
3.5.6. Perioodikas ja kogumikes ilmunud proosatõlked ning kriitika.....	75
4. Austria kirjanduse retseptioon paguluses.....	77
4.1. Paguluse esimene periood: 1951-1968.....	77
4.1.1. Heimito von Doderer.....	77
4.1.2. Paul Celan.....	79
4.1.3. Perioodikas ilmunud luule- ja proosatõlked.....	80
4.1.4. Raamatutõlge ja erinevad käsitlused.....	81
4.1.5. Ivar Ivaski austria kirjanduse käsitlused.....	83
4.2. Paguluse teine periood: 1973-1990.....	86

5. Kanoniseeritud kirjanduse retseptsioon teatmikes ja kirjandusõpikuis.....	88
5.1. Austria kirjanduse kajastamine teatmikes.....	88
5.1.1. Austria kirjanduse üldine ülevaade.....	88
5.1.2. Teatmikes kajastatud kirjanikud.....	89
5.2. Austria kirjanduse kajastamine kirjandusõpikuis.....	91
Kokkuvõte.....	93
Kasutatud allikad.....	95
Summary.....	105
Lisa 1 Austria kirjanduse bibliograafia 1946-1991.....	107
Raamatutõlked.....	107
Luuletõlked	111
Proosatõlked.....	114
Dateerimata näidend ja kuuldemäng.....	118
Käsitlused: artiklid, esseed, saatesõnad, arvustused, ülevaated, lühisõnumid.....	118
Lisa 2 Austria autorite tõlked ning käsitlused 1946-1991.....	128
Lisa 3 Austria kirjanduse eestindajad 1946-1991.....	130
Selgitus.....	132

Sissejuhatus

Käesoleva töö uurimisobjektiks on austria kirjanduse vastuvõtt Eestis ning paguluses nõukogude perioodil, seejuures on vaatluse alla võetud ajavahemik 1946-1991. Hõlmatud on nii Nõukogude Eestis kui paguluses tõlgitud raamatud, perioodikas ja erinevates kogumikes avaldatud luuletused ja proosapalad, samuti erinevad artiklid, mis käsitlevad austria kirjandust või sellega seonduvat.

Ajaline piir on tõmmatud tinglikult, kuna nõukogude ajal ei ilmunud enne 1946. aastat austria kirjandusest eesti keeles midagi, ning lõpuaasta 1991 tähistab Eesti taasiseseisvumist. Loomulikult ei toimunud 1991. aastal kirjanduse järsku tsensuurist vabanemist, kõik algas juba 1980ndate aastate lõpul, kui sai võimalikuks riiklike kirjastuste kontrolli lõdvenemine trükikirjanduse üle ning lõpuks ka uute kirjastuste teke. Pärast 1991. aastat on austria kirjandust ilmunud väga palju, mida ma selle töö piiratud mahu tõttu käsitleda ei jõudnud. Nüüdseks on eesti keelde tõlgitud paljud olulised austria kirjanduse suurteosed.

Austria kirjanduse valisin eelkõige huvist selle väikeriigi kirjanduse vastu, mille eksisteerimine on sageli küsimärgi all olnud. Vähe tähtis ei olnud ka asjaolu, et saksa kirjanduse retseptiooni uurimine sarnase põhjalikkusega niivõrd pikal perioodil ei oleks võimalik olnud juba tehnilistel põhjustel. Seega valisin uurimisobjektiks just austria kirjanduse, kuna sain sellele soovitud põhjalikkusega pühenduda.

Käesoleva töö eesmärgiks on registreerida nõukogude perioodil toimunud austria kirjanduse vahendamine eesti keelde, tõlgete ja käsitluste kaardistamine ning eesti lugejani jõudnud valiku, selle tahtlikkuse või juhuslikkuse üle arutlemine ning selle konteksti panemine. Austria kirjanduse tõlgete maht oli nõukogude ajal saksa kirjanduse kõrval küll üsna väike, aga mitte olematu. Seetõttu tasubki tutvustada ka ajakirjanduses ilmunud ilukirjandust ning erinevaid käsitlusi, et saada austria kirjanduse vastuvõtust ülevaatlikum pilt. Tegemist ei ole retseptiooniuringuga selle tavatähenduses, kuna ei ole analüüsitud lugejate reaktsiooni loetud ilukirjandusnäidetele, kuigi mõned näited selle kohta on siiski antud.

Esimene ja tähtsaim ülesanne oli koostada bibliograafia Eestis ja paguluses ilmunud austria ilukirjanduse tõlgetest ja kajastustest ajavahemikul 1946-1991. Bibliograafia koostamine oli üsna aeganõudev, segadust lisas saksakeelse kirjanduse mõiste mitmeplaanisus. Kuigi Rahvusraamatukogu kataloogis olid austria ja saksa kirjandus eristatud, tuli ka seal ette eksitusi. Nii näiteks olid osad austria kirjanikud katalogiseeritud nii austria kui saksa kirjanduse alla, samas mõningaid austria kirjanikke peeti kahtluseta saksa omadeks. Tõsi on see, et paljude, eriti juudi

päritolu autorite puhul ongi nende klassifitseerimine vaieldav, seda ka Austria kirjandusteadlaste seas. Rahvusraamatukogu saksa kataloogi olid paigutatud näiteks Hermann Bahr, Erich Fried, Thomas Bernhard, Marion Haushofer, Hugo von Hofmannsthal, Robert Musil, Hermynia von Zur Mühlen, Josef Nadler, Alfred Polgar, Jakob Wassermann ja Franz Werfel, samas olid paljud neist esindatud ka austria kirjanduse kataloogis.

Palju abi sain Leida Püssi tõlkeraamatute nimekirjadest (1970, 1977, 1983, 1988, 1994), Kai Ellipi koostatud austria kirjanduse bibliograafiast (2000), Tiia Sulsi „Väliskirjandust lastele“ (1991), Viivi Metslaidi raamatust „Tõlkenäidendite kataloog. 1940-2006“ (2007). Paguluses ilmunud tõlkekirjandust kontrollisin eelkõige ajakirjade Tulimuld ja Mana bibliograafiatest, samuti Anne Valmase raamatust „Eestlaste kirjastustegevus välismaal 1944-2000“ (2003).

Austria kirjandusest konteksti loomiseks on peamiselt kasutatud Wendelin Schmidt-Dengleri ja Klaus Zeyringeri austria kirjanduslugusid (1995, 2008), võrdluseks on kõrvale võetud ka Wilfrid Barneri saksa kirjanduse ajalugu (2006).

Töö teoreetilises osas on loobunud retseptsiooni käsitlevate uurimistööde klassikalisest valikust tutvustada retseptsiooni- või tõlketooria olemust. Kuna tegu on esmajoonel ajaloolise ülevaatega, on töö põhiteema konteksti avardamiseks esimeses peatükis arutletud austria kirjanduse eripära üle, selle suhetest saksa kirjandusega, puudutatud on keelilise ühtsuse küsimust, ajaloolisi ning sotsiaalkultuurilisi aspekte ning välja jõutud austria rahvusliku ja kirjandusliku teadvuse tekkimiseni. Seejuures on rõhutatud austria kirjanduse eriseisust ning suuri ebavõrdsusi saksakeelsel kirjandusväljal, mis pahatihti enamikele lugejatele, vahendajatele ja sageli kirjanikele endilegi nähtamatuks jäävad.

Teises peatükis tulevad vaatluse alla austria kirjanduse eesti keelde tõlkimise üldised tendentsid, mille juhatab sisse eestlaste austria-mõiste kujunemine ning selle tajumine. Keskendatakse austria kirjanduse avaldamise kultuuripoliitilistele teguritele nii Nõukogude Eestis kui ka paguluses, ideoloogia mõjule avaldatud tõlgete osas, samuti antakse ülevaade tõlkimise dünaamikast ning erinevatest tõlkimise perioodidest, mida on tagantjärele võimalik kindlaks teha. Samuti peatatakse põgusalt tähtsamatel austria kirjanduse vahendajatel, kelle tõlketöö on hindamatu väärtusega. Esile tõstetakse Ivar Ivaski, Ain Kaalepi, Mati Sirkeli ning Toivo Tasa tõlketööd, samuti on nende austria kirjandust puudutavatel kirjanduskäsitlustel ja tõlgete saatesõnadel väga oluline koht austria kirjanduse retseptsioonis.

Kolmas ja neljas peatükk keskenduvad austria kirjanduse retseptsioonile Nõukogude Eestis ja paguluses, lähenedes tõlgetele läbi erinevate perioodide. Vaadeldavate ajavahemike sees on lisaks raamatute, perioodikas ja mitmetes kogumikes avaldatud ilukirjanduse ja kriitiliste käsit-

luste kirjeldamisele püütud leida põhjuseid, miks on avaldatud just konkreetsete autorite töid, samuti pannakse vähemalt raamatute puhul teos autori ülejäänud loominguga ja ka austria kirjandusajaloo konteksti. Perioodide sees olen ülevaatlikkuse suurendamiseks lähtunud esmalt enimtõlgitud autoreist, liikudes seejärel edasi žanrite kaupa.

Viies peatükk annab ülevaate austria kirjandusest Nõukogude Eestis ilmunud teatmiketes ning koolide kirjandusõpikuis. Viimase puhul toetun oma bakalaureusetööle „Saksa kirjandus Eesti koolis: vaade minevikust tulevikku“. (Leemets 2004)

Tööle on lisatud bibliograafiline nimekiri vaadeldaval perioodil 1946-1991 eesti keeles ilmunud austria ilukirjanduse tõlgetest ja kajastustest aastate kaupa ning ka ülevaatlikud tabelid käsitletud autoritest ning tõlkijatest.

Seni on sarnasel teemal kirjutatud Triin Pappeli magistratöö „Saksakeelse tõlkekirjanduse vahendamine ja vastuvõtt Eestis aastatel 1990-2000“, kuid ajaperioodi erinevus ning keskendumine kogu saksakeelsele kirjandusele on andnud tööle hoopis teise suunitluse.

Austria kirjanduse vastuvõttu Eestis oleks vaja kindlasti veel põhjalikumalt uurida, võttes vaatluse alla kogu eesti keeles ilmunud austria kirjanduse alates austria autorite tööde esmastest eestindustest kuni viimaste ilmunud teosteni välja. Seejuures on viimasel ajal ilmunud Mati Sirkeli tõlkes näiteks George Saiko „Triivimisi“ (2010), Elias Canetti „Pimestus“ (2009, III osa tõlkinud T. Tasa), Fritz von Herzmanovsky-Orlando „Geeniuste maskimäng“ (2009), Franz Kafka „Päevikud 1910-1923“ (2009), Heimito von Dodereri „Strudlhofi trepp“ (2008), Robert Musili peateos „Omadusteta mees“ (2006) ja „Kasvandik Törlessi hingeheitlused“ (2005), Rainer Maria Rilke „Duino eelegiad“ (2005). Lisaks on tõlgitud näiteks 2004. aasta Nobeli kirjanduspreemia laureaadi Elfriede Jelineki teoseid, seal hulgas „Klaveriõpetaja“ (2005), Ferdinand von Saari „Reekviem armastusele“ (2002), Franz Kafka „Kirjad Milenale“ (1996), Joseph Rothi „Radetzky marss“ (1995) ja „Savoy hotell“ (1997), Peter Altenbergi lühilugusid (2004), Hermann Brochi novelle (2001), Marie von Ebner-Eschenbachi ja Karl Krausi aforisme (2007, 1999), Arthur Schnitzleri jutustusi (1996, 2000, 2009), samuti Stefan Zweigi romaane ning paljude teiste austria autorite töid.

1. Austria kirjanduse määratlemisest

Juba 18. sajandist alates on Austrias ja Saksamaal elavalt selle üle diskuteeritud, kas austria kirjandus kui selline üldse on olemas või kuulub ta saksakeelse kirjandusena ühtse suure saksa kirjandusloo koosseisu.

Kui näiteks inglise keeles kirjutava kanada kirjaniku teose puhul ei teki tavaliselt küsimust, kas tegu on inglise või kanada kirjandusega, siis saksa keeleruumis püütakse sageli „saksa“ mõiste alla viia kogu saksa keeles kirjutatav kirjavara. Saksakeelse kirjanduse ajalugu on enamasti kirjutatud Saksamaa-kesksena, mis tähendab, et suured saksa kirjanduslood käsitlevad tihti veel tänaseni austria ja šveitsi saksakeelset kirjandust keelelisele identsusele toetudes ühe osana suurest saksakeelsest kirjandusest. Sellisel käitumisel on mitmeid põhjusi. Esiteks on Saksamaal kui suuremas riigis lihtsalt rohkem germaniste, kes kirjutavad iseenesestmõistetavalt Saksamaa seisukohalt, samuti paiknevad paljud austria kirjanikke avaldavad kirjastused just Saksamaal. Need kultuuriruumid on omavahel küll tihedasti seotud, kuid see ei tohiks olla põhjus väiksemate kirjanduste allaneelamiseks lihtsustamise, üldistamise eesmärgil. Saksamaal nähakse austria kirjanduse olemasolu kaitsmist tihti piinliku provintslikkuse ja põhjendamatu rahvusuhkuse väljendusena. (Zeyringer 2008: 24)

Näiteks Wilfrid Barneri 2006. aastal ilmunud kogumik „*Geschichte der deutschen Literatur von 1945 bis zur Gegenwart*“ liigendab austria ja šveitsi kirjanduse üsna muretult „(lääne-)saksa kirjanduse“ kontseptsiooni alla. Kogumikuga tahab autor oma sõnul saavutada „esimest ühissaksa kirjandusajalugu“. Argumentideks, miks ka Austriat ja Šveitsi ühissaksa kirjanduse hulka loetakse, on „piireületav“ lugejaskond, kirjanduste „euroopalik-atlantiline dimensioon“ ja „poliitiliste süsteemide sarnasus“, mis erines näiteks DDR-aegsest kirjandusest. (2006: XIX-XX) Neist kolmest põhjusest autorile piisab, et saksa kirjandusena käsitleda ka austria ja šveitsi kirjandust.

Austria kirjandusteadlased juhivad tähelepanu sellele, et kui püüda paigutada kõik, mis on saksa keeles kirjutatud, ühisesse suursaksa pilti, jäävad märkamata olulised erinevused ja rikkused, mis eristavad üht saksakeelset kultuuriruumi teisest. Nii toimides kaovad Austria ja Šveits kirjanduslikult maakaardilt sootuks ning nende maade kirjanduse mõistmiseks tuleks kasutada neile mittesobivat, ühelt poolt liiga suurt ja teiselt poolt liiga kitsast tõlgendamismudelit, seda ühte ja ümmargust „saksa“ oma.

Nii Barneri koostatud kirjandusajaloos kui ka paljudes teistes Saksamaal välja antud kogumikes mõõdetakse austria kirjandust saksa kirjanduse arengute ja vooludega. Mis jääb neist perioodidest väljaspoole, seda ei märgata, kuna see ei sobitu saksakeskse kirjanduse tausta. Pari-

mal juhul vaadeldakse erisusi kui lihtsalt kõrvalekallet normist. (Zeyringer 2008: 28-29) Juba varakult on Austrias tähele pandud, et saksa kirjanduse jaoks välja töötatud ajastud kehtivad austria kirjanduse jaoks vaid eranditega. Näiteks on austria kirjanduses „Tormi ja tungi“ ning naturalismi esindajaid väga vähe või peaaegu üldse mitte, sama lugu on kategooriatega realism, Noor-Saksamaa või epigoonika. Samas on austria kirjandus viljakalt edendanud näiteks biidermeieri või sajandivahetuse kirjanduse osa. (Schmidt-Dengler & Zeyringer 1995: 25) Kui need erinevused tähele panemata jätta, tulenevad sellest suured eksiarvamused austria kirjanike klassifitseerimise kohta, kuna jäetakse arvestamata oluline tõik, et nende kirjanike juured on palju sügavamal austria traditsioonis kui kaasaja saksa kirjanduses. (Ivask 2003f: 368)

Seega ei saa ega tohi austria kirjanduse saavutusi lihtsalt ühitada ühisesse saksa arengusse, kuna austria kirjanduse ajaloolised tingimused, struktuurid ja põimingud on saksa kirjandusest selgelt erinevad. Austria kultuuriline, poliitiline ja rahvuslik identiteet ilmneb pidevas kriitilises dialoogis saksa kirjandusega. Seda on märgata austria kirjanike ja kirjanduskriitikute teostes, sõnavõttudes, artiklites jm, kus vastandutakse kas otseselt või kaudselt saksa kirjanduse ja selle vaimuga. Siiski ei saa austria kirjandust vaadelda saksa kirjandusest ka täielikult eraldiseisvana, sest austria kirjandusajaloo koostamiseks on vajalik saksa kirjanduse tundmine ning jälgimine. Võiks pigem leppida sellega, et saksakeelses ruumis on teineteise kõrval arenenud kaks omapärast kirjandust, mis esindavad kaht erinevat vaimset hoiakut ja mis täiendavad teineteist ilmekalt ja tihti dramaatiliselt. (Ivask 2003f: 369)

Austria kirjanduse küsitavus saab reeglina alguse sellest, et piiritlemise aluseks teistest kirjandustest ei saa võtta kõige lihtsamini kasutatavat kriteeriumit – keelt. Nagu on öelnud Jaan Undusk: keelelisest aspektist vaadatuna ei ole austria kirjandust üldse olemas, kuna ta on loodud keelelise tühjuse kohale (1998: 660), see on nii võttes lihtsalt saksakeelne kirjandus.

Kui toetuda Herderi ja vendade Grimmide ideele kultuurilisest rahvuslusest, mille järgi on igal rahval oma eriline vaim, mille juurde kuulub veel sellele rahvale spetsiifiline kultuur ja keel, siis selle järgi tuleneks saksa kirjandus ühiselt saksa keele baasilt ning kõik muud kirjandust seletavad kriteeriumid oleksid teisejärgulise tähtsusega ega väärriks erilist tähelepanu. (Schmidt-Dengler & Zeyringer 1995: 22) Herderi ja vendade Grimmide osaliselt tänaseni kehtiv idee keele ja rahvuse sulanemisest üheks (rahvus)kirjanduseks ei lase avalduda austria kirjanduse olulistel erinevustel suursaksa omast ning see omakorda takistab austria kirjanduse teaduslikku käsitlemist, kuna vaatluse alt jäävad välja ajaloolised ja kultuuriajaloolised aspektid. (Zeyringer 2008: 32)

Austria kirjandust ei saa võtta keelekeskselt kui „saksa kirjandust“ ka seepärast, et saksa kee-

les on kirjutanud paljud kirjanikud, kes küll elasid või tegutsesid Austria riigi ja kultuuri mõju-
piirkonnas, kuid kes polnud rahvuselt sakslased. Näiteks paljud juudi autorid, kes kirjutasid oma
teoseid saksa keeles, paigutasid end ise oma teoste või sõnavõttudega Viini mõjupiirkonda ning
saksa kirjanduskeele kõrval oli saksa riigikeel nende jaoks väheoluline. (Schmidt-Dengler &
Zeyringer 1995: 24)

Austria kirjanduslugu rõhutab eelkõige oma regionaalset identiteeti, mis ei ole mõjutanud
näiteks saksa või šveitsi kirjandust. Samas ei saa austria kirjandust seletada ka Austria riigi kui
kindlapiirilise struktuuri kaudu. Nimelt on Austria riigi territoorium viimase paarisaja aasta jook-
sul, mida peetakse austria kirjanduse väljakujunemise ning omapärasuse seisukohalt äärmiselt
oluliseks, väga palju muutunud. Esimese maailmasõja eelsest suurriiki aluseks võttes saaks aust-
ria kirjanduse hulka arvata ka näiteks ungari ja tšehhi kirjanduse, pärast Teist maailmasõda aga
enam mitte. Seega on riigipiiride kaudu kirjanduse seletamine äärmiselt küsitava väärtusega ning
ainult sellele toetuda võimatu. (Tarvas 2002: 1705)

Austria kirjandusteadlased on veendunud, et austria kirjandusel on oma identiteet, mille
määrab eelkõige kuulumine kindlasse ajalooliselt kujunenud sotsiaalkultuurilisse ruumi. Austria
kirjandust tuleb näha sotsiaalajaloolises ja sotsiaalkultuurilises suhtes, erinevate kirjanduslike ja
laiemate ühiskondlike seoste raamides. Just sellest sõltub kõige rohkem piirjoon austria ja saksa
kirjanduse vahel (Schmidt-Dengler & Zeyringer 1995: 15). Austria kirjanduse omanäolisust on
ajalooliselt kujundanud näiteks Austria riigiaparaadi multikultuurilised suhteid, suurriigi poliitili-
ne ja sotsiaalkultuuriline mitmekesisus, juudi haritlaskond, tugevad romaani (hispaania, itaalia),
slaavi ja ungari mõjud, katoliiklik barokk, vastureformatsioon, absolutism, 19. sajandil Habs-
burgide monarhia lagunemine, Austria identiteediproblematika Esimeses Vabariigis, austrofa-
šism, demokraatia areng pärast 1945. aastat jne. (Zeyringer 2008: 30) Sarnaselt seletavad austria
kirjanduse eripära ka tähtsaimad austria kirjanduslõõd, mis näevad austria kirjandust tema sot-
siaalkultuurilises kontekstis (näiteks Herbert Zeman, Klaus Zeyringer, Wendelin Schmidt-Deng-
ler jt).

Austriale omapärase vaimsuse, austria identiteedi kujunemist on aga kogu selle ajaloolises
keerukuses üsna raske jälgida. Teatud selgemaid suundumisi rahvusliku teadvuse arenemiseks
võib näha juba 17. sajandist alates, seejuures on selle kujunemisel olulist rolli mänginud lõuna-
ida katoliiklik-barokliku kultuuri tihe seotus põhja protestantlik-idealstliku kultuuriga. Erinevalt
teistest Euroopa kirjandustest oli austria kirjandus veel 19. ja 20. sajandil baroki mõju all ning
lähemal vaatlusel võib ka kõigis järgnevais kirjandusperioodides näha teatud barokset sisu, mis
seob erinevad stiilisuunad ühtseks kestvaks traditsiooniks. Heaks näiteks austria kirjanduse järje-

pidevuse ning kultuurimälu iseloomustamiseks on Franz Grillparzeri looming. Seda loetakse austria tegeliku kirjandusliku traditsiooni alguseks, mis ulatub tänaseni. Kõik enne teda kirjutatu näib vaid austria kirjanduse ettevalmistusena, samuti on ilma temata raske ette kujutada kõike seda, mis on kirjutatud peale teda. (Ivask 2003f: 365) Ka Austria riigi ülerahvuseline struktuur on olnud austria rahvusliku teadvuse kujunemisel äärmiselt olulise tähtsusega, kuna see on mõjutanud austria vaimu eripära. Hoolimata austria kirjanduse regionaalsuse rõhutamisest tuleb silmas pidada seda, et austria kirjandus ei ole rahvuskirjandus selle tavapärase mõttes, vaid on kujunenud mitmerahvusluse pinnal.

2. Austria kirjanduse tõlkimine 1946-1991

Austria kirjanduse tõlkimise puhul tuleb alati silmas pidada seda, et see saksa keelest tõlkimise tõttu suurde saksa kirjandusse ära ei kaoks. Seega ei mängi tõlgete vahendamisel teise kultuuri tõlkekriitika tõlketekstist sugugi väiksemat rolli. Tõlgete arvustused, ees- ja järelsõnad aitavad tuua kirjandust lugejale lähemale ja lahendada tõlketeose ilmumisega kaasneva võivaid võimalikke arusaamatusi. (Talvet 2002: 1716) Eriti isikliku keeleomandita austria kirjanduse puhul on lugejapoolne taustatundmine hädavajalik. Jaan Undusk väidab, et lugeja tuleb saksakeelse kirjanduse juurest austria kirjanduse juurde meelitada ning austria kirjanduse teosed varustada seletavate kommentaaride ja esseedega. (1998: 667)

2.1. Austria eestlase vaimusilmas

Undusk on avaldanud ka arvamust, et Eesti kultuuriruumi baltisaksa taust aitab meil paremini mõista austria kirjanduse olukorda ja austerlust üldse, sest oleme meiegi sarnaselt austerlastele püüdnud saksa kultuuriga vastanduda, oma kultuuri erinevust saksa kultuurist rõhutada. (1998: 661)

20. sajandi algusesse, kui Eestis algas Noor-Eesti initsiatiivil teadlik ärapöördumine saksa kultuurist teiste rahvaste kultuuride poole, jääb ka austria kirjanduse tõlkimise algus. Mingit kindlamat austria vaimu hakati eristama eelkõige tänu Noor-Viini autorite tekstidele. Nii ilmus näiteks 1910. aastal ajakirjas Noor-Eesti Bernhard Linde essee „Peter Altenberg“ koos selle juurde kuuluvate tõlgetega, samal aastal avaldati Altenbergi tõlkeid ka muude Eesti väljaannete kirjanduslikes lisades. (Undusk 1998: 662-664) Tutvustati ka teisi austria autoreid: Franz Werfelit, Rainer Maria Rilket ja Stefan Zweigi (Undusk 1988: 378-379), teatrites hakati lavastama tunnustatud austria autorite – Hermann Bahri, Arthur Schnitzleri, Franz Grillparzeri, Hugo von Hofmannsthal – loomingut. Nii oligi enne Teist maailmasõda eesti lugejaile ning teatrikülastajaile tutvustatud mitmeid nimekaid austria autoreid, lisaks eelpool nimetatutele veel Ludwig Anzengruberit, Johann Nepomuk Nestroyd, Peter Roseggerit, Rudolf Hans Bartschi, Marie von Ebner-Eschenbachi jt. (Tasa 2000: 6)

Noor-Viini või üksikute austria autorite läbimurre ei tähendanud aga siiski seda, et sellest hetkest alates oleks Austriast tulevaid tekste Eestis austria kirjandusena hakatud võtma, samuti oli tõlgitud raamatute arv kuni Teise maailmasõjani üsna tagasihoidlik

2.2. Austria kirjanduse avaldamise kultuuripoliitilised tegurid

Austria kirjanduse avaldamist mõjutasid 1946-1991 Nõukogude Eestis ning paguluses erinevad kultuuripoliitilised tegurid, mille tõttu olid erinevad ka tõlkimise maht ning autorid, keda tõlgiti.

Nõukogude võimu kehtestamisega Eestis 1940. aastal toimusid olulised muudatused terves riigis. Kultuurielus tõusis tähtsaimaks kultuuri ideoloogiline külg, nii-öelda õige poliitilise mõtlemise õpetamine. Alates 1940. aasta 20. oktoobrist ei tohtinud trükikojad ilma tsensuuri loata enam ühtegi tellimust vastu võtta, samuti kestis terve esimese nõukogude aasta erinevate raamatute keelamine ja hävitamine. Likvideeriti seni hästi toimunud kirjastuste süsteem ning raamatute väljaandmisel seati sisse riiklik monopol – nii oli lihtne jälgida ja kontrollida kirjastuste tegevust. (Möldre 2005: 25-31)

Sarnane tegutsemine iseloomustas ka Saksa okupatsiooni aega, mis kestis Eestis 1941. aasta detsembrist 1944. aasta sügiseni. Raamatute väljaandmine võeti range kontrolli alla, igasuguse kommunistliku sisuga, saksavaenuliku, samuti juudi autorite poolt kirjutatud raamatute ilmumine oli keelatud. Pärast Nõukogude võimu taaskehtestamist koostati uuesti keelatud teoste nimekirjad ning sõjajärgsel aastakümnel hävitati eriti palju raamatuid. Taastati eelmisel nõukogude perioodil loodud viis kirjastust, mis kõik omakorda liideti Eesti Riiklikuks Kirjastuseks. (Möldre 2005: 83)

Nõukogude Eestis ilmus esimene austria kirjanduse raamatutõlge alles 1957. aastal. Pika vahepealse vaikimisperioodi põhjused on lihtsalt seletatavad, kuna esimestel aastakümnetel oli Nõukogude Eestis raamatute avaldamisel rõhuasetus ideoloogilistel tekstidel, mitte ilukirjandusel. Aastail 1944-1955 moodustas kogu Nõukogude Eesti raamatutoodangust ilukirjandus vaid 14% ja lastekirjandus 6%. Väliskirjanduse osakaal ilukirjanduses oli väike, austria kirjandust tõlgiti sarnaselt teistele lääne kirjandustele äärmiselt vähe. (Möldre 2005: 100)

Nõukogudeaegset tõlkekirjandust iseloomustas eriti ilmekalt kvoodipoliitika, mille piirav mõju tsenseeris ja kärpis oluliselt avaldatavate nimetuste arvu. Nii näiteks pidi tõlgitud ilukirjandusest moodustama 45% vene, 15% teiste Nõukogude Liidu rahvaste, 13% sotsialismimaade ja 27% muu maailma rahvaste kirjandus. (Soosaar 1994: 53) Kuigi väga vähe tõlgiti sel ajal maailma uuemat kirjandust, filosoofilist kirjasõna, esseistikat ja memuaristikat, oli hea see, et taoline poliitika soosis maailmakirjanduse vanema klassika tõlkimist, kuna see oli ideoloogiliselt riskivaba. Sellega rikastati oluliselt eestikeelset maailmakirjanduse tõlkimist ja meie maailmakirjanduse varamut. (Pappel 2007: 16) Nõukogude ajal ajaviitekirjanduse ilmumist ei soositud, kuid samaväärset või isegi alla selle kirjasõna – kõiki ideoloogiliselt õigeid ja regionaalselt kohustus-

likke makulatuurraamatuid – trükiti veel rohkem kui enne või pärast Nõukogude aega. (Soosaar 1994: 54) Võrreldes 20. sajandi algusega suurenes pärast Teist maailmasõda austria kirjanduse tõlgete arv siiski märgatavalt. 1960ndatel aastatel tasapisi nõrgenema hakanud tsensuur muutis ka tõlkimisvõimalused paremaks (Tasa 2000: 6), lugejateni jõudsid mitmete autorite teosed, mille ilmumine varem poleks võimalik olnud. 1970ndate aastate algul tugevnes ideoloogiline surve aga taas. Näiteks heideti Loomingu Raamatukogu 1972. aasta väljaannetele ette vennasvabariikide autorite vähest avaldamist. Sel aastal ilmusid Loomingu Raamatukogus näiteks austria kirjanike Albert Paris Gütersloh` ja Robert Musili novellikogud. Loomingu Raamatukogu juhtkond vahetati 1972.-1973. aastal välja ja sari hakkas enam avaldama eesti, vene ja nõukogude rahvaste kirjandust. Kui austria kirjanduse avaldamist 1973.-1974. aastal eelnevad muudatused otseselt ei puudutanud (tõenäoliselt olid ilmunud teosed juba varem paika pandud), muutus mõju järgnevatel aastatel tuntavaks. Aastail 1975-1978 ja 1980 ei ilmunud austria kirjandusest ühtegi tõlkeraamatut. Kaasaegse ilukirjanduse osakaalu vähenemist mõjutas kindlasti ka Nõukogude Liidu ühinemine ülemaailmse autoriõiguse konventsiooniga 1973. aastal, mis nõudis riigi kirjastustelt välisautoritele autoritasu maksmist. (Möldre 2005: 181)

Ajalehti ilmus nõukogude ajal üsna vähe. Oli kolm üldsisulist vabariiklikku ajalehte: päevalehed Rahva Häääl ja Noorte Häääl ning nädalaleht Kodumaa. Ilmusid ka üksikud erialalehed, näiteks kultuurileht Sirp ja Vasar. Linnalehtedest ilmus Tallinnas Õhtuleht ja Tartus Edasi. (Liivaku 1995: 233) Ajalehti loeti palju, kuna nende hind oli odav, samuti oli taskukohane raamatute hind. Kui enne nõukogude aega maksis keskmine raamat töölise päevapalga, siis Nõukogude Eestis maksis raamat vähem kui kümnendiku sellest. (Liivaku 1995: 209)

Tsensuuriameti kontroll hakkas Eestis lõplikult lõdvenema alles 1987. aastal. 1988. aastal vabastati eeltsensuurist ajakirjad Pikker, Keel ja Kirjandus, 1989. aastal Looming, Vikerkaar ja ka Loomingu Raamatukogu. (Möldre 2005: 122-123) 1987. aastal algas uute, nii riiklike kui kooperatiivsete kirjastuste asutamine, 1992. aastal riiklikke ettevõtteid endises mõistes enam ei eksisteerinud.

Paguluses ilmus tõlkekirjandust üsna vähe. Põhjused olid samuti kultuuripoliitilist laadi: kuna paguluses olid eestlased oma kodumaast äralõigatud, oli nende esmaseks eesmärgiks oma identiteedi säilitamine. Seetõttu oli ka paguluses ilmuma hakanud eesti ajakirjade ning seal loodud kirjastuste eesmärk eelkõige eesti autorite teoste avaldamine.

2.2.1. Tõlkekirjanduse tähtsaimad avaldamiskohad

Nõukogude Eestis ilmus tõlkekirjandust paljudes erinevates väljaannetes. Austria luulet ning proosat avaldasid kõige enam ajalehed Edasi ning Sirp ja Vasar, samuti ajakirjad Noorus ja Looming. Luulet ilmus enim mitmesugustes tõlkeluule kogumikes ning Loomingus, proosat ajalehtedes Edasi, Sirp ja Vasar, ajakirjas Noorus ning samuti erinevates proosakogumikes. Kriitilisi artikleid avaldasid enim kultuurileht Sirp ja Vasar, ajakirjad Looming, Keel ja Kirjandus, samuti ilmus mitmeid käsitlusi erinevates kogumikes ning ajalehes Edasi. Raamatutõlgete vahendamisel oli esikohal Loomingu Raamatukogu, mis avaldas vaadeldaval perioodil 18 austria kirjanduse teost, moodustades sellega umbes poole kõigist Eestis ja paguluses ilmunud austria kirjanduse tõlkeraamatutest.

Seejuures andis Loomingu Raamatukogu ülevaate 15 erineva autori loomingust, mis on rohkem kui pool 1946-1991 ilmunud autoritest. Franz Kafkalt ilmus Loomingu Raamatukogu sarjas näiteks kolm erinevat raamatut, Elias Canettilt kaks. Paljusid mainekaid vanema ning ka uuema põlvkonna austria autoreid avaldati esmalt just selles sarjas (näiteks Peter Handke, Robert Musil, Ingeborg Bachmann jt).

Mõistmaks Loomingu Raamatukogu erilist seisust väärtkirjanduse väljaandjana, on mõttekas peatuda lühidalt ka väljaande loomise põhjustel. Loomingu Raamatukogu asutamise idee eesmärgiks oli luua ajakirjale Looming tõlkekirjanduse võimaluste arendamiseks lisaväljaanne, mis avaldaks ainult uut, eesti keeles seni ilmumata kirjandust. Loomingu Raamatukogu hakkas ilmutama 1957. aastal, meenutades alguses kaks korda kuus ilmuva väljaandena midagi Nõukogude Liidus välja antava *Biblioteka Ogonjok* taolist. Seetõttu ei leidnud Loomingu Raamatukogu kui *Ogonjoki* analoog ka Eesti võimude poolt vastuseisu.

Kuna väljaanne oli populaarne ning päris suure tiraažiga (algusaastatel juba 18 – 20 000 eksemplari), hakkas Loomingu Raamatukogu teisel ilmumisaastal kujunema ajakirjaks. Ajakirja staatuse saavutamine oli Loomingu Raamatukogu jaoks parim võimalus, kuna ajakirjalt kui operatiivselt väljaandelt ei nõutud eelplaanide kinnitamist Moskvas ega ka vastloodud Kirjastuskomitees. Ebamäärased alluvussuhted jätsid Loomingu Raamatukogu toimetuse küllalt kauaks omapäi ning seetõttu pääsesid trükki ka mitmete autorite teosed, keda mujal tõenäoliselt avaldada poleks saanud.

Loomingu Raamatukogu algaastail saadi informatsiooni põhiliselt venekeelseist ajakirjadest, mida Moskva kirjanike liidust aeg-ajast saadeti. 1960ndate aastate keskel sugenesid otse- või kaudsidemed väliseestlastega (Ivar Ivask, Ivar Grünthal, Hellar Grabbi jt), kelle vahendusel

saabus toimetusse ajakirju (näiteks *Books Abroad*) ja bibliograafilisi ajalehti, mis võimaldasid tõlkijail inglise, prantsuse ja saksa keeles ilmunud raamatutest ülevaadet saada. (Hiedel 1995: 140-143)

Välis-Eestis oli suurimaks raamatuid väljaandvaks kirjastuseks Orto, mis registreeriti ametlikult 1944. aastal Rootsis ja mille tegevus muutus alates 1945. aastast Andres Lauri juhtimisel regulaarseks. Reeglina anti välja eesti autorite loomingut. Kanadas, kuhu Orto kolis 1951. aastal, sages väliskirjanduse tõlgete avaldamine ning aastail 1951-1973 moodustas tõlgete osakaal koguni 45% ilmunud raamatuhulgast. Kirjastuse tegevus lõppes 1973. aastal Andres Lauri surmaga. (Valmas 2003: 43-45) Orto kirjastuselt ilmus paguluses kaks austria kirjanduse teost.

Tõlkeid avaldati aga ka väliseesti ajakirjades Tulimuld ja Mana. Tulimulla esimene number ilmus 20. juunil 1950. aastal Rootsis Lundis, väljaanne tegutses kuni 1993. aastani. Mana ilmus aastail 1957-1965 samuti Rootsis, hiljem USA-s ja ka Eestis. (Valmas 2003: 40-41)

Austria kirjandust puudutavaid artikleid ilmus aga ka muudes maailma kirjandusajakirjades ning kogumikes, seda eelkõige tänu Ivar Ivaski tänuväärsele tööle. Nimetada tasuks Austria saksakeelseid ajakirju *Forum* ja *Wort in der Zeit*, samuti kogumikku *Das große Erbe: Aufsätze zur österreichischen Literatur* ja raamatut *Erinnerungen an Heimito von Doderer*; ingliskeelseist väljaannetest *World Literature Today*, *Books Abroad* ning *Wisconsin Studies in Contemporary Literature*. 1989. aastal ilmus Mati Sirkeli Kafka-tõlge näiteks Soomes Oulus välja antud kogumikus *Wellesto*.

2.3. Austria kirjanduse tõlkimise dünaamika

Aastail 1901-1917, enne Eesti iseseisvumist, moodustas Eestis ilmunud 1118 ilukirjanduse tõlgetest suurema hulga saksakeelne kirjandus 390 teosega, mis tegi aastas kokku 23 raamatut. Pärast Nõukogude Eesti väljakuulutamist avaldati aastail 1940-1990 umbes 4750 ilukirjanduslikku tõlketest, millest saksakeelse kirjanduse osakaal küündis ainult veidi üle kahesaja. Aastas ilmus siis keskmiselt neli saksakeelse (saksa, austria ja šveitsi) kirjanduse teost.

Millise mahu ilmunud saksakeelsest ilukirjandusest moodustas austria kirjandus, sellel peatungi nüüd lähemalt, andes ülevaate vaadeldaval perioodil Nõukogude Eestis ning paguluses ilmunud raamatutõlgetest, perioodikas või erinevates kogumikes ilmunud luulest ja proosast ning kriitikast. Samuti iseloomustan austria kirjanduse tõlkimise perioode, mida on tõlgetele ja kriitikale toetudes tagantjärele võimalik kindlaks määrata.

2.3.1. Raamatutõlked

Ajavahemikul 1955-1991 ilmus Eestis ja väliseestis kokku 26 erineva austria autori raamatut, teoseid oli kokku 40 (sealhulgas 4 lastekirjanduse raamatut ja ühe raamatu kordustrukk). Seega ilmus vaadeldaval ajaperioodil 37 aasta jooksul keskmiselt rohkem kui üks austria kirjaniku teos aastas. Arvuliselt on nõukogude ajal kõige rohkem raamatutõlkeid ilmunud Stefan Zweigilt (8, seejuures „Maria Stuart“ ilmus kahes trükis), Franz Kafkalt (4), Elias Canettilt, Heimito von Dodererilt, Peter Handkelt, Mira Lobelt ja Joseph Rothilt (kõigilt 2 raamatut).

Nõukogude Eestis ilmus esimene austria autori raamatutõlge 1957. aastal. Kui lähtuda 1957-1991 Nõukogude Eestis ilmunud raamatutõlgetest, olid viljakaimad aastad 1970-1974 (ilmus kokku 11 erinevat raamatut), kolm tõlkeraamatut ilmusid veel aastail 1984 ja 1988. Raamatuid ei ilmunud 12 aastal (1958-1959, 1967-1968, 1971, 1975-1978, 1980, 1982 ja 1986). Paguluses ilmus kogu ajavahemiku vältel vaid kaks raamatut, esimene 1955. ja viimane 1973. aastal.

2.3.2. Luule- ja proosatõlked

Esimene luuletõlge ilmus Nõukogude Eestis 1958., paguluses 1951. aastal. Proosa esimene tõlge ilmus Eestis 1952. aastal, paguluses 1957. aastal. Viimane luule- ja proosatõlge avaldati Eestis 1991. aastal, paguluses ilmus viimane austria kirjanduse proosatõlge 1989. aastal.

Perioodikas või kogumikes ilmunud proosa- ning luuletekstide tõlkeid ilmus ajavahemikul 1952-1991 Nõukogude Eestis 27 aastal. Tõlkeid ei ilmunud 13 aastal (1953-1956, 1961-1962, 1964-1965, 1971-1972, 1979-1980 ja 1987). Paguluses ilmus proosa- ja luuletõlkeid perioodil 1951-1989 seitsmel aastal, tõlkeid ei ilmunud 32 aastal (1952-1956, 1959, 1961-1966, 1969-1988). Eraldi luuleraamatuna ilmusid Eestis 1991. aastal vaid Debora Vaarandi tõlkes Georg Trakli luuletused.

Austria luulet esindasid vaadeldaval ajavahemikul nii Nõukogude Eesti kui paguluse ajakirjanduses ja erinevates kogumikes kokku 15 autorit, kõige rohkem luuletusi on tõlgitud neist kolmelt: Georg Traklilt (kokku 31 erinevat luuletust 9 erinevas väljaandes, „Elis“, „Lapsepõlv“, „Grodek“ ja „Talveõhtu“ on eestindatud ka erinevate tõlkijate poolt), Paul Celanilt (20 erinevat luuletust kolme erineva tõlkija poolt 4 väljaandes) ja Rainer Maria Rilkelt (14 erinevat luuletust 9 erinevas väljaandes, luuletused „Panter“ ja „Sügispäev“ on eestindatud erinevate tõlkijate poolt). Kolmele kõige populaarsemale austria luuletajale järgnevad Hans Carl Artmann (3 erinevat luuletust), Ingeborg Bachmann ja Nikolaus Lenau (mõlemal 2 erinevat luuletust). Kokku on

austria luuletajatelt ilmunud 81 erinevat luuletust, millest 6 luuletusest on tõlkevariante teinud erinevad tõlkijad ning millest mitmed korduvad ka erinevates väljaannetes.

Olulisimad luuletõlkijad on olnud Debora Vaarandi (Georg Trakli tõlkeluule valimik, erinevates kogumikes ja perioodikas ilmunud 26 luuletust 3 erinevalt autorilt) ja Ain Kaalep (kogumikes ja perioodikas ilmunud 16 erinevat luuletust 11 erinevalt autorilt).

Vaadeldaval ajavahemikul on Nõukogude Eesti ajakirjanduses ja kogumikes, sealhulgas käsikirjalisi näidendeid, tõlgitud 28 erinevalt autorilt. Kõige enam tõlgitud autorid on Stefan Zweig (11 erinevat nimetust) ja Franz Kafka (10), Heimito von Doderer (6), Elias Canetti (4), Gustav Meyrink ja Alfred Polgar (mõlemal 3 erinevat nimetust), Franz Grillparzer, Egon Erwin Kisch, Karl Kraus ja Robert Musil (kõigil 2 erinevat nimetust). Erinevaid proosapalu ilmus nõukogude ajal kokku 63. Kui lisada nendele veel paguluses ilmunud proosa, siis 1968. ja 1989. aastal avaldati seal kaks nimetust Franz Kafka kohta, mis proosa üldarvudes viiks Kafka Zweigist ühe koha võrra ettepoole.

Proosa hulka on arvatud ka Nõukogude Eestis 11 erinevalt autorilt ilmunud aforismid või mõtisklused, kelle hulgast Franz Grillparzeri, Karl Krausi ja Stefan Zweigi aforismid ilmusid kahes erinevas väljaandes. Paguluses ilmusid aforismid 1957. aastal Hugo von Hofmannsthalilt.

Proosaautorite tõlkijaid oli vaadeldaval perioodil 30, kellest kõige enam tõlkisid Mati Sirkel (8 nimetust), Ain Kaalep (7), Anti Kidron (5) ja Linnar Priimägi (4). Ilmus ka viis proosapala, mille tõlkijat ei ole teada. Samuti ei ole teada Thomas Bernhardi näidendi „Päral“ käsikirjalise tõlke valmimisaeg (tõlkija Mati Sirkel, näidendi asukoht Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis).

2.3.3. Kriitilised käsitlused

Kriitilisi käsitlusi, sealhulgas raamatute saatesõnu, ilmus 1946-1991 Nõukogude Eestis 31 aastal, ei ilmunud 15 aastal (1947-1956, 1959, 1968, 1971, 1975, 1978). Paguluses ilmus 1954-1990 kriitilisi käsitlusi 14 aastal, ei ilmunud aga 23 aastal (1959-1960, 1963, 1966, 1969-1972, 1974-1986, 1988-1989). Nõukogude Eestis ilmus kriitilisi artikleid kõige rohkem 1987. aastal (12 nimetust), 1983. aastal (10) ja 1984. aastal (8). 6 erinevat käsitlust ilmus 1991. aastal, 5 aastail 1981 ja 1986. Paguluses ilmus kõige rohkem käsitlusi 1958. aastal (3). Kriitiliste artiklite ilmumise suurenemine on olnud enamasti põhjuslikus seoses mõne kirjaniku tähtpäevaga, ilmunud raamatutõlke või mõne austria autori näidendi või teose lavastamisega Eesti teatris.

2.3.4. Tõlgete ja käsitluste periodiseerimise katse

1946-1991 eesti keelde tõlgitud austria kirjanduse üldarve vaadeldes selgub, et austria kirjandust ilmus eesti keeles kokku 40 aastal, seejuures ei ilmunud austria kirjandusest eesti keeles midagi kuuel aastal: 1947., 1948., 1949., 1950., 1953. ja 1971. aastal. Kui võrrelda omavahel Nõukogude Eestis ja paguluses ilmunud nimetusi, siis Eestis ei ilmunud vaadeldaval 46-aastaselt ajavahemikul austria kirjandust 10 aastal (1947-1951, 1953-1956, 1971) ning aastail 1951-1990 paguluses 23 aastal. Eriti kehvasti olid esindatud paguluses 1970ndad ja 1980ndad aastad.

Nii Nõukogude Eestis kui paguluses ilmunud austria kirjanduse puhul on lähemal vaatlusel võimalik kindlaks teha teatud tõlkimisperioode.

Nõukogude Eesti esimese perioodi võib paigutada ajavahemikku 1946-1965, seejuures austria kirjandust ilmus 11 aastal. Aastate lõikes avaldati keskmiselt 1-2 austria kirjanduse tõlget või käsitlust, rohkem vaid aastail 1960 (7), 1958 (5), 1963 (4) ning 1957. ja 1965. aastal (3).

Teise perioodi saab paigutada aastaisse 1966-1976, sel ajal ilmus austria kirjandust päris rohkesti, kõige vähem 1968. aastal (3) ning vaadeldavasse ajavahemikku jääb ka 1971. aasta, kus ei ilmunud üldse midagi. Siiski teistel aastatel võis austria kirjanduse vahendamisega rahule jääda. Kõige rohkem ilmus erinevaid tõlkeid ning käsitlusi aastail 1976 (15), 1966 ja 1975 (11), 1974 (10), 1972 (9), 1967 ja 1973 (8), 1969 (7), 1970 (6).

Kolmas periood hõlmab vaid nelja aastat: 1977-1980, ja seda perioodi iseloomustab väheste tõlgete ja käsitluste ilmumine (1-6 aasta kohta). Kõige tõlkevaesem oli 1978. aasta, siis ilmus vaid üks proosatõlge, ning 1980. aastal ainult kaks austria kirjanduse käsitlust. Väheste tõlkimise põhjusi võib otsida Nõukogude Eesti kirjastuspoliitikast ning suurenenud venestuslainest.

Neljandat perioodi ajavahemikul 1981-1987 iseloomustab jällegi üsna paljude tõlgete ja käsitluste ilmumine. 1981., 1983. ja 1987. aastal ilmus 14 erinevat nimetust, 1984. aastal 12 ning teistel aastatel keskmiselt 6-7 erinevat nimetust.

Viies ja viimane periood hõlmab jällegi vaid nelja aastat: 1988-1991. Kuigi neid aastaid iseloomustab vabam trükiteoste levik ning tsensuuri oluline lõdvenemine ning perioodi lõpus ka selle kadumine, ei ilmne see siiski nii hästi austria kirjanduse näitel. 1990. ja 1991. aastal ilmub küll 10 erinevat nimetust, kuid teistel aastatel keskmiselt 7-8.

Paguluses ilmunud austria kirjanduse võiks jagada tinglikult kahte perioodi: 1951-1968 ning 1973-1990. Esimesel perioodil tõlgiti rohkem ning see sisaldab 13 aastat, mil ilmus 24 erinevat nimetust. 1968. aastaga lõppes paguluses aktiivsem austria kirjanduse käsitlemine. Teine periood sisaldab vaid nelja aastat ning viit erinevat nimetust – 1970ndatel ilmus kaks nimetust (1973.

aastal), 1980ndate lõpus samuti kaks (1987, 1989) ning 1990. aastal üks nimetus.

Esimesel perioodil ilmus austria kirjandust rohkem 1957. ja 1958. aastal (mõlemal korral 4 nimetust), samuti 1968. aastal (3 nimetust). Kaks erinevat austria kirjanduse nimetust ilmusid aastail 1955, 1965 ja 1967, teistel aastatel ilmus vaid üks nimetus.

2.4. Austria kirjanduse tähtsaimad vahendajad

Austria kirjanduse tõlkijaid oli aastail 1946-1991 üsna palju. Siiski tahaksin lähemalt peatuda vaid neil, kes on oma tõlke- või valgustustööga panustanud austria väärtkirjanduse suuremas mahus eestindamisele ja austria kirjanduskaanoni võimalikult ulatuslikule vahendamisele eesti lugejateni ning seda mitmete erinevate teoste ning neid täiendavate saatesõnade või esseede kaudu.

2.4.1. Ivar Ivask ja Ain Kaalep

Ivar Ivaskit ja Ain Kaalepit võib pidada esimesteks tõelisteks austria vaimu vahendajateks eesti lugejateni. Mõlemaid iseloomustab iseenesestmõistetav kosmopolitism ja paljukeelne eruditsioon.

Ivar Ivask (1927-1992) ei olnud pagulaskirjanik tavatähenduses, kuna tema puhul ei tekkinud kunagi oma ja võõra vastandumist, mis tihti iseloomustab olude sunnil võõrsile siirdunuid. Saksakeelsest kirjasõnast olid Ivaskile kõige lähedasemad austria ja šveitsi kirjandus. Suundumus austria kirjanduse poole viis ta 1960.-1961. aastal stipendiaadina Viini ning sellest perioodist alates võib teda määratleda kui arvestatavat austria kirjanduse uurijat. 1960ndatel aastatel kirjutas ta palju artikleid Austria erialajakirjadesse (näiteks *Forum*, *Wort in der Zeit*). 1967. aastal valiti Ivask Oklahoma ülikooli moodsate keelte professori ametikohale ja samaaegselt maailmakirjandusliku kvartaliaajakirja *Books Abroad* peatoimetajaks, mis 1977. aastal nimetati ümber *World Literature Today*. Ivask reformis ajakirja sisu ning hakkas suuremat tähelepanu pühendama väikerahvaste, sealhulgas ka eesti ning austria kirjandusele. Ivask juhtis seda ajakirja 1991. aastani.

Ivaski tähelepanuväärne huvi austria kirjanduse vastu sai tõuget tema isiklikest kontaktidest austria kirjaniku Heimito von Dodereriga, kuna ta kuulus ka kirjaniku kitsamasse tutvusringi. Oma kirjandusliku Austria-elanuse tipu saavutas ta 1962. aastal pika ja põhjaliku esseega „Suur pärand“. (Undusk 1998: 676-677)

Ain Kaalep (sündinud 1926) hakkas juba varakult maailmarahvaste kirjandust tõlkima, pü-

hendudes eeskätt luulele. Tema luuletõlgete paremik on koondatud aegumatu väärtusega „Pee- gelmaastike“ (1976, 1980) kahte köitesse. Ain Kaalep on kirjutanud tõlgetele ka suurepäraseid esseid ja pikki harivaid saatesõnu. Juba 1969. aastal täiustas ta Oskar Kuninga Grillparzeri-tõlget saatesõnaga, kus mõtiskles sügavalt austria vaimu eripära üle, seda kirjeldades ning Ivar Ivaskit tsiteerides. Ilmselt tuligi tugevaim äratus austria autorite ja vaimu asjus Ivar Ivaskilt, kellega Ain Kaalepit sidus kirjavahetus ja kes läkitas Eestisse raamatuid, mis siin kättesaadavad ei olnud. (Talvet 2002: 1716-1719)

Austria kirjanduse märgatavaks levikuks tulebki pidada 1970. aastate esimest poolt, kui il- musid Ain Kaalepi tõlkes paljude austria kirjanike teosed, näiteks Heimito von Dodereri „Jeeriku pasunad“ (1970), Albert Paris Gütersloh` „Austria elamus“ (1970), Ödön von Horváthi „Jumala- ta noorus“ (1973) ja Hugo von Hofmannsthal` „Teed ja kohtumised“ (1974). Kõiki neid tõlkeid saadavad põhjalikud saatesõnad, esitledes mainitud kirjanikke kui musterausterlasi. Ain Kaalepi hästi valitud ja teostatud tõlketööd austria kirjandusest ning neid saatvad ja toetavad esseed süs- tisid Kesk-Euroopa vaimu omakorda juba aastakümneid noorematesse põlvkondadesse. Kaalepit on hinnanud 2001. aastal tema mahuka tõlketöö eest ka Austria Vabariik, tunnustades teda elu- tööpreemiaga.

2.4.2. Mati Sirkel

Mati Sirkel (sündinud 1949) on tõlkinud põhiliselt saksa, aga ka mitmetest teistest keeltest. Teda võib ilmselt nimetada just praeguse aja viljakaimaks austria kirjanduse tõlkijaks, kuigi tema tõl- ketegevus algas juba ülikooli päevil ning jätkus tõusvas joones nõukogude ajal, mil ta jõudis ees- tindada austria kirjandusest kolm proosateost: Peter Handke „Tõelise tundmuse hetk. Vasakukäe- line naine“ (1981), Franz Kafka jutustused kogumikus „Öösel“ (1983) ja romaanid „Ameerika“ ning „Loss“ (1987). Lisaks ilmus üks käsikirjaline näidenditõlge, viis proosapala, kaks valikut aforisme ja mõtisklusi erinevates väljaannetes.

Ka Mati Sirkelit iseloomustab tõlgetele põhjalike järelsõnade kirjutamine. Praeguseks on Sir- kel eestindanud paljude austria kirjanike töid ja tõlkinud arvukate poetide luulet. Seega on igati loomulik, et just teda on viimasel ajal auhinnatud mitmete mainekate preemiatega. 2002. aastal pälvis Mati Sirkel Austria tõlkepreemia ning 2006. aastal Austria riikliku tõlkepreemia *Transla- tio*. 2007. aastal tunnustati teda kultuurikapitali preemiaga Robert Musili „Omadusteta mehe“ tõlkimise eest. Teda auhinnati 2009. aastal Austria teaduse ja kunsti auri- stiga.

2.4.3. Toivo Tasa

Toivo Tasa (sündinud 1951) on eestindanud kolm austria kirjanduse olulist proosateost: Nobeli kirjanduspreemia laureaadi Elias Canetti teosed „Marrakeši hääled“ (1973) ja „Maailm peas“ (1983) ning Thomas Bernhardi „Külm“ (1984). Viimasele kahele teosele ja Jakob Wassermanni romaanile „Caspar Hauser ehk Südameleigus“ (1979) on ta kirjutanud ka järelsõnad. Perioodikas on ilmunud tema tõlkes Elias Canetti aforismid koos autorit tutvustava eessõnaga (1975), samuti on ta kirjutanud mitmeid austria kirjandust puudutavaid käsitusi. Aastail 1995-1999 oli Toivo Tasa Eesti suursaadik Austrias.

3. Austria kirjanduse retseptsioon Nõukogude Eestis

Uurides austria kirjanduse vastuvõttu Nõukogude Eestis, on otstarbekas võtta aluseks eelmises peatükis paikapandud tõlkeperioodid. Perioodide sees käsitlen ilmunud teoseid ja käsitlusi autorite ning vajadusel žanrite kaupa, seejuures tähelepanu pöörates avaldatud teoste paigutusele kirjaniku loomingus, samas andes võimalikult palju informatsiooni tõlke või käsitluse kohta. Iga tõlkeperioodi lõpus annan kokkuvõtliku ülevaate sellest, millele retseptsioonis eriti tähelepanu pöörati ning mille poolest antud tõlkeperiood teistest erines.

3.1. Nõukogude Eesti esimene periood: 1946-1965

Esimesel tõlkeperioodil vahendati eesti lugejani kaheksa erinevat austria autorit, kellest kõige rohkem käsitleti Stefan Zweigi, Egon Erwin Kischi ning Franz Kafkat. Ilmus kolme erineva autori luulet ning proosat, samuti kaks austria kirjanduse käsitlust.

3.1.1. Stefan Zweig

Läbi kogu nõukogude aja on eesti keeles ilmunud palju Stefan Zweigi teoseid, ajakirjanduses tema proosat ja mitmesuguseid käsitlusi. Zweig on olnud eestlaste hulgas populaarne nii 1950ndatel ja 1960ndatel, aga ka 1970ndatel ja 1980ndatel aastatel, teda võib pidada nõukogude ajal meie kõige tõlgitumaks austria autoriks. Stefan Zweigil ei ole Eestis välja kujunenud kindlaid tõlkijaid, kes tema loomingule pühendumusega teiste hulgast eristuksid. Vaadeldaval esimesel tõlkimisperioodil on Zweigi tõlkinud näiteks Nigol Andresen, Leida Kibuvits, August Sang, Karin Reinla, Leo Metsar ja H. Susi.

Herbert Zeman nimetab kirjandusajaloolises teoses „*Literaturgeschichte Österreichs*“ Stefan Zweigi austria oma aja üheks kõige tõlgitumaks, levinuimaks ja edukaimaks autoriks. (1996: 497) Siiski ei ole Zweig Austrias kunagi nii hinnatud olnud kui välismaal. (Tarvas 2002: 1709)

Stefan Zweigilt ilmus ajavahemikul 1946-1965 kolm raamatutõlget (1957, 1960, 1964), neli proosapala (1957, 1959, 1960) ning tema kohta ilmus kaheksa erinevat käsitlust (1946, 1958, 1960, 1965).

Stefan Zweigi esimene raamat „Malenovell“ ilmus eesti keeles 1957. aastal Nigol Andreseni tõlkes. Novelli kohta on Zweig ise 15. jaanuaril 1942. aastal A. Kestenile kirjutanud järgmist: „Ma kirjutasin ühe novelli, oma lemmikus-õnnetus formaadis, liiga suure ühe ajalehe või ajakirja

jaoks, liiga väikese raamatu jaoks, liiga abstraktse suurele publikule, oma teemapüstituses liiga kõrvalise.“ (Pater & Michels 1981: 308) Siiski on „Malenovell“ üks Zweigi kuulsamaid ja õnnestunumaid novelle. Novelli teemaarendusest saab luua paralleele Zweigi enese eluga ning tollase ajaloolise olukorraga, novelli lõpp annab aimu autori sisemise seisundi kohta 1941. aasta lõpus.

Eestikeelset „Malenovelli“ saadab tõlkija Nigol Andreseni eessõna, mis annab pooleteist lehekülje pikkuse lühiülevaate Stefan Zweigi elust ja loomingust. Tõlgitud novelli iseloomustab vaid eessõna esimene lause, mis ütleb, et „Malenovell“ on Zweigi viimane teos. Andreseni jaoks on tähtis, et humanistina on Stefan Zweig ka sotsialistlikule ühiskonnale jätnud tähelepanuväärse kirjandusliku pärandi. (1957: 3-4)

Raamat „Magalhães. Mees ja tema kangelastegu“ ilmus eesti keeles 1960. aastal, teose originaal trükiti 1938. aastal. Samal aastal viibis Stefan Zweig ka Portugalis, kus ta kogus materjali ning tegi eeltööd Magalhãesi biograafia tarvis. Eestikeelset Karin Reinla tõlget täiendab Ivan Inozemtsevi järelsõna, mis ilmus algselt 1956. aastal koos Stefan Zweigi venekeelse „Magalhãesi“ tõlkega.

Ivan Inozemtsevi järelsõna raamatu lõpus on üsna põhjalik, hõlmates viis ja pool lehekülge. Magalhãesi suurimaks teeneks peab ta esimese ümbermaailmareisi sooritamist, kuid Zweigi puhul nendib ta ideoloogiale vastavalt, et kirjanik oli kaugel ühiskonna arengu seaduste mõistmisest, kuna tema tähelepanu keskpunktis ei olnud mitte sotsiaalsed vastuolud, vaid vastuolud inimeste individuaalsuse vahel – see aga ei saanudki viia ummikust väljapääsuni. Siiski leiab Inozemtsev, et Magalhãesi nimi jääb alaliseks inimkonna ajaloo suurte geograafiliste avastuste kroonikasse ning et Zweigi jutustus on eriti nõukogude noorsoole huvipakkuv ning kasulik lugemisvara. (1960: 219-222)

Stefan Zweigi novellikogu „Novelle“ ilmus eesti keeles 1964. aastal ning see sisaldab kümmet Leida Kibuvitsa ning viit Nigol Andreseni tõlgitud novelli. Teistkordselt ilmuvad vaadeldaval ajavahemikul nii „Malenovell“ kui miniatuur „Waterloo maailmahetk“.

Novellikogumiku kaanel on lühike ülevaade Stefan Zweigi elust ning loomingulisest tegevusest, seejuures on rõhutatud, et raamat sisaldab Zweigi tuntumaid novelle. Tõesti on sobivateks näideteks „Amokijooksja“ (*Der Amokläufer*), mis oli Zweigi esimese, 1922. aastal ilmunud novellikogu niminovell (*Amok. Novellen einer Leidenschaft*), samuti „Hirm“ (*Angst*) ning muidugi miniatuurid „Waterloo maailmahetk“ ja „Marienbadi eeleegia“. Tema novellid olid 1920ndatel aastatel ka Austria lugejate hulgas väga populaarsed. (Müller 1988: 78)

Stefan Zweigi proosast avaldas 1957. aasta 1. septembri Edasi jutustuse „Legend kolmandast

tuvist“ (*Legende der dritten Taube*), mille eestikeelses lühikeses sissejuhatuses on mainitud, et lugu on kirjutatud Teise maailmasõja aastatel ning selles väljendub kirjaniku rahupüüd. (Edasi 1957: 3) Kahjuks ei ole teada teksti tõlkija nimi.

„Legend kolmandast tuvist“ kuulub Stefan Zweigi viieosalisse legendidesarja, olles selles reas esimene ning ilmudes Esimese maailmasõja aastal 1916, mitte Teise maailmasõja ajal, nagu lehes kirjas oli. Legendide ainese laenas Zweig Piiblist, seda edasi arendades. (Bier 1995: 104) „Legendi kolmandast tuvist“ võib vaadelda kui inimkonna püüdlust ideaali poole, hoiatust vägivalla vastu, inimlikkuse manifesti, õigust isiklikule ja üldisele vabadusele. Tõlge on tõenäoliselt ilmunud 1. septembril seepärast, et tarkusepäeva kõrval armastati Nõukogude Eestis rõhutada ka ülemaailmse rahu vajalikkust.

12. juuli 1959 Edasi avaldas Stefan Zweigi miniatuuri „Waterloo maailmaminut“, mille tõlkis Leo Metsar. Ta on andnud lehelugejaile lisainformatsiooni nii jutustuse autori kui loo enda kohta. Lühikeses eessõnas loeb Metsar Stefan Zweigi käesoleva sajandi esimese poole parimate kirjanike hulka, kelle loomingut iseloomustavad sügav psühholoogiline analüüs, süžeede terav dramaatilisus ning suurepärase stiil. Zweigi puhul heidab ta siiski ette, et kuna kirjanik on lähenenud oma ajaloolistele tegelastele eelkõige kunstniku ja psühholoogina, on tihti kannatanud ajalooliste sündmuste tõepärasus. Selliseks näiteks peab tõlkija ka „Waterloo maailmaminuti“, milles kirjanik seob ühe lahingu kaotamisega terve Euroopa saatuse 19. sajandiks. Sellest hoolimata hindab Metsar „Waterloo maailmaminuti“ suurt tunnetuslikku väärtust ning tema meelest annab miniatuur lugejale hea ettekujutuse Stefan Zweigist kui kirjanikust. (1959: 2) See näibki olevat tõlketöö avaldamise põhieesmärk.

Tekst ise on pärit Zweigi kogust „Inimkonna tähetunnid“ (*Sternstunden der Menschheit*, 1927), mis saavutas ilmudes suure populaarsuse. Raamatu eessõnas selgitab Zweig pealkirja valikut, kus ta rõhutab, et tema eesmärgiks oli kujutada inimkonna ajaloo dramaatilisi hetki, mil võetakse vastu otsused, mis kujundavad kogu järgmiste aastasadade olemust. Kuigi Zweig on väitnud, et ta on oma miniatuurid kirja pannud nii tõetruult kui võimalik ega pole ise midagi juurde mõelnud, on see vaid tinglikult õige. Tegemist on pigem siiski sündmuste kirjanduslike käsitluste, mitte ajalooliste analüüsidega. (Müller 1988: 78-82)

1960. aastal ilmusid veel kaks Zweigi proosapala. Ajakirja Kunst 2. numbris avaldati Stefan Zweigi artikkel kirjaniku sõbra, kuulsa belgia kunstniku Frans Masereeli loominguga kohta. Artikkel on ilmunud Eesti kunstiajakirjas ilmselt seetõttu, et Moskvast toimus 1953. aastal Masereeli näitus. Stefan Zweigi teine artikkel ilmus 15. mai ajalehes Edasi. Tegu oli lühendatult avaldatud ajaloolise miniatuuriga „Geenius üheks ööks“, mis oli taas pärit kirjaniku koguteosest „Inimkon-

na tähetunnid“. Eestikeelset tõlget saadab lühike eessõna, mis selgitab artikli ilmumise tagamaid. Nimelt möödus 10. mail 1960. aastal 200 aastat Prantsuse rahvushümni „Marseljeesi“ looja Claude Joseph Rouget de Lisle`i sünnist. (Edasi 1960: 2) Tõlkijat ei ole ajalehes välja toodud.

Kriitilistest käsitlustest ilmus Nõukogude Eestis esimesena 1946. aastal artikkel „Stefan Zweigi viimased päevad“, mille on kirja pannud juudi päritolu saksa kirjanik ja ajakirjanik Ernst Feder, kes kuulus Brasiilias elades Stefan Zweigi lähemasse tutvusringkonda. Tema oli ka viimane, kes nägi Zweigi ja tema abikaasat elusana.

Peatudes veidi pikemalt „Stefan Zweigi viimsete päevade“ tõlke originaalil „*Stefans Zweigs letzte Tage*“, mis ilmus 13. märtsil 1942 saksa-juudi ajalehes *Aufbau*, on võimalik saada ülevaatlikum pilt eestikeelse tõlke tausta kohta. Originaalartikkel on kirjutatud Petrópolis 1942. aasta veebruari lõpus. Enne artiklit on *Aufbau* toimetus lisanud mõne tutvustava lause ka Ernst Federi kohta, mida eestikeelne tõlge ei sisalda. Võrreldes originaaliga on teksti tõlkija, kes on kahjuks teadmata, jätnud artiklist mitmeid lõike välja, samuti on ta kas tahtlikult või mõnele muukeelsele tõlkele toetudes mainimata jätnud mitmeid detaile, mis originaalartiklile palju juurde annavad. Näiteks sisaldab originaal kirjeldust selle kohta, et Zweig töötas elu lõpul Montaigne`i biograafia kallal ning et ta võrdles tollast ajastut tihti Montaigne`i-aegse ajaga, samuti on originaalis kirjas, et Zweigi viimane lõpetatud teos oli „Malenovell“. Kummalisel kombel on tõlkija lisanud ka ridu, mida originaalartikkel ei sisalda, näiteks: „Stefan Zweig oli Brasiilias väga populaarne. Ta armastas seda maad, tema elanikke, ja eelistas Brasiilia aeglast elutempot Põhja-Ameerika ülikii-rele pulseerimisele.“ Sellest ei räägita originaalis sõnagi. Samuti lühendab tõlkija Zweigi arutlused vanaduse üle ühemõtteliseks lauseks: „Ent siiski tundis ta end liiga vanana selleks, et elu uuesti rajada“, kuigi originaalis on ka mainitud, et „Aga vanana ta end ei tundnud.“ Huvitav on samuti fakt, et originaalis kirjeldab Feder, kuidas ta 16. veebruaril koos Zweigi ja tema abikaasaga Riosse karnevali läksid uudistama, kuna „ta [Zweig] tahtis oma silmaga näha seda kirjut rahvapidu, mis Brasiilia pealinna elus tähtsat osa mängis“. Tõlkes kõlab vastav lause järgmiselt: „Muidugi ei meelitanud teda karnevalilõbud. Ta tahtis tutvuda rahvapidustustega, mis Brasiilia pealinna elus mängis tähtsat osa.“ Kohe järgneb tõlkes ka lause: „Ma ei arvanud, et ta juba tookord oli teinud otsuse elust lahkuda.“ Originaalis kirjutab autor, et „Ma ei usu, et ta juba siis oli otsustanud elust lahkuda“, kuna Zweig rääkis veel ühe artikli kirjutamise plaanist. Samuti on tõlkes vahele jäänud pikem lõik viimasest õhtust, kui Feder Zweigil külas oli, et vesteldi kutsest Bogotasse, mille Zweig oli saanud Kolumbia haridusministrilt. Federeri soovitusel kutse vastu võtta, lausus Zweig: „Ei, seda reisi ma ei tee.“ (Feder 1942: 6) Tõlkeartikkel lõppeb märkustega Stefan Zweigi matuste kohta ning toob ära ka kirjaniku hüvastijätukirja, mida originaalartikkel ei

sisalda. (Feder 1946: 4)

1958. aastal ilmusid Zweigi näidendi „Maja mere ääres“ kaks teatriarvustust, mille autorid peavad lavastust kokkuvõttes õnnestunuks. Stefan Zweigi värssdraama „Maja mere ääres“ (*Das Haus am Meer*) ilmus originaalis 1912. aastal. See jutustab 18. sajandi feodaalse Saksamaa kilustatusest ning militarismist, mis hävitab üksikisiku õnne. Näidendi esietendus Eestis toimus 6. märtsil 1958 Viljandi teatris Ugala.

Sama aasta 4. aprilli Noorte Hääles peab M. Žuhhovitskaja etendust lähedaseks ka tänapäevale, kuna see käsitleb sõda, mis muudab noore põlvkonna amoraalseks. Autori meelest on draama tervikuna süüdistus ebaõiglasele riigikorrale, militarismile ja kolonisaatorlusele. Žuhhovitskaja leiab, et Stefan Zweigi humanism ja armastus väikese inimese vastu on lavastuses hästi esile toodud ning paneb vaatajad kaasa elama. (1958: 2) S. Levini arvustus 8. aprilli Õhtulehes kiidab Ugala teatrit Stefan Zweigi tutvustajana ning rõhutab, et kirjaniku draamalooming oli Eestis seni tundmata. Arvustaja meelest oli lavastus väga „zweiglik“ ja ka väga „ugalaslik“, kuna see käsitles hästi inimeste iseloomude ja hingeelu vahekordi. Autori arvates kujunes „Maja mere ääres“ teatrisõpradele meeldejäävaks elamuseks. (1958: 3)

12. mai Edasi avaldas vene kirjaniku Vladimir Lidini kirjutise „Stefan Zweig“, mille tõlkis Leo Metsar. Zweig ja Lidin tutvusid Moskvast 1928. aastal, kuhu kirjanik sõitis Tolstoi juubeliks. Artikkel kirjeldab Lidini külaskäiku Zweigi juurde Hamburgi, kus kirjanik töötas Marie Antoinette'i biograafia kallal. Samuti avaldatakse selles Zweigi mõtteid Nõukogude Liidust ning selle erakordsusest. Autor meenutab ka Zweigi hüvastijätukirja ning arvab, et kirjanik oleks siiski pidanud vastu pidama, mitte alla andma. (1958: 2)

1958. aastal ilmus Johannes Semperi kogumik „Mööda maid ja meresid. Reisimärkmeid“, mille ühe artikli „Märkmeid Austriast (1929) ja Poolast (1930)“ esimeses pooles „Mööda Austriat“ kirjeldab autor kohtumist Zweigiga tema kodus Salzburgis. Semper iseloomustab teda kui sõbralikku ja südamlikku kirjanikku. (1958: 167-168)

1960. aasta 20. augusti Nõukogude Õpetaja number avaldas A. Suurvärava arvustuse samal aastal ilmunud Stefan Zweigi teosele „Magalhães. Mees ja tema kangelastegu“. Autor on rahul, et Eesti Riiklik Kirjastus hakkas välja andma uut biograafilist raamatusarja ning annab hinnangu sarja esimesele väljaandele – Stefan Zweigi jutustusele Magalhãesist. Suurvärav peab raamatu suureks plussiks seda, et Zweigi jutustusest leiavad huvitavat materjali kindlasti ka koolide geograafia ja ajaloo õpetajad. (1960: 4)

1965. aasta 9. veebruari Rahva Hääles ilmus A. Ümera arvustus Stefan Zweigi novellivalimiku kohta (eesti keeles ilmunud 1964). Zweigi iseloomustab autor kui 20. sajandi esimeste küm-

nendite ühte loetavamalt „saksa“ kirjanikku ning nendib, et tema looming ei ole tundmatu eesti lugeja vanemale põlvkonnale, kuid noorem lugejaskond pole tema meelest Zweigi loominguga veel piisavalt tuttav. Autor on rahul, et ilmunud novellikogumik vahendas eesti lugejani ulatusliku osa Zweigi kirjanduslikust pärandist. Kuigi raamat sisaldab viitteist üksiklugu, mõjub see Ümera meelest ootamatult terviklikult. (1965: 2)

3.1.2. Egon Erwin Kisch

Egon Erwin Kischilt ilmus esimesel tõlkeperioodil üks raamatutõlge ning üks proosapala. Proosapala „Ameerika paradiis“ avaldati 1952. aasta 30. augusti Noorte Hääles K. Laskeri tõlkes ning raamat „Pöörane reporter“ 1961. aastal August Sanga tõlkes.

Juudi päritolu Egon Erwin Kisch (1885-1948) oli kirjanik, ajakirjanik ja reporter, kelle esimesed reportaažid puudutasid Praha kirevat ööelu. Alates 1919. aastast oli Kisch Austria Kommunistliku Partei liige, 1921. aastast töötas ta Berliinis erinevate poliitiliste ajalehtede toimetuses ning andis endast kõik, et ajakirjanikuna kuulsaks saada. 1924. aastal see tal ka õnnestus, kui ilmus ta kuulsaim kogumik „Pöörane reporter“ (*Der rasende Reporter*). Reportaažikogumik „Paradiis Ameerika“ (*Paradies Amerika*) ilmus 1930. aastal. Kischi suurimaks teeneks kirjanduses peetakse reportaaži kui omaette kirjandusžanri rajamist.

Enne „Ameerika paradiisi“ eestikeelse tõlke katkendeid tutvustatab Lasker Kischi kui „väljapaistvat tšehhi-saksa kirjanikku“ ning nendib, et viis aastat tagasi, 1947. aastal, suri kirjanik oma kodulinnas Prahas. Tegelikult suri Kisch 1948. aastal. (Lutz & Jessing 2004: 417) Tõlkija kirjeldab Kischi kui töölisklassi eest võitlejat ja peab kirjaniku kujunemises oluliseks 1925. aastat, kui Kisch külastas Nõukogude Liitu. Üheks tema parimaks teoseks peab tõlkija eessõnas just olukirjelduste kogu „Ameerika paradiis“, kus kirjanik iroonia ja satiiri abil paljastab kapitalismi tõelist palet. Kisch kirjeldab kaasakiskuvalt ning lugejate sotsiaalsele närvile rõhuvalt Ameerika erinevate piirkondade inimeste trööstitut elu. Lasker rõhutab, et hiljuti ilmus Moskvas raamatu „Ameerika paradiis“ uus trükk ning ta loodab, et varsti jõuab see teos tervikuna ka eestlaste lugemislauale. (1952: 4)

1961. aastal ilmunud reportaažikogumiku „Pöörane reporter“ poole lehekülje pikkuses eessõnas peab August Sang Kischi samuti „tšehhi-saksa“ marksistlikuks publitsistikuks ning erakordsete reportaažide autoriks. Ta iseloomustab kirjanikku kui maailma varjatuimate soppideni tungivat ja ühiskondlike võitluste eesliinil seisvat autorit, kelle teoste aktuaalsusega liitub eruditsioon, läbi mõeldud kompositsioon ja vaimukas sõnastus. (1961: 3)

3.1.3. Franz Kafka

Franz Kafka on Stefan Zweigi kõrval üks enim eesti keelde tõlgitud austria autoreid. Esimesel tõlkeperioodil ilmus tema kirjutisi või käsitlusi üsna vähe, kuna Kafka tõlkimine oli ideoloogilistel põhjustel Nõukogude Eestis raskendatud. Nimelt olid Kafka teosed Eestis ja ka teistes Nõukogude Liidu maades omandanud poliitilise tähenduse, olles oma võõrandumuses ning inimvaenulikkuses stalinismi kehastuseks. Alles 1960ndatel õnnestus Eestis esimest korda tsensuurist läbi murda, kuid sedagi mitte lõplikult. Kafka teoste tõeline läbimurre järgnes alles tsensuuri lõdvenemisele 1980ndate aastate lõpul.

Siiski oli 1962. aastal Loomingu Raamatukogul võimalik avaldada Franz Kafka jutustustekogu „Aruanne akadeemiale“ August Sanga tõlkes ning 1963. aasta Keele ja Kirjanduse artiklis leidis vastav kogumik ka Richard Alekõrre poolt käsitlemist.

August Sang on „Aruandes akadeemiale“ kirjutanud Kafka kohta tänuväärse kolme lehekülje pikkuse eessõna, tutvustades eesti lugejale lähemalt kirjaniku elu ning loomingut. Ta peab Kafkat „tšehhi-saksa kirjanikuks“, kelle teoste läbimurre saabus alles peale Teist maailmasõda. Kuigi Sanga meelest oli Kafka pessimist ning tema tegelased traagiliselt üksi keset võõrandunud maailma, rõhutab tõlkija, et kirjanik jäi elu lõpuni truuks humanistlikele ideaalidele. August Sang mainib, et „kodanlikud kriitikud“ on Kafka kuulutanud prohvetiks, kuid marksistlik kriitika märgib, et tema teosed on välja kasvanud konkreetseist tingimustest ning need ei iseloomusta elu üldises mõttes, vaid eelkõige kapitalistlikku ühiskonda. (1962: 3-5)

Keele ja Kirjanduse 1963. aasta 4. numbris analüüsis Richard Alekõrs 1962. aastal ilmunud Loomingu Raamatukogu raamatuid, austria kirjandusest seega Franz Kafka jutustuste kogumikku „Aruanne akadeemiale“. Ta liigitab Kafka loomingu fantastika alla, kuna see ei sisalda piisavalt „progressiivset mõtet“, samuti ei mõista ta kirjaniku sõnumit lugejale. Autor viitab August Sanga eessõnale, kus rõhutatakse Kafka loomingu tõsidust, kuid Alekõrs ei taju antud jutustuste pinnalt, kus lõppeb tõsidus ja kus algab veidrus. Ta ei jaga eessõna vaimustust ja tõlkija argumente, kuid nendib siiski, et ka Nõukogude lugejal oli tarvis Kafka loominguga tutvust teha. (1963: 244)

3.1.4. Raamatutõlked: Hans Hass ja Felix Salten

Esimesel tõlkeperioodil ilmus veel kaks raamatutõlget: „Maailm ja mõnda“ sarjas avaldati Hans Hassi „Me tuleme merest. Uurimistööd ja seiklused „Xarifaga““ (1963) ja Felix Salteni laste-

muinasjutt „Bambi. Metsalugu“ (1965).

Hans Hassi raamatu tõlkis Armand Tungal. Eestikeelse tõlke kaanel on ka teose lühitutvustus, mis kirjeldab napisõnaliselt autorit, keda nimetatakse austria päritolu saksa sukeldujaks, kes jutustab oma ligi kahekümne aasta pikkusest uurimistööst meresügavustes.

Eestikeelse „Bambi“ tõlkija Eno Raud on kirjutanud raamatule umbes leheküljelise järelsõna, kus ta tutvustab veidi lähemalt muinasjutu autorit. Kuigi Felix Salten (1869-1845) on austria kirjanduses tuntud ka kui romaanide, jutustuste, näidendite ning erinevate kirjandus-, muusika- ja teatrikriitiliste artiklite autor, on kõige menukamaks kujunenud siiski tema lasteraamatud, mis jutustavad loomade elust. „Bambi“, mis ilmus originaalis 1923. aastal, on kuulsaks saanud terves maailmas, seda on trükitud paljudesse keeltesse ning 1942. aastal tegi Walt Disney ka samanimealise multifilmi („*Bamby*“). Kuigi „Bambi“ puhul on tegu muinasjutuga, arvab Raud, et raamatu suurim väärtus peitub selles, kuidas autor on osanud rõhutada loodusearmastuse tähtsust. (1965: 149-150)

3.1.5. Perioodikas ilmunud luule- ja proosatõlked

Aastail 1946-1965 olid eestikeelsete luuletõlgetega esindatud Hugo Huppert (1958), Ludwig Anzengruber (1960) ja Georg Trakl (1963). Samal perioodil ilmus peale eelpool käsitletud Stefan Zweigi ning Egon Erwin Kischi proosaloomingu veel 1960. aastal katkendid Peter Roseggeri „Koduaedniku päevikust“.

1958. aastal avaldas lasteajakirja Pioneer 11. number Hugo Hupperti luuletuse „Ja suur Oktoober sammub mööda maad...“, mille tõlkija ei ole teada. Hugo Huppert (1902-1982) oli austria kommunistlik luuletaja, prosaist, kriitik ja tõlkija. Ta on avaldanud 10 luulekogu ning ilmselt kuulub Pioneris avaldatud luuletus tema tavaloomingu hulka.

Noorte Hääle 1960. aasta 9. juuli numbris ilmus Ludwig Anzengruberi (1839-1889) valm „Ämblikud ja kärbsed“ Ain Kaalepi tõlkes. Originaal (*Die Spinnen und die Fliegen*) valmis Anzengruberil 1873. aasta märtsis. Kaalepi tõlge on äärmiselt õnnestunud, originaaliga sama rütm ning huvitavad sõnamängud lasevad eesti lugejail aimu saada Anzengruberi stiilist. Luuletusele on lisatud vaid autori eluaastad ning päritolumaa.

1963. aastal ilmus Edasi 28. juuli numbris Georg Trakli (1887-1914) „Grodek“, mis oli samuti Ain Kaalepi tõlgitud. Luuletuse juhatab sisse eessõna autori kohta, kus Kaalep peab Traklit austria-saksa luule arenguloos üheks tähtsamaks lüürikuks ning ekspressionismi rajajaks. Ta annab lühikese ülevaate luuletaja elust, nimetades Trakli värsikogusid „Luuletused“ (*Gedichte*, 1913) ja

„Unelev Sebastian“ (*Sebastian im Traum*, 1915), mis ilmus postuumselt peale autori surma. Kaalepi meelest on Trakli loomingule iseloomulik sügav hellatundelisus ja sotsiaalne südame-tunnistus ning ta on veendunud, et Georg Trakli parimad värsid jäävad püsima nii saksa kirjanduse kui maailmakirjanduse varamusse. (1963: 3)

Luuletus „Grodek“ sündis Traklil Esimese maailmasõja alguses. See oli Trakli viimane ja ühtlasi tema kuulsaimaks peetud luuletus, milles luuletaja töötleb oma isiklikke sõjakogemusi. Grodek oli linn Ida-Galiitsias, kus toimus 1914. aasta septembri alguses verine lahing Vene ja Austria-Ungari sõjavägede vahel. Trakl osales lahingus sanitarina ning luuletus sündis lahingu ajal. Nimelt pidi Trakl Grodeki lahingu ajal hoolitsema üheksakümne vigastatud sõduri eest, keda ta ei saanud ravimite puudumise tõttu aidata. Trakl kukkus ülepinge tõttu kokku ning viidi mõne aja pärast Krakovi vaimuhaiglasse, kus ta suri (kas tahtliku või juhusliku) kokaiini üledoosi tõttu.

1960. aasta 3. juulil ilmusid ajalehes Edasi Peter Roseggeri proosakatkendid, mille tõlkis A. Juhanson, kes lisas autori kohta ka lühikese eessõna. Tõlkija ei pea Roseggerit mitte ainult austria rahvuskirjanikuks, vaid üheks kõige armastatumaks eht-austria elulaadi kujutajaks nii saksakeelsetes maades kui ka väljaspool neid. Eesti lugejale meenutab tõlkija Roseggeri juba 1923. aastal (Elli Jägeri tõlkes) ilmunud noorusmälestusi „Kui ma alles poisijõmpsikas olin“ (*Als ich noch der Waldbauernbub war*, 1902). Valitseva ideoloogia kohaselt leiab tõlkija, et kuigi Roseggeri realism on piiratud ja naiivne, mõjuvad kirjaniku lihtne siirus ja tema sügavalt huimaanne huumor ka tänapäeva lugejale. Avaldatud kümme katkendit „Koduaedniku päevikust“ on kirjanduslikud killud ja mõtisklused, mida Rosegger kirjutas aastail 1906-1911 toimetajana ajakirjale „Koduaed“ (*Heimgarten*). Tõlkija meelest annavad need jutud austria rahvuskirjaniku isikust ja loomingust hea pildi. (1960: 2)

3.1.6. Austria kirjanduse ülevaated

Nõukogude Eesti esimesel tõlkeperioodil avaldas ajakiri Keel ja Kirjandus (1963, 1964) kaks austria kirjanduse üldist olukorda käsitlevat artiklit, mis mõlemad toetuvad austria kirjandusteadlase Joseph Peter Strelka seisukohtadele.

Ajakirja 1963. aasta 5. numbris võetakse kokku Viinis toimunud diskussioon kaasaegse austria kirjanduse olukorra üle ning käsitletakse J. Strelka samasisulist artiklit, mille autor tunneb muret austerlaste vähese lugemuse ning Austria kirjastuste mõjutatavuse pärast Saksa FV poolt. Kuna kirjanikud tahavad, et neid loetakse, avaldavad nad oma teoseid mujal riikides, kus nende läbimüük on suurem. Näitena toob Strelka Ingeborg Bachmanni ja Paul Celani teoste tiraaži, mis

on Saksamaal 15 – 20 000, Austrias aga pea olematu. Samas Keele ja Kirjanduse artiklis tutvustatakse ka Strelka teist, ajakirjas *Österreich in Geschichte und Literatur* ilmunud artiklit, mis käsitleb 20. sajandi austria proosa ajalugu. Strelka peamiseks arvamuseks on, et austria kirjanduse tähtsuse ning kirjastamisvõimaluste vahel valitseb suur disproportsioon. Näiteks on kümnest saksa keeles kirjutavast ning maailmakirjandusse jõudvast kirjanikust kuus või seitse austerlased, kuid Kafkat, Musili, Rilket, Brochi ja Dodereri on avaldatud peamiselt välismaal ning vaid tänu sellele on nad jõudnud ka maailmakirjandusse. Strelka rõhutab, et paljud noored kirjanikud ei leia Austrias ei lugejaid ega kirjastajaid. Siiski hindab ta viimaste aastate kirjandustoodangut üsna optimistlikult, tõstes nooremast põlvkonnast esile Gerhard Fritschi, Ingeborg Bachmanni, Milo Dori, Jeanne Ebneri, Hans Leberti, Herbert Zandi, Erich Friedi, Humbert Finki ja Herbert Eisenachi loomingut, kellega ta seob austria kirjanduse tulevikuväljavaateid. (Keel ja Kirjandus 1963: 318)

1964. aasta Keele ja Kirjanduse 3. numbris võetakse vaatluse alla austria kirjanduse traagiline saatus maailmasõdade tingimuses ning pärast seda. Refereeritakse Viinis ilmuva ajakirja *Wort in der Zeit* 1963. aasta oktoobrinumbris avaldatud J. Strelka artiklit, mis sisaldas andmeid austria kirjandust 1938. aasta märtsis tabanud katastroofi kohta, kui Hitler hävitas Austria iseseisvuse ning katkesid austria kultuuritraditsioonid. Strelka rõhutab, et seni pole ükski kirjandusloolane kirjeldanud tollase austria kirjanikupõlvkonna hävingut, kuid ometi lõpetas 1938. aastal neli austria kirjanikku elu enesetapuga, kuus hukati, neliteist viidi koonduslaagrisse ning ligi 70 kirjanikku põgenes välismaale. Strelka peab oluliseks noortele kirjanikele meenutada, et austria kirjandus tugineb just neile kirjanikele, kes töötasid äärmiselt rasketel aegadel. (Keel ja Kirjandus 1964: 190)

Nõukogude Eesti 20 aasta pikkust esimest tõlkimisperioodi iseloomustab austria kirjanduse üsna tagasihoidlik ning ka juhuslik avaldamine. Ilmunud tõlkeraamatute puhul ei mänginud rolli konkreetset kirjanduslikud sündmused, pigem oli tegu teostega, mis sobitusid hästi valitseva ideoloogia maitsega. Heaks näiteks olid kõik kolm Zweigi raamatut, samuti Kischei kui kommunisti reportaažikogumik, Hassi riskivaba teos meresügavustest ning ka Salteni muinasjutt *Bambist*. Erandiks oli tõlkeraamatute hulgas aga kindlasti Franz Kafka kogumik „Aruanne akadeemiale“, mille ilmumine sai võimalikuks tänu Loomingu Raamatukogu eriasendile eestikeelse tõlkekirjanduse levitajana.

Tõlkeluulest sobis Hupperti kommunistlik luuletus ajastusse ideaalselt, Anzenruberi ja Trakli luuletused Ain Kaalepi tõlkes väljendasid aga pigem tõlkija erilist huvi austria kirjanduse ning

selle vahendamise vastu. Nende luuletõlgete ilmumine oli tervitatav, kuna austria kirjanike maailmaklassikasse kuuluvat luulet ei olnud Nõukogude Eesti perioodikas varem avaldatud. Samuti olid need ka nimetatud autorite luuletuste esmatõlked eesti keeles, samuti esimesed sel perioodil avaldatud Ain Kaalepi luuletõlked. Kuigi Anzengruberi „Ämblikke ja kärbsed“ ei saatnud austria kirjanikku tutvustav tekst, oli Kaalep Trakli „Grodeki“ pikemalt sisse juhatanud, rõhutades tema loomingu tähtsust mitte ainult saksakeelses kirjanduses, vaid kogu maailmas. Tõlgitud luuletust „Grodek“ peetakse ühtlasi ka Trakli kuulsaimaks luuletuseks.

Proosast kuulusid nii Zweigi kui Roseggeri tööd ideoloogiliselt riskivabasse kategooriasse, Kischi „Ameerika paradiis“ sobis kapitalistliku riigi pahelisusele ja sotsiaalsele ebavõrdsusele viitamiseks ülihästi. Nii Zweigi Masereeli loomingut kirjeldava artikli kui Kischi reportaaži tõlkimise ajendajaiks olid kindlasti Moskva eeskujud, kuna esimese loo puhul on osutatud tõlke seosele Moskvast toimunud näitusega ning teise puhul vene keeles ilmunud teosega. Zweigi „Geenius üheks ööks“ ilmumise ajendiks oli prantsuse rahvushümni looja 200. sünniaastapäev.

Kriitilistest käsitlustest olid kaks seotud Ugala teatris lavastatud Stefan Zweigi näidendiga „Maja mere ääres“, mille süžee oli ajastule vastuvõetav, ning kolm artiklit arvestasid ilmunud tõlkeraamatuid. Seejuures arvestati Zweigi „Magalhãesi“ ning „Novelle“ kui nõukogude lugejale sobilikke kirjanduslikke teoseid positiivses ning Kafka „Aruannet akadeemiale“ pigem negatiivses võtmes. Zweigi kohta avaldati ka vene kirjaniku Lidini artikkel, milles oli ajastule sobivalt rõhutatud kirjaniku seotust Nõukogude Liiduga ning Zweigi unistusi ülemaailmsest rahust. Johannes Semperi Zweigi külastamise kirjeldus pärines tema reisikirjelduste kogumikust, olles seal pigem huvitavaks kirjanduslikuks killuks kui lugejaile austria kirjandust tutvustaval eesmärgil. Viit tõlkeraamatut täiendasid pikemad saatesõnad, Hassi raamatut ning Zweigi „Novelle“ tutvustasid vaid lühikesed kokkuvõtted raamatu kaanel. Üldiselt anti saatesõnades ülevaade kirjaniku elust ning loomingust, peatudes lühidalt ka tõlgitud teosel. Vaid August Sanga Kafka tõlke eessõna iseloomustab suurem pingutus tsensuurist läbipääsemiseks, seejuures püüab saatesõna kirjaniku loomingut seletada võimalikult neutraalselt, rõhutades selle universaalsust ning Kafka uurimise algust ka marksistlikus kirjandusteaduses.

Austria kirjanduse üldised ülevaated keskendusid Austria päevakajalistele probleemidele, mille tutvustamine eesti lugejaile oli küll tervitatav, kuid uuema aja populaarsete austria autoritega polnud eestikeelsel lugejal olnud veel mingit kokkupuudet.

3.2. Nõukogude Eesti teine periood: 1966-1976

Nõukogude Eesti teist tõlkeperioodi iseloomustab rikkalik austria kirjanduse tõlgete arv, esindatud on 34 erinevat autorit, kellest vaid ühe nimetusega 18 autorit. Kõige rohkem teoseid ja käsitlusi oli teisel perioodil järgmiselt kirjanikelt: Heimito von Doderer ja Franz Grillparzer (7 nimetust), Franz Kafka, Rainer Maria Rilke, Stefan Zweig (5), Abraham a Santa Clara, Ingeborg Bachmann, Hermann Bahr, Elias Canetti, Georg Trakl (4), Hans Carl Artmann, Hugo von Hofmannsthal, Robert Musil (3) ning Albert Paris Gütersloh, Nikolaus Lenau ja Gustav Meyrink (2 nimetust).

3.2.1. Heimito von Doderer

Dodererilt ilmus teisel tõlkeperioodil eesti keeles kaks raamatut: 1970. aastal „Jeeriku pasunad“ ja 1974. aastal „Igaühest võib saada mõrvar“. Proosast ilmus neljas erinevas väljaandes kaks jutustust (1966, 1967), 3 miniatuuri (1975) ning väljavõtted kirjaniku päevikust (1975). Ain Kaalepi tõlkekogumikus „Peegelmaastikud“ ilmus 1976. aastal ka Dodereri luuletus „Naise portree itaalia renessansist“, mis oli nõukogude ajal kirjaniku ainuke eesti keeles ilmunud luuletus.

Heimito von Dodereri kogumiku „Jeeriku pasunad“ novellid tõlkis Ain Kaalep kirjaniku kahest erinevast jutukogust: „Nahkkukrukete piinamine“ (*Die Peinigungen der Lederbeutelchen. Erzählungen*, 1959) ja „Mustade tähtede all“ (*Unter schwarzen Sternen. Erzählungen*, 1966). „Jeeriku pasunate“ eessõna on kuue lehekülje pikkune, hõlmates tutvustavat teksti autori ja tema loomingu kohta. Kaalep esitab täieliku nimekirja Dodereri teostest, nende ilmumisajast ning tähtsamate kohta ka lühiiseloostuse. Eesti lugeja jaoks oli see esimene põhjalikum kokkupuude Heimito von Dodereriga.

Kaalepi eessõna rõhutab, et kirjanikku peeti tema elu viimastel aastakümnetel suurimaks saksaakeelseks sõnakunstnikuks. Tänu tema epohhiromaanidele „Strudlhofstiege“ ja „Sortsid“ jõudis tähelepanu keskpunkti ka kirjaniku varasem looming, sealhulgas novellistika. Kaalep mainib, et eesti lugejad ongi seni saanud tutvuda vaid Dodereri kahe novelliga: kogumikus „Võilill“ (1967) ilmus tema lühijutt „Lõoke“ ning ajakirjas Noorus (1968) „Hulluks läinud piiskop“. (Jutustus ilmus siiski nime all „Piiskop vastu tahtmist“. M. K.) Ain Kaalep juhib tähelepanu ka sellele, et oma teoste kompositsioonis on Doderer lähtunud sageli muusikast. (1970b: 5-10)

Mirabilia sarjas ilmus 1974. aastal Dodereri romaan „Igaühest võib saada mõrvar“ (*Ein Mord, den jeder begeht*, 1938) Armand Tungla tõlkes. Tõlkija on kirjutanud umbes leheküljelise järel-

sõna autori ning teose iseloomustamiseks. Nagu eelnevalt Kaalep, juhib ka Tungal tähelepanu sellele, et Doderer on eesti keeles esindatud vaid väheste novellidega, kuigi kogu kirjaniku psühholoogiliselt sügav looming on väljaspool Austriat suurt tunnustust leidnud. Tõlkija mainib, et romaan „Igaühest võib saada mõrvar“ ilmus Dodereri kirjanikuks kujunemise aastail ning seda on peetud tolaegsete kriminaalromaanide pilkeks. (1974: 291)

1966. aasta Nooruse 6. numbris ilmus Heimito von Dodereri lühijutt „Piiskop vastu tahtmist“ (*Bischof-tollgeworden*, 1933). Jutustuse tõlkis ja lühikese eessõna lisas autori kohta Aleksander Kurtna. Kirjanikku tutvustab tõlkija kui austria prosaisti, poeeti ja esseisti, keda ta peab üheks väljapaistvamaks austria tänapäeva kirjanikuks, kelle raamatute tegelik teema on „inimese saamislugu“. (1966c: 66)

1967. aastal ilmunud novellikogumikus „Võilill“ annab Rita Tasa enne Dodereri novelli „Lõoke“ ülevaate kirjaniku eluteest ja loomingust, mainides, et jutustus ilmus esmakordselt 1947. aastal. (1967: 161) Jutustus „Lõoke“ (*Die Lerche*) ilmus esimest korda siiski alles 1953. aastal ajakirjas *Die Zeit* (Sommer 2001: 23), käsikirjas valmis 1946. aastal. Eesti keelde tõlkis novelli Vilma Jürisalu.

1975. aasta 13. aprilli Edasi avaldas Ain Kaalepi väljavõtteid Heimito von Dodereri kirjanikupäevikust „Tangensid“, mis sisaldas mõtteid ja märkmeid aastaist 1940-1950. Kirjanik arutleb seal kirjanduse, keele, romaanikirjutamise jm teemade üle. Dodereri kirjanikupäevik hõlmab originaalis üle 800 lehekülje.

Kaalepi tõlkes ilmusid 18. aprilli Sirbis ja Vasaras ka Dodereri „Kolm raevuhoogu“ ehk kolm vaimukat miniatuuri „Aukartus vanaduse ees“, „Taldrikud“ ja „Hirmutamine“.

3.2.2. Franz Grillparzer

Grillparzerit peetakse tänapäevase austria kirjanduse rajajaks ja austria esimeseks rahvuskirjanikuks eelkõige tänu tema novellile „Vaene mängumees“, mis ilmus eesti keeles 1969. aastal. Kirjanikult ilmus vaadeldaval perioodil ka aforisme kahes erinevas väljaandes: 1973. aastal A. Bürgeri kogumikus „Mõttevara“ (üks aforism) ning 1974. aasta Nooruse 12. numbris Linnar Priimägi tõlkes (15 aforismi). Grillparzeri luuletus „Mozarti auks“ ilmus kahes Eesti väljaandes: 1975. aasta 13. aprilli ajalehes Edasi ning Ain Kaalepi 1976. aasta kogumikus „Peegelmaastikud“, kus tõlkija annab kirjaniku kohta ka lühikese ülevaate. 1972. aasta Edasi avaldas Oskar Kuninga artikli „Franz Grillparzerist“, mille autor on pühendanud kirjaniku 100. surma-aastapäevale ning milles keskendutakse eelkõige Grillparzeri eesti keelde tõlgitud näidendeile.

„Vaese mängumehe“ tõlkis eesti keelde Oskar Kuningas, põhjaliku, umbes 15-leheküljelise järelsõna „„Vaesest mängumehest“ ja austria kirjanduse vaimsusest“ kirjutas Ain Kaalep.

„Vaene mängumees“ ilmus originaalis juba 1847. aastal. Materjaliga hakkas Franz Grillparzer (1791-1872) tegelema 1831. aastal ning sellest pidi saama autobiograafiline romaan pealkirjaga „Serafin Klodius Fixlmüllneri, ühe poolgeeniuse elu, seiklused, ettekujutused, taeva- ja põrgusõit“. Juhuslik kohtumine ühe vaese mängumehega viis Grillparzeri aga teistsugusele mõttele, ta töötles lugu korduvalt ümber ning 1847. aastal saatis ta lõpliku käsikirja Gustav Heckenastile, kes avaldas jutustuse samal aastal esmakordselt Ungaris ilmunud kogumikus „*Iris – Deutscher Almanach für 1848*“.

„Vaese mängumehe“ raamistiku moodustab minajutustaja juhuslik kohtumine vana mängumehega, kes jutustab talle oma kurva eluloo. „Vaene mängumees“ on Austria-Ungari keisririigi ja selle ametkonna kurb allakäigulugu, seejuures ei muutu vaene mängumees hoolimata oma veidrustest satiiriliseks kujuks, nagu juhtub Habsburgi monarhia ametnikega hiljem teiste austria kirjanike loomingus. (Scheit 1989: 112)

Ain Kaalepi põhjalik järelsõna peatub esialgu pikemalt austria ajaloo ja kirjanduse olemusel, seejärel Grillparzeri elulool ning loomingul, eelkõige näidendeil, mis tõid kirjanikule ka esialgse tuntuse. Kaalep kirjeldab novelli „Vaene mängumees“ saamislugu ning selle tekkimise tausta, tõstes esile jutustuses ilmnevaid mitmeid autobiograafilisi noote. Grillparzeri isiklikud seosed muusikaga, eelkõige Mozarti ja Beethoveniga, olid samuti tähtsad. Kaalepi ülevaade keskendub ka Grillparzeri loomingule senisele vastuvõtule Eestis. (1969: 42-48)

Nooruse „Aforismialbumis“ ilmus 1974. aasta 12. numbris Franz Grillparzeri aforismivalik. Tõlkija Priimägi rõhutab eessõnas autori kohta, et Grillparzeri loomingule tähtsaimaks osaks ei ole aforismid, vaid draama. Ta annab lühiülevaate kirjaniku eluloost ning iseloomustab Grillparzeri erilist vaimsust, mis on jäänud kogu järeltulevale austria kirjandusele iseloomulikuks. Priimägi rõhutab, et ilma Grillparzeri mõistmiseta pole võimalik mõista ka temale järgnevate kirjanike loomingut. (1974: 40)

1975. aasta 13. aprilli Edasi avaldas Franz Grillparzeri luuletuse „Mozarti auks“ (*Zu Mozarts Feier*), mis oli mõeldud ettekandmiseks 1842. aastal Mozarti ausamba avamisel Salzburgis, kuid kahjuks hilines. Luuletuse tõlkis Ain Kaalep ning selle esimene eestikeelne katke ilmus ka Grillparzeri „Vaese mängumehe“ järelsõnas, kus Kaalep kirjeldas lähemalt kirjaniku seost Mozarti muusikaga. Luuletus ilmus samuti 1976. aastal Kaalepi luuletõlgete kogumikus „Peegelmaastikud“. Sealses järelsõnas peab Kaalep Grillparzerit austria rahvusliku draama ja novellikunsti klassikuks, kes on kirjutanud ka mõne juhuluuletuse, näiteks „Mozarti auks“. (1976b: 326)

1972. aasta 17. septembri Edasi avaldas Oskar Kuninga artikli, mis on pühendatud Grillparzeri 100. surma-aastapäevale ning käsitleb kuulsat austria autori teoste eestindusi. Kuningas arvab, et Grillparzeri varem tõlgitud näidendid tuleks uuesti eesti keelde tõlkida, samuti avaldab ta lootust, et kirjaniku mälestusaasta puhul võtab mõni teater Grillparzeri oma mänguplaani. (1972: 3)

3.2.3. Franz Kafka

Kafka teoseid ja käsitlusi ilmus teisel tõlkeperioodil viies erinevas väljaandes, millest kõik avaldati ajavahemikul 1966-1968. August Sanga tõlkes ilmus Kafka romaan „Protsess“ (1966), Anti Kidroni tõlkes neli miniatuuri „Mööduja“, „Öösel“, „Raudteereisijad“ ning „Jalutuskäik mägedes“ (1967) ning novell „Maa-arst“ (1968). Nigol Andresen avaldas ajakirjas Looming „Protsessi“ arvustuse ning ülevaate Kafka-konverentsist (1967) ning Loomingus ilmus Artur Alliksaare luulevormis Kafka-käsitus „Tuleb ingel ja puudutab vett. Franz Kafkat lugedes“ (1967).

Franz Kafka „Protsessi“ ilmumine eesti keeles oli suureks sündmuseks. Tõlget saadab Roger Garaudy äärmiselt põhjalik 53-leheküljeline järelsõna, mis on algselt ilmunud tema teoses „Pii-rideta realism“ (*D'un Réalisme sans Rivages*, 1963) ja mille tõlkis prantsuse keelest Henno Rajandi. Garaudy järelsõna „Protsessile“ väärib kiitust. Ilmselt olid prantsuse filosoofi, kirjaniku, poliitiku ning omaaegse kommunisti kirjutised Nõukogude Liidus vastuvõetavad, et sedavõrd pika järelsõna tõlkimine „Protsessile“ oli võimalik. Antud järelsõna oli tollases Nõukogude Eestis esimene nii põhjalik Kafkat tutvustav tekst. Üldjoontes võib selle jagada sissejuhatuseks ning kolmeks suuremaks peatükiks. Sissejuhatuses tegeleb Garaudy Kafka tõlgendamisprobleemiga, kirjeldades erinevaid meetodeid, mille abil on püütud tema loomingut avada, jõudes järeldusele, et Kafka looming ning tema elu on omavahel väga tihedasti läbi põimunud. (1966: 179-182) Teises pikemas peatükis keskendub Garaudy Kafka sisemise maailma kahestumisele – tema püüdlusele vabaduse, elu ja individuaalsuse poole, olles samas teadlik, et harmoonia saavutamine on võimatu. Autori sõnul ei ole Kafka looming pessimistlik, kuna ta ei lepi maailma absurdusega ega anna alla. (1966: 204, 213) Essee kolmas osa käsitleb loomingut ja kunsti küsimusi. Garaudy leiab, et Kafka loomingust on ka eraldi võttes igaüks omaette tervik ning nende järjestatus on ebaoluline. Kafka loomingust leiab autor kolm põhiteemat, mida kirjanik käsitleb: looma teema, otsingu teema ning lõpetamatuse teema. (1966: 219) Kafka suuruseks peab Garaudy seda, et ta oskas luua müütilise maailma, mis moodustas reaalse maailmaga ühtse terviku. (1966: 232)

Roger Garaudy artikkel on eesti lugeja jaoks erakordne ka selles mõttes, et see ei keskendu üksnes „Protsessile“, vaid käsitleb paljusid Kafka teoseid, toob neist hulgaliselt näiteid ning tsitaate. Nii näiteks tulevad korduvalt jutuks Eestis tollal veel ilmunuta Kafka teosed, päevikud ja kirjad. Käsitletakse ja tsiteeritakse lähemalt „Lossi“, „Ameerikat“, „Vaatlusi patu, kannatuse, lootuse ja õige tee kohta“, „Kirju Milenale“, „Päevikut“, „Vihikuid in octavo“, „Kirja isale“, „Ühe koera uuringuid“, „Öösel“, „Hiina müüri ehitamist“, „Urgu“, „Maa-arsti“, „Lauljatar Josephinet“, „Otsust“, väga sageli Gustav Janouchi „Kõnelusi Kafkaga“, Max Brodi „Franz Kafkat“ jt, samuti juba 1962. aastal „Aruandes akadeemiale“ ilmunud jutustusi.

1967. aasta 14. mai ajalehes Edasi ilmusid Anti Kidroni tõlkes neli Kafka miniatuuri, millest „Öösel“ oli varem Henno Rajandi poolt tõlgitud ning leidis käsitlemist „Protsessi“ järelsõnas. „Mööduja“, „Raudteereisijad“ ja „Jalutuskäik mägedes“ ilmusid eesti keeles esmakordselt.

1968. aasta 30. juuni Edasi avaldas samuti Anti Kidroni tõlgitud Franz Kafka novelli „Maa-arst“, mis oli pühendatud Kafka 85. sünniaastapäevale.

Kriitilistest käsitlustest annab Nigol Andreseni artikkel Kafka loomingule üldisema tausta. Andresen rõhutab selles, et kuigi Eestis ilmus järjekordne Kafka teos, pole Eestis kirjaniku enda kohta peaaegu midagi avaldatud. Andresen mainib, et kuigi Kafkale ei pööratud marksistlikus kirjandusteaduses kaua tähelepanu, on viimase kümne aasta jooksul toimunud murrang ning Nõukogude Liidus on oluliselt kasvanud Kafka tõlgete ja -käsitluste arv. Pikemalt peatub Nigol Andresen 27. ja 28. mail 1963. aastal Tšehhoslovakkias Lidices toimunud Kafka 80. sünniaastapäevale pühendatud maailma esimesel marksistlikul Kafka-uurimise konverentsil, kus anti ülevaade algusjärgus olevast marksistlikust Kafka-uurimusest ning rõhutati, et Kafka ei kuulu minevikku, vaid tema teostes käsitletakse ka kaasaja probleemistikke. Andreseni põhisõnumina kõlab artiklist rahulolu, et Kafka „Protsessi“ tõlge ilmus eesti lugejate ette avarama mõistmise õhkkonnas. (1967: 631-633)

Kafkat käsitleb ka 1967. aasta Loomingu 8. numbris ilmunud Artur Alliksaare luuletus „Tuleb ingel ja puudutab vett“, milles Alliksaar annab suurepäraselt edasi Kafka olemuse ning tema kirjanduslikud püüdlused.

3.2.4. Rainer Maria Rilke

Rainer Maria Rilke oli austria kirjanduse teisel tõlkeperioodil esindatud viie erineva luuletustega neljas väljaandes ning ühe tema bibliograafiat puudutava teadaandega (1967).

Rainer Maria Rilke (1875-1926) luuletus „Sügispäev“ ilmus Debora Vaarandi tõlkes 1968.

aasta Loomingu 10. numbris. Rilke kirjutas „Sügispäeva“ (*Herbsttag*) 21. septembril 1902. aastal Pariisis ning see ilmus esmakordselt luulekogus „Piltide raamat“ (*Das Buch der Bilder*, teine väljaanne 1906).

Ain Kaalepi tõlkes ilmus 1975. aasta 19. detsembri Sirbis ja Vasaras Rilke luuletus „Kuues Duino eeleogia“, mis annab hea ettekujutuse Rilke hilisluule laadist ja ideestikust. Luuletuse sissejuhatuses on tõlkija lühidalt autorit tutvustanud, rõhutades, et Rilke sünnist möödus 4. detsembril sada aastat ning pidades luuletajat austria ja kogu saksakeelse sõnakunsti keskseks meistriks. Kaalep kirjeldab põgusalt Rilke eluteed ning loomingu, toob esile luuletaja erakordset annet kajastada elu muljete- ja elamusterikkust. Tema varasemat luulet iseloomustavad hästi luulekogud „Piltide raamat“ (esimene väljaanne 1902), „Tunniraamat“ (*Das Stunden-Buch*, 1905), „Uued luuletused“ (*Neue Gedichte*, 1907). Hilisemast loomingu tõstab Kaalep esile luuletusi „Duino eelegiad“ (*Duineser Elegien*) ja „Sonette Orpheusele“ (*Die Sonette an Orpheus*), mis mõlemad ilmusid esmakordselt 1923. aastal. (1975b: 4)

„Kuues Duino eeleogia“ pärineb kümneosalisest luuletsüklist „Duino eelegiad“. Tegu on väga ebatavalise tekstiga, mis on ilmumisest saati esitanud tõlgendajatele suuri väljakutseid. Mingit kesket või üheselt mõistetavat ideed on „Duino eelegiates“ raske leida, kuna need luuletused on samaaegselt liiga kompleksed ning kõikidele tõlgendusvõimalustele avatud. (Tarrend 2006)

Rilke loomingu ilmus 1975. aastal Johannes Semperi luuletõlgete kogus „Luulerännakuid I“ luuletaja keskmisest loominguajast pärinevad „Partner“ ja „Hispaania tantsijanna“. „Panter“ (*Der Panther*) on kirjutatud Pariisis ning see ilmus esmakordselt 1903. aastal. „Hispaania tantsijanna“ (*Spanische Tänzerin*) kirjutas Rilke 1906. aastal samuti Pariisis ning see on üks Rilke „liikumisluletustest“, kus luuletuse neli salmi vastavad erinevatele tantsuformaasidele. Mõlemad ilmusid luulekogus „Uued luuletused“, mida iseloomustab rohke „objektluule“ (*Dinggedichte*). Seejuures ei huvitanud Rilket mitte objekt või asi kui selline, vaid nende tajumise poeetiline kujutamine. (Engel 2004: 298)

Ain Kaalepi luuletõlgete kogumikus „Peegelmaastikud“ ilmus 1976. aastal uuesti „Kuues Duino eeleogia“ ning uue tõlkena Rilke „Idioidilaul“ (*Das Lied des Idioten*), mis kuulub luuletaja keskmisesse loominguajärku. See avaldati luulekogus „Piltide raamat“, kus ta moodustas ühe osa luuletsüklist „Hääled“ (*Die Stimmen*). Sellesse tsüklisse kuuluvad luuletused osutavad inimese identiteeti ohustavatele füüsilistele, psüühilistele või saatusest tingitud deformatsioonidele, mis takistavad inimese terviklikku suhet maailmaga. Peale „Idioidilaulu“ kuuluvad sellesse tsüklisse veel „Kerjuse-“, „Pimeda-“, „Joodiku-“, „Enesetapja-“, „Lese-“, „Orvu-“, „Kääbuse-“ ja „Pidalitõbise laul“. Kõik peale „Pidalitõbise laulu“, mille Rilke kirjutas kõige varem (1905/1905), on

loodud Pariisis 1906. aastal. (Engel 2004: 292-293)

Keele ja Kirjanduse 1967. aasta 9. numbris ilmus teade tuntud matemaatiku Richard von Misesi aastakümnetepikkuse töö kohta Rilke bibliograafia koostamisel. Tema pani kokku Rilke-materjalide erakogu, mis koosnes 1757 erinevast numbrist ning millest anti välja ka süstemaatiline kataloog (*Katalog der Rilke-Sammlung Richard von Mises*, 1966). (Keel ja Kirjandus 1967: 576)

3.2.5. Stefan Zweig

Teisel tõlkeperioodil ilmus Stefan Zweigi loomingut viies erinevas väljaandes. Lugejateni jõudis Rein Sepa tõlgitud „Maria Stuart“ (1970), lühijutt „Jupiter“ (1975) ning essee „Mary Baker Eddy“ (1975-1976). 1973. aastal A. Bürgeri koostatud „Mõttevara“ avaldas Zweigi ühe aforismi ning ilmus ka üks kordusartikkel „Märkmeid Austriast (1929) ja Poolast (1930)“, mis avaldati Johannes Semperi kogumiku „Teosed“ 5. köites.

„Maria Stuarti“ juhatab sisse neljaleheküljeline eessõna teose autorilt endalt, seega pole tõlki ja Rein Sepp ilmselt omapoolse saatesõna lisamist vajalikuks pidanud.

1975. aasta 15. juuni Edasi avaldas Stefan Zweigi lühijutu koerast nimega Jupiter, mille tõlkis Hilja Tulve. Samal aastal ilmus ka Zweigi essee „Mary Baker-Eddy“ Jaan Krossi tõlkes. Kuna tegu oli essee täieliku tõlkega, ilmus see ajakirjas Kultuur ja Elu läbi seitsme numbriga, esimene osa avaldati 1975. aasta 9. ning viimane alles 1976. aasta 3. numbris.

Algselt ilmus essee 1931. aastal Stefan Zweigi kogumikus „Tervenemine vaimu läbi“ (*Die Heilung durch den Geist*), mis sisaldas esseid Mesmeri, Mary Baker-Eddy ning Freudi kohta.

3.2.6. Hermann Bahri „Mees, naine ja kontsert“

1972. aasta ajalehtedes leidis käsitlemist austria kirjaniku Hermann Bahri (1863-1934) lustmäng „Mees, naine ja kontsert“ (originaalis *Das Konzert*), mis esietendus Tallinna Draamateatris Volde-
mar Panso lavastusena.

Esimene arvustuse „Mees, naine ja kontsert“ kirjutas A. Jõgi ajalehes Edasi alapealkirja all „Tallinna Draamateater Tartus“. Jõgi teavitab lugejaid ka sama etenduse varasemast käekäigust Eestis, meenutades, et etendus tuli esmakordselt eesti lavale juba 1910. aastal Estonias ning et tollane kriitika pidas lavastust soliidseks ja peaosaliste mängu väga heaks.

Tallinna Draamateatri lavastuses hindab Jõgi enim puhtuse, aususe ja siiruse vajalikkuse rõhu-

tamist inimsuhetes. Näidendis mängib kaalukat osa sõna, kuid artikli autori arvates vajaks igal osatäitjal tekst veel viimistlemist, et „teksti ludinal vuristamine“ ei kipuks lavastuse sisemist plaani varjama. Arvustaja meelest on „Mees, naine ja kontsert“ hästi tehtud lavastus, mis pakub mõnusa teatriõhtu ka nõudlikumale vaatajale. (1972: 3)

16. septembri Rahva Hääles arvustab sama tükki Valdeko Tobro ning ta alustab Stefan Zweigi läkitusest, mille too oli saatnud Hermann Bahrile tema kuuekümnendaks sünnipäevaks: „[...] Teie salajasim rõõm on publikut ühtlasi narritada, segadusse ajada, ärritada, enesest välja viia, sest Te armastate vasturääkivust kui igasuguse vestluse algust...“. Samal arvamusel on ka Tobro, kes peab Bahri „Mees, naine ja kontserti“ rohkem intellektuaalseks jõukatsumiseks kui abielufar-siks. Artikli autor kiidab vaimukaid väitlusi, teravmeelset enesekaitset ning ironiale ja enese-ironiale tuginevaid ootamatuid käike. (1972: 3)

Vello Kõllu analüüsib etendust Sirbi ja Vasara artiklis „Meisterlikkuse tund“ ning tõdeb, et etendus on Draamateatri saalid rahvast täis toonud. Ta rõhutab, et ilma selle etenduseta poleks ilmselt keegi suutnud enam meenutada Hermann Bahri nime. Kõllu kiidab nii lavastajat Volde-mar Pansot, kes on hästi teravdanud Bahri dialooge ja intellektuaalseid sügavusi kui ka näitle-jaid, kes on teinud meisterlikku tööd. (1972: 6)

Õhtulehe artiklis „Kõik piletid välja müüdnud“ kirjutab Elem Treier samuti Bahri näidendist. Ta hindab Bahri komöödia head vormilist konstruktsiooni, sügavat tunnetefilosoofiat ning sä-delevat vaimu, ta on rahul ka lavastaja Voldemar Panso tööga, kes pole lasknud Bahri tekstist mi-dagi kaotsi minna. Siiski heidab Treier ette erinevate vaatuste stiililist ebauhtlust, kuid üldjoontes on ta etenduse „hiilgava hingega“ rahul. (1972: 2)

3.2.7. Raamatutõlked: Elias Canetti, Albert Paris Gütersloh, Peter Handke, Hugo von Hofmannsthal, Ödön von Horváth, Mira Lobe, Robert Musil

Teisel tõlkeperioodil ilmus raamatuid veel kuult austria autorilt, kelle hulgast kolmelt avaldati ka perioodikas luule- või proosatõlkeid ning kolme kohta avaldati erinevaid käsitlusi.

Elias Canetti „Marrakeši hääled“ ilmus raamatuna eesti keeles 1973. aastal. Kolm aastat varem avaldati samast raamatust katkend „Pimedate hüüded“ (1970). Proosast tõlgiti Canetti mõ-tisklustesari „Ühiskonnad“ (1974) ning 1975. aastal avaldati ajalehes Edasi artikkel „Elias Canetti“, kus antakse ülevaade kirjaniku ülestähendustest ja põhjalikum käsitlus autori kohta. Al-bert Paris Gütersloh` raamat „Austria-elamus“ tõlgiti eesti keelde 1972. aastal, aasta hiljem tea-

vitas 15. juuni Sirp ja Vasar autori surmast. Peter Handkelt ilmus 1970. aastal näidend „Kaspar“. Hugo von Hofmannsthal „Teed ja kohtumised“ eestindati 1974. aastal, samal aastal avaldati ka teadaanne Hofmannsthal Seltsi kohta. Ain Kaalepi 1976. aastal ilmunud „Pegelmaastikes“ trükiti ka üks kirjaniku luuletus, mis oli ühtlasi kogumiku „Teed ja kohtumised“ sissejuhatuseks. Ödön von Horváthi „Jumalata noorus“ ning Mira Lobe lasteraamat „Vanaema õunapuu otsas“ ilmusid 1973. aastal. Robert Musili loomingust ilmus teisel tõlkeperioodil 1972. aastal novellikogu „Kolm naist“, samuti avaldati tema essee „Kunstijuubel“ (1968) ning üks käsitlus (1969).

1970. aasta Noorus avaldas esmakordselt eesti keeles austria kirjaniku Elias Canetti loomingut. Ain Kaalep tõlkis kirjaniku esseistlikust reisikirjeldusest „Marrakeši hääled“ peatüki „Pimedate hüüded“, mille juhatab sisse tema lühike eessõna. Ta tõstab esile Canetti romaani „Pimestus“, mis on tõusnud maailmas tähelepanu fookusesse ning leidnud tunnustust kui üks uuema austria kirjanduse esindusteoseid. (1970a: 70)

Elias Canetti raamat „Marrakeši hääled“ ilmus Toivo Tasa tõlkes 1973. aastal, üheleheküljelise eessõna kirjutas Edvin Hiedel, kes rõhutab, et eesti lugeja esimene kokkupuude kirjanik Canetti ning sama teose ühe peatükiga („Pimedate hüüded“) toimus juba kolm aastat varem tänu Ain Kaalepile. Hiedel peatub lühidalt „Marrakeši hääle“ tekkelool, mis sai võimalikuks tänu Canetti 1954. aasta Maroko-reisile. Hiedel rõhutab, et maailmakuulsaks sai Canetti alles 30aastase hilinemisega 1960ndate aastate algul, kui tema 1935. aastal ilmunud suurromaanist „Pimestus“ (*Die Blendung*) anti välja 3. trükk. Seda teost peab Hiedel groteskseks võrdpildiks abstraktsusse kapselduva inimese ja teda ümbritseva brutaalse keskkonna paratamatust kokkupõrkest. (1973: 5)

1974. aasta 24. mai Sirp ja Vasar avaldas Elias Canetti „Ühiskonnad“, mille tõlkis Ain Kaalep. Juurde ei ole lisatud midagi autori ega ka originaalteose kohta, kust tõlgitu pärineb.

1975. aasta 8. juuni Edasi avaldas Elias Canetti kümme kolmekümne aasta jooksul kirja pandud mõtteprotokoll, mis on pärit kirjaniku teosest „Inimprovints. Märkmeid 1942-1972“ (*Die Provinz des Menschen. Aufzeichnungen 1942-1972*) ning mille eestindas Toivo Tasa. Tõlkija pühendab artikli kirjaniku 70ndale sünnipäevale. Väljavõtetele eelneb pikem Canetti tutvustus, milles Tasa peatub põgusalt kirjaniku kuulsust toonud peateosel „Pimestus“ ning toob valiku kirjaniku teistest tähtsamatest töödest. Canetti loomingut iseloomustab Tasa arvates omapärane arutluslaad ning keelepruuk, mis võib olla põhjustatud kirjaniku eri keelte valdamisest ning nende seostatud kasutamisest mõttetöös. (1975: 3)

Albert Paris Gütersloh` (1887-1973) novellid kogumikus „Austria-elamus“ tõlkis eesti keelde Ain Kaalep, kes kirjutas autori kohta nelja ja poole leheküljelise eessõna. Raamatu ilmumise

põhjuseks toob ta välja kirjaniku 85. sünnipäeva, mida tähistati Austrias 5. veebruaril 1972. aastal. Kaalep peab Gütersloh`d sõjajärgse austria kultuuri üheks esinduskujuks ning annab ülevaate tema tegevusest kujutatavas kunstis, samuti teatri- ja kirjandusvaldkonnas. Ta rõhutab, et kuigi ilmuv tõlkeraamat ei suuda anda täiuslikku läbilõiget Gütersloh` rikkalikust lühiproosast, annab see siiski teatud pildi tema lühiloomingust, mis on üdini austriaalik ning mida iseloomustab sisu ja vormi ühtsus. (1972: 5, 8)

Austria kirjanikult Peter Handkelt (sündinud 1942) ilmus 1970. aastal eesti keeles Rita Tasa tõlgitud näidend „Kaspar“, mida täiendab tõlkijapoolne pooleteistleheküljeline eessõna. See oli eesti lugeja esimene kokkupuude Handke kui noorema põlvkonna austria kirjanikuga. Rita Tasa rõhutab, et Handke kirjanduslik tuntus sai alguse 1966. aastal Grupp 47 väljasõidul Ameerikasse, kus ta arvustas teravalt kokkutulekul etteloetud teoseid, halvustades neid kui „armetut kirjelduskirjandust“. Handke loomingust toob Tasa esile eelkõige kirjaniku lühemad lavateosed, mis olid tegevuseta, dekoratsioonideta ja rekvisiitideta ettekanded, mille sisuks olid sõnad ning mis püüdsid tegelikkust sõnade abil lavale tuua. Need tükid olid täiuslikud teosed teatri-illusiooni lammutamiseks ja taastekitamiseks. Sarnane, kuid pikem, dekoratsioonide ja rekvisiitidega ning pantomiimi elementidega on Peter Handke 1967. aastal kirjutatud „Kaspar“, mida peetakse ka Handke populaarseimaks näidendiks. See esietendus 1968. aastal ning etendusest kujunes aasta kõige tähelepanuväärsem teatrisündmus Lääne-Saksamaal. Näidendi teemaks on keskmise inimise kõne ja mõtlemise konventsionaalsus ja šabloonilisus. Handke peab keelt ühiskondlikuks dressuurivahendiks ning rõhutab, et niipea, kui inimene on kõnelema õppinud, on ta kõne abil manipuleeritav. Rita Tasa juhib tähelepanu sellele, et hoolimata Handke loomingu uudsusest, on tema stiilis nähtud 17. sajandi austria barokktraditsioonide jätkamist. (1970: 90-91)

Peter Handke näidendi puhul ei ole tegu Kaspar Hauseri loo jutustamisega, kes 1828. aastal abitu ja harimatuna Nürnbergi väikekodanlikus ühiskonnas äkki välja ilmus ning kes segastel asjaoludel hiljem mõrvati. Jaan Unduski meelest huvitab Handket see juhtum pigem mudelina. Kirjaniku jaoks on tähtis hoopis see, kuidas on ühel keeleoskamatul võõral võimalik jõuda korastatud maailmas enese ja oma ümbruse äratundmiseni, kuidas keeles sisalduv kollektiivne teadvus esindab manipulatsiooni – keelt kasutada tähendab nõustuda kellelegi teisele alluma. (Undusk 2006)

Loomingu Raamatukogus ilmusid 1974. aastal Hugo von Hofmannsthalil novellid ja jutustused, mille tõlkis eesti keelde Ain Kaalep. Lisaks on sissejuhatuseks tõlgitud kirjaniku esindusluuletus „Paljud tõesti peavad hinge heitma...“. Üheksa lehekülje pikkuses järelesõnas „*De homine Austriacissimo*“ annab Kaalep Hofmannsthalist korraliku ülevaate ning rõhutab, et tema sün-

nist möödus 1. veebruaril 1974 sada aastat. Kaalep iseloomustab kirjaniku tegevust lüürikuna, draamatikuna, proosakirjaniku ning esseistina. Kuna Hofmannsthal oli draamažanris eriti viljakas, käsitleb Kaalep tema draamaalaseid saavutusi erilise põhjalikkusega, andes ülevaate kõigist ilmunud näidendeist. Lisaks tegutses Hofmannsthal kirjandus-, teatri- ja muusikakriitikuna, oma esseedes arutles ta kirjanduslike ja keeleliste üldprobleemide üle. Kaalepi sõnul on Hofmannsthali loominguga peateemaks peetud pinget muutumise ja püsivuse vahel või siis ühinemist, mille tulemuseks on muutumine ja uuenemine. (1974a: 87-91)

1974. aasta Keeles ja Kirjanduses kirjutas Ain Kaalep Hofmannsthali Seltsist ning selle väljannetest. Kaalep rõhutab, et kuna Hugo von Hofmannsthal peetakse 20. sajandi saksakeelse kirjanduse klassikaliste meistrite hulka kuuluvaks, on loomulik, et temanimeline selts 1. veebruaril 1968. aastal, kirjaniku 94. sünniaastapäeval, ka asutati. Kaalep annab teada, et selts on pidanud seni kaks konverentsi (1968. ja 1971. aastal) ning 1974. aasta konverents peetakse Salzburgis teemal „Hofmannsthal ja Austria“ ning see on pühendatud kirjaniku sajandale sünniaastapäevale. (1974b: 384)

1973. aastal ilmus eesti keeles Ödön von Horváthi (1901-1938) romaan „Jumalata noorus“ Ain Kaalepi tõlkes. See oli esimene Horváthi teos eesti keeles, mida saatis tõlkijapoolne kolme lehekülje pikkune eessõna.

Romaan ilmus esmakordselt suure menuga 1937. aastal Amsterdamis ning juba 1938. aasta alguseks oli seda tõlgitud kaheksasse erinevasse keelde. Teos kujutab noorsoo ideoloogilist ja moraalselt moondumist fašismis ning fašismiga mitteleppimist, seega on „Jumalata noorust“ saksakeelses kultuuriruumis peetud oluliseks täienduseks antifašistlikule eksiilkirjandusele, mis püüab kujutada fašistliku diktatuuri olemust ning moraalseid valikuid, mida poliitilised olud üksikisikult nõuavad. (Kaiser 1992: 50, 62)

Ain Kaalepi eessõna keskendub temale omase põhjalikkusega nii Horváthi asendile kirjanduses kui ka tema loomingule. Kaalep peab tähtsaks, et Ödön von Horváthi looming on kolmkümmend aastat peale kirjaniku surma uuesti tähelepanu hakanud äratama: tema draamasid on uuesti mängima hakatud mõlemal Saksamaal, Austrias, Šveitsis, Rootsis, Prantsusmaal jm, Peter Handke on näiteks maininud, et peab Horváthi oma otseseks mõjutajaks. Kaalep rõhutab, et Horváth saavutas esmase kuulsuse oma näidenditega 1920ndate aastate teisel poolel ja 1930ndate aastate alguses (näiteks „Lood Viini metsadest“ sai 1931. aastal Kleisti auhinna) ning samal ajal kujunes välja ka tema sügav natsionaalsotsialismivastane meelsus. Horváthi draamaloomingu lähtepinnaseks loeb Ain Kaalep vana austria ja baieri rahvatükki oma kireva rahvatüübistikutega, eheda dialoogiga ja iseloomuliku muusikataustaga. (1973: 5-8)

Austria lastekirjaniku Mira Lobe raamat „Vanaema õunapuu otsas“ ilmus eesti keeles Dagmar Normeti tõlkes. Esilehel on vaid mainitud, et raamat on saanud nii Austria riikliku lastekirjanduse auhinna kui ka Viini linna lasteraamatu auhinna.

Robert Musili loominguga varajasim näide eesti keeles oli tema essee „Kunstijuubel“, mis ilmus 1968. aastal Sirbis ja Vasaras. Essee juhatas sisse ülevaade Robert Musilist (1880-1942) ja tema loomingust: 1906. aastal ilmus Musili esikteos „Kasvandik Törlessi kahtlused“ (*Die Verwirrungen des Zöglings Törless*), 1924. aastal novellikogumik „Kolm naist“ (*Drei Frauen*), 1936. aastal esseedekogu „Elupäevade pärand“ (*Nachlass zu Lebzeiten*), millest pärineb ka ilmunud artikkel „Kunstijuubel“. Teavitatakse, et oma peateose „Omadusteta mees“ (*Der Mann ohne Eigenschaften*) kallal töötas Musil aastakümneid, kuid ometi jäi teos lõpetamata. Seda romaani peetakse 20. sajandi saksakeelse kirjanduse paremiku hulka kuuluvaks. Rõhutatakse, et Musili on nii meelelaadi kui saatuse poolest võrreldud Franz Kafkaga, sest alles peale Teise maailmasõja vapustusi suutis maailm nende kirjanike loomingut mõista. Musili ärksam avastamine algas 1950ndatel ja 1960ndatel aastatel, siis hakati tema loomingut tõlkima paljudesse keeltesse. (Sirp ja Vasar 1968: 6)

1969. aasta Loomingu 7. numbris ilmus Aleksander Kurtna artikkel „Musili avastamisest ja vaidlustest tema ümber“, mis on esimene sedavõrd põhjalik Musili käsitus Nõukogude Eestis. Artikkel hõlmab lühidalt kirjaniku elulugu ning loominguga ülevaadet, kuid peatub pikemalt erinevatel Musili loomingut ümbritsevatel vaidlustel. Kurtna rõhutab, et Musil oli oma eluajal pea-aegu tundmatu ning alles 1949. aastal ajakirjas *Times Literary Supplement* avaldatud Ernst Kaiseri ja Eithne Wilkinsi artikliga algas Musili loominguga avastamine.

Hoolimata sellest, et Musili kuulsaim teos „Omadusteta mees“ on raskesti loetav, levis see jõudsalt, 1969. aastaks oli romaan olemas prantsuse, itaalia, rootsi, sloveeni ja poola keeles. (Kurtna 1969: 1105-1106) Musil hülgas küll romaani klassikalise kompositsiooni, kuid säilitas tegevuse eepilisuse, keskkonna tausta ja psühholoogilise motiveerimise. Romaani iseloomustab esseistlik vorm, kus loogilised arutlused ja keerulised mõttekombinatsioonid teenivad kirjaniku püüdu kindlaks määrata üksikisiku koht kaasaegses ühiskonnas. Kurtna nendib, et romaan on enda ümber tekitanud palju vaidlusi. Näiteks puhkesid ägedaimad neist 1950ndate aastate lõpul Adolf Frisé, Ernst Kaiseri ja Eithne Wilkinsi vahel. Vaidluste objektiks oli romaani tekst, kuna see on autori poolt lõpetamata. Kurtna on seisukohal, et Musili romaan võibki jääda lõpuni arusaamatuks, kuna artikli ilmumise ajal oli teosest näiteks kaks erinevat versiooni, itaaliakeelne väljaanne sisaldas tekstivariante, mis saksakeelses teoses puudusid. (1969: 1108)

Robert Musili 1972. aastal ilmunud novellikogumik „Kolm naist“ on esimene Musili tõlke-

raamat eesti keeles. Tõlkija Peeter Tulviste on novellikogu täiendanud leheküljepikkuse eessõnaga, milles ta toob välja ka need Musili vähemtuntud teosed, mida eelnevatel aastatel ilmunud artiklites polnud mainitud. Jutustusi nimetab tõlkija kirjaniku suurromaani eelastmeks, samuti rõhutab ta, et tegemist ei ole ladusalt loetavate novellidega. Ühelt poolt on tegu väga täpsete hingeeluliste kirjeldusega, teiselt poolt paneb Musil tavalised põhjuslikud seosed kahtluse alla. (1972: 5-6)

„Kolm naist“ jutustab talunaisest Grigiast, portugallannast ning müüjatarist Tonkast, kelle kaudu kujutatakse kolme mehe traagikat. Musil kujutab sugude vahel valitsevat suurt kuristikku, mis omakorda näitab tema kui kirjaniku tugevust hingeliste labürintide kujutamises.

3.2.8. Perioodikas ja kogumikes ilmunud luule- ja proosatõlked

Teisel tõlkeperioodil ilmus üsna palju austria luulet. Näiteks avaldati nii Abraham a Santa Clara luuletus „Öömoosekandid“ kui Georg Trakli luuletusi kolmes erinevas väljaandes, Ludwig Anzengruberilt ilmus kordusena „Ämblikud ja kärbsed“. Paul Celani („Kannud“) ja Nikolaus Lenau luulet avaldati Nõukogude Eestis esmakordselt. Luulest ilmus veel Gerhard Fitschi „Kaks tuvi“ Boris Kaburi ja Gerhard Rühmi „Fabian“ Ain Kaalepi tõlkes.

Nii luule- kui proosaaautoritena jäid vaadeldaval ajaperioodil silma Ingeborg Bachmann ja Hans Carl Artmann. Bachmanni luuletus „Keskhommik“ avaldati 1966. aasta Nooruses Aleksander Kurtna tõlkes ja novell „Kõik“ 1967. aastal kogumikus „Võilill“ Ants Orase tõlkes. Bachmanni kohta ilmusid ka kaks lühiteadet: üks, mis teavitab kirjaniku austria kirjanduspreemia võitmisest (Looming 1969: 315), ja teine, mis andis teada kirjaniku surmast. (Sirp ja Vasar 1973: 14) Artmannilt ilmusid kolm Ain Kaalepi tõlgitud luuletust kahes erinevas väljaandes (1974, 1976) ja üks proosapala (1975). Kahe proosapalaga oli esindatud veel austria kirjanik Gustav Meyrink (1975, 1976), üks jutustus avaldati Oskar Jan Tauschinskilt („Piiriala elanik“, 1966), Ilse Aichingerilt („Peegelpilt“, 1967), Herbert Eisenreichilt („Dostojevskilik elamus“, 1967) ja Egon Friedellilt („Vulpiuse õemees“, 1968). Avaldati ka Karl Krausi (1974), Marie von Ebner-Eschenbachi, Ernst von Feuchterslebeni, Gustav Adolf Lindneri, Enrica Handel-Mazzetti ning Moritz Gottlieb Saphiri (1973) aforisme.

Abraham a Santa Clara (1644-1709) Kultuuris ja Elus ilmunud luuletust täiendavad vaid autori eluaastad, samuti pole mainitud, et tegu oleks austria kirjanikuga. Abraham a Santa Clara oli Austria barokiaja katoliku vaimulik, jutlustaja ja kirjanik, kes nägi oma ülesannet eelkõige jutlustamises ning sellega oli tihedalt seotud ka tema kirjanduslik tegevus. Populaarsuse saavu-

tasid tema teosed rahva hulgas tänu tõsiduse ja koomika, vagaduse ja satiiri ühendamisele. Tema kuulsaimad kirjutised said tõuke aktuaalsetest teemadest, näiteks 1679. aasta katkuepidemiast või 1683. aastal Viini vallutamise eest türklaste poolt. Siiski kasutas Abraham a Santa Clara oma loomingus ka traditsioonilist satiiri ja narrikirjandust, mille alla liigitub ka luuletus „Öömoo-sekandid“.

Nikolaus Lenau peab Kaalep oma tõkeluule kogumikus „Pegelmaastikud“ omapäraseks austria luuletajaks, kes kuulus nende väheste hulka, kes leidis oma loominguinnet Ameerikast. (1976b: 326) Lenau luuletus „Kolm“ (*Die Drei*) ilmus originaalis 1842. aastal ja „Kolm indiaanlast“ (*Die drei Indianer*) on kirjutatud 1834. aastal. Viimase luuletuse aines ongi pärit Ameerikast, kuhu Lenau reisis 1832. aastal. Ta lootis „uuest maailmast“ leida seiklusi ja eksootikat, millest ammutada poeetilisi impulsse uute teoste loomiseks, kuid 1833. aastal naases ta pettunult Saksamaale tagasi. Oma kirjades kirjeldas Lenau Ameerikat kui „hundiühiskonda, mida ta põlgab“ ning nentis, et „ameeriklaste vaimuelu on surnud“. Indiaanlasi pidas Lenau aga sümpaatseiks, kuna teda huvitas rahvaste vabaduse temaatika. (Hammer 1993: 62)

Georg Trakli luuletus „Lapsepõlv“ (*Kindheit*) avaldati 1968. aasta Loomingus Debora Vaarandi tõlkes. See 5-salmiline ekspressionistlik luuletus ilmus esmakordselt 1913. aastal Trakli sõbra Ludwig von Fickeri ajakirjas *Der Brenner*. „Lapsepõlv“ oli ka Trakli postuumselt ilmunud luulekogu „Unelev Sebastian“ avaluuletus.

Trakli luulet tõlkis 1974. aasta Loomingu 1. numbris ka Tiit Lepasaar, kes on lisanud lühikese järeldsõna luuletuste autori kohta, nimetamata teda seejuures kordagi austria autoriks. Ta peab Georg Traklit saksa ekspressionismi üheks suuremaks luuletajaks ning lisab, et eriti populaarseks sai Georg Trakl saksakeelsete maade noorte hulgas 1960ndatel aastatel. (1974: 129) Lepasaar on tõlkinud neli Georg Trakli luuletust: „Rahu ja vaikimine“ (*Ruh und Schweigen*), „Poisile nimega Elis“ (*An den Knaben Elis*), „Elis“ I osa ja „Õhtulaul“ (*Abendlied*).

1976. aastal ilmusid „Pegelmaastikes“ Georg Trakli luuletus „Grodek“ ning „Lapsepõlv“ Ain Kaalepi eestinduses. „Grodek“ oli tema tõlkes ilmunud eesti keeles juba varem (1963), samuti oli „Lapsepõlv“ avaldatud juba 1968. aastal Debora Vaarandi tõlkes. Kogumiku lõpuosas iseloomustab Kaalep Trakli traagilist elutunnetust ning mainib, et luuletuses „Grodek“ esineb autobiograafilise motiivina nägemus õest, kelle surm mõne aasta eest oli poeti väga vapustanud. (1976b: 326) See küll ei saa vastata tõele, kuna Trakli armastatuim õde Gretl suri peale poeti ennast alles 1917. aastal, teised õed Maria ja Hermine veel hiljem.

1966. aasta Nooruses ilmus Ingeborg Bachmanni luuletus „Kesk hommik“ (*Früher Mittag*). Tõlkija on lisanud juurde ka autori sünniaasta ning iseloomustanud teda lühidalt kui luuletajat,

novellisti ning paljude kuuldemängude autorit. (Kurtina 1966d: 65) „Kesk hommik“ ilmus Bachmanni esimeses luulekogus „Ajapikendus“ (*Die gestundete Zeit*) 1953. aastal ning luuletuses kujutas luuletaja uusi tegelikkuse märke. (Bartsch 1988: 54-55)

Ingeborg Bachmanni novelli „Kõik“ juhatab kogumikus „Võilill“ sisse Rita Tasa põgus ülevaade kirjaniku elust ja loomingust. Jutustus „Kõik“ ilmus Bachmanni kogumikus „Kolmekümnes aasta“ (*Das dreißigste Jahr*, 1961). (1967b: 22)

14. aprilli Edasi avaldas Ain Kaalepi tõlkes austria kirjaniku Hans Carl Artmanni (1921-2000) kolm luuletust sarjast „Hirveaed ja majakas“ (*Hirschgehege und Leuchtturm*): „Ma palun sind...“, „Issand mis rööm mul on sünnipäev...“ ja „Okasroosike teeskleb magamist...“. Tegemist oli austria kirjaniku esimeste eestikeelsete luuletõlgetega. Samad luuletused ilmusid ka Ain Kaalepi „Peegelmaastikes“. Kirjanikult ilmus 1975. aasta 13. aprilli ajalehes Edasi Kaalepi tõlkes ka humoristlik-paroodiline proosapala „Hasart ja praetud part“ (*Hasard und entenbraten*). Jutustuse lühikeses saatesõnas peab tõlkija Artmanni kaasaja austria luule juhtnimeks. Lugu ilmus esmakordselt kogumikus „*How much, schatzi*“ (1971), milles autor esineb ka andeka keelevigurdajana. (1975a: 2)

Austria kirjaniku Gustav Meyrinki (1868-1932) lühijutt „G. M.“ ilmus 1975. aasta 6. juuni ajalehes Edasi. Tõlkija Linnar Priimägi on kindel, et kirjaniku nimi vajab sõjajärgsele lugejale tutvustamist. Ta nendib, et Meyrink kuulub nende kirjanike hulka, kes on juba algusest peale väljakujunenud meistrid, ning kelle kriitilisele mõistusele ja teravale pilkele polnud Austria-Ungari keiserlikus ühiskonnas miski liiga püha. Kirjaniku tuntumateks teosteks peab Priimägi kogumikku „Pürjeli võlusarv“ (*Des deutschen Spießers Wunderhorn*, 1913) ja bestellerit „Golem“ (*Der Golem*, 1915), mida peetakse moodsa müstika esimeseks suurromaaniks. Priimägi juhib lugejate tähelepanu sellele, et 1930. aastal eesti keeles kärbitud kujul ilmunud romaan võib Meyrinkist jätta eksimulje kui „õuduste kirjanikust“, kuid tema loominguga põhiosa moodustavad siiski lühijutud, milles ta pilab piiratud kodanlasi ja alatuid silmakirjateenreid. Neist jutustab ka „Pürjeli võlusarve“ viimane jutt „G. M.“. (1975: 2)

1976. aasta ajalehes Edasi Peeter Milki tõlkes ilmunud Gustav Meyrinki „Tuline sõdur“ (*Der heiße Soldat*) avaldati esmakordselt 1903. aastal kogumikus „Tuline sõdur ja teised jutud“ (*Der heiße Soldat und andere Geschichten*). Ain Kaalep, kes kirjutas novellile lühikese eessõna, mainib, et lugu ilmus ka Meyrinki kogumikus „Saksa väikekodanlase võlusarv“ (Linnar Priimägi oli sama kogumiku eelmisel aastal ilmunud lühijutu „G. M.“ eessõnas tõlkinud „Pürjeli võlusarveks“. M. K.) Kaalep peab novellikogu Meyrinki klassikaliseks teoseks, mis sisaldab fantastilist, tugeva satiirilise lisaefektiga lühiproosat. (1976a: 2)

3.2.9. Austria kirjanduse ülevaated

Aastail 1966-1976 ilmus austria kirjanduse kohta kaks artiklit, mõlemad Aleksander Kurtna kirjutatud ja pärinevad 1966. aastast. Keeles ja Kirjanduses avaldati artikkel „Austria kirjandusest“ ning samanimeline artikkel ilmus ka ajakirjas Noorus.

Keele ja Kirjanduse artiklis ilmus Aleksander Kurtna pikem ülevaade austria kirjandusest, mille originaal avaldati Poola Kirjanike Liidu ajakirjast *Twórczość* ning mis pühendas 1965. aasta augustinumbri austria kirjandusele. Kurtna käsitleb Hans Brunmayri ja Gerhard Fritschi artiklite tähtsamaid seisukohti, luues seejuures eesti lugejale põhjaliku pildi austria kirjanduse minevikust ja olevikust. Artikkel lõpeb pilguheitelga käesolevasse kirjandusolukorda. Kurtna nendib, et pärast 1945. aastat on kirjandusse ilmunud palju uusi autoreid, kellest näiteks Ingeborg Bachmann, Ilse Aichinger ja Herbert Eisenreich on kuulsust kogunud ka väljaspool Austriat. Romanikirjanikest on silma paistnud Hans Lebert, Fritz Habeck ja Gerhard Fritsch. (1966a: 133-135)

Nooruses ilmunud Aleksander Kurtna artikkel polnud enam sugugi nii positiivne austria kirjanduse ülevaade, kui eelmine. Samuti pole teada, millistele allikatele Kurtna on toetunud. Selles artiklis annab Kurtna teada, et Austria on saksakeelsete riikide seas raamatu ostmise poolest kõige viimasel kohal ning et austria kirjanikud peavad endale teed rajama tavaliselt Saksamaal. Kurtna annab lühikese austria kirjandusloo ülevaate ning kiidab Kafka, Trakli, Musili, Brochi, Canetti ja Herzmanovsky-Orlando teoseid. Ta rõhutab, et alates 1945. aastast on austria kirjandus arenenud saksa kirjandusest sõltumatult ning sel ei olnud Saksamaale omaseid tunnuseid, näiteks ei tekkinud Austrias poliitilisi eesmärke taotlemaid rühmitusi, nagu näiteks Grupp 47 Saksamaal. Kurtna kiidab üksikuid uuemaid esilekerkinud autoreid ning ajakirja *Plan*, kus oma esiktöid said avaldada näiteks Ilse Aichinger, Paul Celan, Hans Lebert, Milo Dor, Reinhard Federmann, Christine Busta. Austria ajalehtedes ei mängi kirjandus Kurtna sõnul suurt rolli, samuti on raadio kirjandussaadet madala tasemega ja üksluised. Kirjanduslikest ajakirjadest eksisteerib juba aastaid põhiliselt vaid üks (*Wort in der Zeit*). (1966b: 64)

Nõukogude Eesti 11-aastast teist tõlkeperioodi iseloomustab võrreldes eelmise perioodiga austria kirjanduse käsitlemise suurenemine. Rõhutatult ideoloogilise alatooniga tõlkeid ei ilmu ning ilmunud teosed on austria kirjanduse seisukohalt olulise tähtsusega. Avaldatud autoreid käsitletakse reeglina väga põhjalikult, tutvustades neid austria kirjanduse esindusnimedena.

Tõlkijatest said hoo sisse näiteks Ain Kaalep, kes kirjutas ka mitmeid põhjalikke saatesõnu

ning avaldas luuletõlkeid, samuti Toivo Tasa, kes alustas Elias Canetti tõlkimist. August Sanga tõlkes ilmus Franz Kafka „Protsess“, mis oli kirjaniku ainuke teisel tõlkeperioodil ilmuda saanud romaan. Austria kirjanduse tutvustamise koha pealt oli väga oluline Franz Grillparzeri „Vaese mängumehe“ ilmumine 1969. aastal, Ain Kaalepi kirjutatud novelli saatesõna andis austria kirjanduse kujunemisest ning selle eriseisusest saksakeelse kirjanduse hulgas eesti lugejale hea ülevaate, viidates Grillparzeri tähtsusele austria kirjanduse kujunemisloos. Uuemast austria kirjandusest ilmus Peter Handke „Kaspar“, mille Rita Tasa eestindas juba kolm aastat peale originaali ilmumist. Seoses tähtpäevadega avaldati Albert Paris Gütersloh` novellikogu „Austria-elaemus“ kirjaniku 85. sünnipäevaks ning Hugo von Hofmannsthal'i jutustused „Teed ja kohtumised“ tema 100. sünniaastapäevaks. Ödön von Horváthi ning Robert Musili teosed avaldati seoses kirjanike loominguga populaarsuse tõusuga mujal Euroopas.

Austria luule tõlkimine oli teisel tõlkeperioodil samuti päris edukas. Eestindati 12 austria autori luulet, kelle looming ei olnud varem Nõukogude Eestis ilmunud. Kõige esinduslikuma valiku andis 1976. aastal ilmunud Ain Kaalepi tõlkeluulekogumik, mis sisaldas kümne erineva austria autori luulet, seejuures polnud enne 1976. aastat eesti keeles ilmunud neist kolme luuletaja loomingut.

Proosaautoritest oli perioodikas palju tõlgitud Heimito von Dodereri, aga ka Franz Kafka, Stefan Zweigi, Elias Canetti ja Gustav Meyrinki loomingut. Seejuures Kafka loomingut avaldati vaid aastail 1967-1968.

Kriitilistest käsitlustest oli Kafka romaani „Protsess“ ilmumisega seotud Nigol Andreseni artikkel „Ühe tõlketeose puhul“ (1967), mis andis esimest korda avarama pildi marksistlikust Kafka-uurimisest. Andresen käsitles oma artiklis nelja aasta tagust Tšehhoslovakkias toimunud Kafka-konverentsi ning selle tulemusi. Kahjuks ei mõjutanud toimunud konverents siiski oluliselt eestikeelsete Kafka-tõlgete või -käsitluste arvu, kuna Kafka loominguga avaldamine oli Nõukogude Eestis suurenenud venestuslaine all taas peatatud. Järgmine Kafka tõlge ilmus Eestis alles 1983. aastal.

1972. aastal Oskar Kuninga kirjutatud artikkel Franz Grillparzeri kohta ilmus kirjaniku 100. surma-aastapäeva puhul. Kuigi autor lootis, et Grillparzeri varasema eestikeelse draamaloomingu tutvustamine aitab kaasa kirjaniku teoste mänguplaani võtmisele Eesti teatrites, ei täitunud see unistus. Austria kirjanike loomingust mängiti 1972. aastal vaid Hermann Bahri komöödiat „Mees, naine ja kontsert“, mida arvustati ajalehtedes neljal korral väga kiitvalt.

3.3. Nõukogude Eesti kolmas periood: 1977-1980

Kolmandat austria kirjanduse tõlkimise perioodi iseloomustab väheste tõlgete ilmumine. Põhjus võib peituda suurenenud venestuslaines, kus võõrkeelse kirjanduse tõlkimine jäi veelgi rohkem tahaplaanile. Erinevaid autoreid on vaadeldaval perioodil kaheksa, kellest kahte – Jakob Wassermanni ja Stefan Zweigi – käsitleti kaks korda.

3.3.1. Jakob Wassermann ja Stefan Zweig

Mõlemalt autorilt ilmus 1979. aastal üks raamatutõlge. Wassermanni tõlke kohta kirjutas lühike arvestuse Enn Soosaar sama aasta Sirbis ja Vasaras, Stefan Zweigi kohta andis pikema ülevaate Rita Tasa „Kalendris 1981“ (1980).

Jakob Wassermanni (1873-1934) „Caspar Hauser ehk Südameleigus“ ilmus eesti keeles Helmi Silveti tõlkes. Raamatu viimasel lehel, kus on ülevaateks toodud autori ning teose lühitutvustus, peetakse Wassermanni saksa autoriks. Romaani seitsmeleheküljelise järelsõna autor Toivo Tasa märgib, et kuigi Wassermann sündis Saksamaal, elas ja tegutses ta alates 1898. aastast vabakutselise kirjanikuna eelkõige Viinis ja selle lähiümbruses. Tasa peab Wassermanni loomingu paremikku kuuluvaks tema psühholoogilist ajasturomaan, kus rõhutatakse rahva sotsiaalse võrdsuse tähtsust ja vabanemise lootust.

Toivo Tasa annab põhjaliku ülevaate kogu Wassermanni loomingust. Romaan „Caspar Hauser ehk Südameleigus“ (*Caspar Hauser, oder die Trägheit des Herzens*) ilmus esmakordselt 1908. aastal ning teos äratas elavat vastukaja. Raamat on omamoodi üldistus süütu inimese kannatustest, mis kimbutavad armutus maailmas iga ausat hinge. Teos ei kuulu Tasa arvates küll Wassermanni loomingu tippude hulka, kuid see on olnud kirjaniku üks kõige loetavamaid ning mõjuvamaid teoseid. Raamatu ainese koos peategelase ning mõnede kõrvaltegelastega laenas Wassermann saksa juristi Feuerbachi päevaraamatust ja brošüüridest ühe leidlapse kohta. Tasa peatub Feuerbachi ning Wassermanni erinevatel Caspari-käsitlustel, seejuures Wassermanni Caspar osutab sellele, kui kergesti võib paheline ühiskond inimese talle selgeks õpetatud sõnade varal manipuleeritavaks muuta. (1979: 325-331)

1979. aasta Sirbi ja Vasara tõlkeraamatuarvestuses käsitles Enn Soosaar muuhulgas ka Wassermanni romaani. Kirjanikku iseloomustab ta kui „ekspressionisti“, siiski hoiatades, et see iseloomustus peab paika vaid tingimisi. Ta rõhutab, et Wassermann tunneb sügavalt huvi psühholoogia, eriti väärdunud hingeelu kujutamise ning salapärase kuritegude lahkamise vastu. Soosaar

on kindel, et romaan annab hea ning loetava näite Wassermannist kui kirjanikust ja mõtlejast. (1979: 4)

1979. aastal ilmus Jaan Krossi tõlkes Stefan Zweigi esseedekogumik „Tervenemine vaimu läbi“, mis käsitleb lähemalt Franz Anton Mesmerit, Mary Baker-Eddy't ning Sigmund Freudi. Teos ilmus esmakordselt 1931. aastal. Essee Mary Baker-Eddyst ilmus eesti keeles 1975. ja 1976. aasta Kultuuris ja Elus. Jaan Kross põhjendab oma umbes leheküljelises eessõnas ka seda, miks ta pidas teose tõlkimist vajalikuks. Ta küll nendib, et tegu ei ole Stefan Zweigi peateosega, kuid peab siiski oluliseks selle väärtust psühholoogilise esseena. Samuti peab Kross vajalikuks eesti lugejale teose tegelaste tutvustamist, rõhutades eriti Freudi tähtsust. (1979: 3)

„Kalender 1981“ avaldas Rita Tasa kirjutatud Stefan Zweigi sajandale sünniaastapäevale pühendatud artikli, mis käsitleb lühidalt kirjaniku eluteed ning peatub pikemalt tema loomingul, eriti Zweigi novellidel ja esseedel.

3.3.2. Perioodikas ilmunud proosatõlked: Alfred Polgar ja Gustav Meyrink

1977. aasta ajakirjas Kultuur ja Elu ilmus Alfred Polgari „Orkester ülevalt“ (*Orchester von oben*), mille tõlkis Lembit Luiga. Tõlkija on tekstile lisanud kommentaariks, et Alfred Polgar (1873-1955) oli austria miniatürist, kes saavutas kuulsuse kahe maailmasõja vahelisel perioodil. (1977: 21) „Orkester ülevalt“ ilmus esmakordselt 20. märtsil 1921 ajalehes *Prager Tagblatt*, hiljem ka Polgari kogumikus „Eile ja täna“ (*Gestern und heute*, 1922).

1978. aasta Sirbis ja Vasaras ilmus Gustav Meyrinki satiiriline lugu „Must kera“ (*Die schwarze Kugel*), mis ilmus esmakordselt 1903. aastal ajakirjas *Simplicissimus*. Kuigi tõlkijat ei ole nimetatud, on loo juurde lisatud lühike autorit iseloomustav eessõna ning teave, et „Must kera“ on ilmunud novellikogus „Saksa filistri võlusarv“ (Seni on kõik tõlkijad Meyrinki novellikogu nimetust erinevalt tõlkinud: 1975 „Pürjeli võlusarv“, 1976 „Saksa väikekodanlase võlusarv“. M. K.)

3.3.3. Perioodikas ja kogumikes ilmunud teadeanded ja arvustused

Vaadeldaval kolmandal perioodil ilmus Nõukogude Eestis teadeanne Nikolaus Lenau kohta (1977), samuti teavitati Robert Musili sajandast sünniaastapäevast. Lisaks avaldati arvustused Hermann Bahri (1979) ning Artur Schnitzleri (1977) näidendite kohta.

26. augusti Sirbis ja Vasaras ilmus Nikolaus Lenau kohta lühike artikkel, mis oli pühendatud

luuletaja 175. sünniaastapäevale. Teda tutvustati kui rahutut, lõhestatud ja raskemeelse loomuga pessimistlikku sõnameistrit, kelle luulet iseloomustatab ergas kaasaelamine rahvaste vabaduspüüdlustele. Artiklis peetakse mõjuvõimsaks Lenau looduslüürikat, rõhutades, et tema kogus „Luuletused“ (1832) on palju tundelisi pilte Ungari loodusest ja rahvast. Teavitatakse, et Lenau loodusluulet on varem eestindanud Fr. R. Kreutzwald. (Sirp ja Vasar 1977: 5)

Sirbi ja Vasara 8. märtsi väljaanne avaldas Paul-Eerik Rummo artikli, mis oli pühendatud Hermann Bahri näidendi „Mees, naine ja kontsert“ 200. mängukorra Draamateatris. Rummo meenutab lugejaile, et näidendi esietendus toimus Tallinnas 8. augustil 1972. aastal ning 2. märtsil 1979. aastal mängiti Panso lavastust juba 200. korda. Kui Rummo esitab küsimuse lavastuse vananematusel kohta näidendi peaosatäitjaile Ita Everile, Eino Baskinile, Maila Rästasele ning Tõnu Aavale, siis nende meelest ei muutu lavastus näitlejaile ega publikule igavaks, kuna Volde- mar Panso on tükis kõik väga täpselt ja põhjalikult paika pannud. Rummo rõhutab artikli lõpus, et suur kassatükk ning tõeline kunst ei pruugigi alati olla vastandid. (1979: 6)

Johannes Semperi „Mötterännakute“ 3. köites ilmus Arthur Schnitzleri näidendi „Ringmäng“ käsitus, mille Semper kirjutas Berliinis 21. novembril 1921. aastal ning milles ta käsitleb Schnitzleri „Ringmängu“ (*Reigen*) puudutavaid kohtuprotsesse Berliinis. Semper peatub pikemalt esteetikaküsimustel ning rõhutab, et kunsti hindamisel ei tohiks lähtuda mitte üksikisikute arvamustest, vaid lähtekohaks tuleb võtta kunsti looja ja ettekandja sihid. (1977: 114, 117)

Nõukogude Eesti kolmas tõlkeperiood hõlmas vaid aastaid 1977-1980. Neid nelja aastat iseloomustas võrreldes eelmise perioodiga austria kirjanduse tõlgete drastiline vähenemine aastate lõikes. Nelja aasta jooksul ilmus vaid kaks tõlkeraamatut, millest Stefan Zweigi loominguga avaldamine oli Nõukogude Eestis nagunii üsna riskivaba. Jakob Wassermanni romaani järelsõnas rõhutati sotsiaalse võrdsuse tähtsust inimese kujunemises, seega oli Toivo Tasa saksa keeles kirjutava juudi soost Wassermanni muutnud sujuvalt ideoloogiliselt sobivaks kirjanikuks.

Aastail 1977-1980 ei avaldatud austria kirjanikelt mitte ühtegi luuletust. Ilmus vaid kaks lühikest proosapala, mille avaldamine oli pigem juhuslik kui tõlkijate poolt ettekatsetud austria kirjanduse tutvustamine eesti lugejaile. Ka 1980. aastal „Kalendris“ ilmunud ja Stefan Zweigi sajandale sünniaastapäevale pühendatud artikkel kuulus pigem järgmisesse, 1981. aastasse. Kolmas tõlkeperiood oli aga järgmisele perioodile heaks hüppelauaks, kuna venestuse surve ning tsensuur hakkasid tasapisi järele andma.

3.4. Nõukogude Eesti neljas periood: 1981-1987

Neljandat perioodi iseloomustab taas Franz Kafka ning Stefan Zweigi loomingu suurenenud eestindamine ning nende autorite sagedam käsitlemine. Kindlasti oli üheks põhjuseks mõlema autori 100. sünniaastapäevad (Zweigil 1981, Kafkal 1983), samuti tsensuuri nõrgenemine perioodi lõpus. Kõige enam ongi sel perioodil eestindatud Franz Kafka (12 nimetust) ja Stefan Zweigi loomingut (9). Neile järgnevad 1981. aastal Nobeli kirjanduspreemia pälvinud Elias Canetti ning mitmete Eesti lavale jõudnud näidendite autor Ödön von Horváth (mõlemal 7 nimetust). Rainer Maria Rilke, Georg Trakl, Thomas Bernhard, Felix Salten on esindatud kolme nimetusega ning Peter Handke, Hermynia von Zur Mühlen, Christine Nöstlinger ja Franz Grillparzer kahega. Ühe nimetusega on esindatud 14 austria autorit.

3.4.1. Franz Kafka

Kafkalt ilmus vaadeldaval neljandal tõlkeperioodil kaks raamatut: 1983. aastal jutukogumik „Öösel“ ja 1987. aastal romaanid „Ameerika“, „Protsess“ ja „Loss“. Jutustus „Hiina müüri ehitamisel“ ilmus 1983. aastal ning lisaks avaldati 9 tema loomingut käsitlevat artiklit.

Franz Kafka jutustustekogu „Öösel“ ilmumiseks oli 1983. aasta äärmiselt sobiv: nimelt täitus Kafka sünnist sada aastat. Viieteistkümnest avaldatud jutust olid eesti keeles varem ilmunud „Maa-arst“ Anti Kidroni tõlkes 1968. aastal ning „Öösel“ 1962. aastal Henno Rajandi ja 1968. aastal Anti Kidroni tõlkes.

Tõlkija Mati Sirkel on kirjutanud raamatule ka neljaleheküljelise järelsõna, kus ta keskendub Kafka teostele ning nende retseptsoonile. Sirkel rõhutab, et Kafkale pühendatud sekundaarkirjandus on ilmselt suurim, mida üks 20. sajandi autor on esile kutsunud. 1962. aastal ilmunud Kafka-bibliograafia nimetas 5000 tiitlit ning tõlkija on kindel, et 1983. aastaks on see arv vähemalt kahekordistunud. (1983b: 68-71)

1987. aastal Kafka romaanide „Ameerika“, „Protsess“ ning „Loss“ ilmumine ühiste kaante vahel oli Nõukogude Eestis suur saavutus. Lisaväärtust andsid romaanidele nii neile lisatud fragmentid kui ka Max Brodi, romaanide esimese väljaandja järelsõnad. Mati Sirkel, „Ameerika“, „Lossi“ ning kõikide fragmentide ja Max Brodi järelsõnade tõlkija, on kirjutanud raamatule veel omakorda kaheksateist ja poole lehekülje pikkuse järelsõna „Franz Kafka ja tema romaanid“, mille ta on dateerinud aastaarvuga 1983. Sirkel kirjeldab põhjalikult Kafka romaanide olemust, rõhutades, et romaanid viivad lugejaid küll mõistujutu maailma, kuid neid võib lugeda ka Franz

Kafka isiklike eludokumentidena. (1987: 35) Tõlkija peatub Kafka erinevatel tõlgendusvariantidel ning nendib, et tema loomingut ei ole võimalik ühise nimetaja alla viia, kuna tema maailm kasvas välja paradoksist. Sirkel annab ülevaate Kafka eluajal ilmunud teostest ning käsikirja jäänud loomingust, samuti peatub ta Kafka retseptsioonil. Sirkel rõhutab, et ka marksistlik kirjan- dusteadus on üle saanud jäigast eitusest Kafka suhtes. (1987: 635, 651-653)

1983. aasta Loomingu 7. numbris ilmus Franz Kafka novell „Hiina müüri ehitamisel“ Mati Sirkeli tõlkes. Kuna 3. juulil möödus Kafka sünnist sada aastat, on Sirkel lisanud ka lühikese järeldsõna autori ja ilmunud novelli kohta. Kafka kirjutas „Hiina müüri ehitamisel“ 1917. aastal ning avaldas sellest oma eluajal vaid fragmendi „Keisri sõnum“ (ilmunud eesti keeles August Sanga tõlkes kogumikus „Aruanne akadeemiale“, 1962). Sirkel nendib, et Kafka paraboolide ühene tõlgendamine pole võimalik, seega on erinevad tõlgendusvariandid lugeja enda valida. (1983a: 956)

1982. aasta Loomingu 4. numbris ilmus Rein Veidemanni vene keelest tõlgitud „Kunsti prog- nostiline toime“, artikli autoriks Leonid Stolovitš. Artikkel käsitleb erinevate kirjanike teoste ja näidete varal, kuidas kunst on suutnud ette ennustada tulevikku. Ühe näitena käsitletakse selles ka Kafka loomingut, kelle masendavad ennustused samuti täide läksid. Nii näiteks oli Franz Kaf- ka novellis „Paranduskoloonia“ ja romaanis „Protsess“ kujutatud olukordi, mis ennetasid inimese seisundit fašistliku režiimi ajal. (1982: 516)

1983. aasta Loomingu 6. numbris ilmus Martin Neithali artikkel „Parabooli taassünnist“, mis käsitleb muuhulgas Franz Kafka mitmetähenduslikku ja mõistukõnelist loomingut. Neithal toob Kafka loomingut 20. sajandi alguses toimunud parabooli uuendamise näiteks, pidades oluliseks eelkõige kirjaniku proosat, kuna seal esines parabooli nii omaette paladena kui ka pikemate teoste koostisosadena. Heaks näiteks peab Neithal parabooli „Keisri sõnum“ jutustuses „Hiina müüri ehitamisel“ ja „Seaduse ees“ romaanis „Protsess“. (1983b: 829)

Sama aasta 1. juuli Sirbis ja Vasaras pühendas Valmar Adams pikema loo Franz Kafka 100. sünniaastapäevale. Adams mainib, et kuigi ülemaailmne Kafka-kirjandus on tohutult suur, pole ei eesti ega vene keeles seni kättesaadav suurem osa Kafka loomingust. Ta edastab laiemale üld- susele populaarsemaid mõttekäike Kafka tuntuima jutustuse „Metamorfoos“ mõistmiseks. (1983: 7)

Tartu päevaleht Edasi avaldas 9. juuli numbris samuti kirjaniku 100. sünniaastapäevale pü- hendatud artikli „Inimene Franz Kafka“ Linnar Priimägi sulest, kes peab Kafkat 20. sajandi suurimaks kirjanikuks ning seda mitte ainult saksakeelses maailmas. Priimägi käsitleb Kafka ret- septsiooni aeglast, kuid pidevat tõusuteed: kõigepealt said Kafka teosed tuntuks Prantsusmaal,

neile järgnes pärast Teist maailmasõda inglisekeelne maailm ning alles 1950ndate aastate algul sai Kafka laiemalt tuntuks saksakeelseile lugejaile. Esimesed tõlked tšehhi keelde ilmusid 1957. aastal, eesti keelde 1962. ja vene keelde 1964. aastal. 1950ndaid ja 1960ndaid aastaid nimetab Priimägi Kafka hiilgeajaks, kuna kirjaniku vaimuhoiak seostus hästi ühiskonnakriitiliste meeleoludega. 1970ndail aastail leidis aset mõningane huvi langus. Priimägi sõnul peab Kafka mõistmiseks lugema teda õiges võtmes ning selleks tuleb aru saada Kafkast kui inimesest oma ajas ja ruumis. Ta rõhutab ka, et Kafka tegelik maailm tuli avalikuks alles tema päevikutest ja teostest. (1983: 4)

Keele ja Kirjanduse 8. numbris käsitles Martin Neithal karakterikujunduse muutumist proosakirjanduses, seejuures tõstab ta ühe näitena esile Franz Kafka loomingut. Neithal rõhutab, et tavapärase karakterikujunduse reeglitest loobumine on Franz Kafka loomingule üsna iseloomulik: tema jutustuste ja romaanide olupildid ja kirjeldused püsivad üht serva pidi küll tavategelikkuses, kuid ulatuvad teist serva pidi abstraktsesse kujutluste maailma. Kafka karakterid on pigem sümbolid kui teatavate omadustega, välimuse, mineviku, oleviku ja tulevikuga isiksused. (1983a: 416)

1984. aasta Loomingu 4. numbris ilmus Jüri Talveti artikkel „Väliskirjandus tõlkeis: 1983“, milles autor arvustab eelmise aasta tõlkekirjandust, sealhulgas ka Kafka jutukogumikku „Õösel“. Talvet rõhutab, et Kafka novelli- ja miniatuurivalik oli pühendatud kirjaniku 100. sünniaastapäevale ning kahetseb, et Eestis ei toimunud taolist Kafka-konverentsi nagu mujal riikides. Siiski leiab ta, et ka Eestis pöörati kirjanikule piisavalt tähelepanu. Talveti meelest on Kafka novellid kogumikus „Õösel“ hästi valitud ning need annavad hea pildi kirjaniku erakordsest loomingust. (1984: 542)

1987. aasta Loomingu 2. number avaldas Igor Gräzini ja Igor Issajevi Kafka „Protsessi“ käsitleva artikli „Õiguse müüdist“, mis on ühtlasi esimene Kafka loomingut puudutav eestikeelne artikkel, mis püüab seda käsitleda juriidilisest perspektiivist.

Sama aasta Sirp ja Vasar avaldas lühiteate Franz Kafka kohta. Nimelt müüdi Sotheby oksjonil New Yorgis Franz Kafka kirjad Felice Bauerile, mille omandas anonüümne ostja 1,13 miljoni dollari eest. (Sirp ja Vasar 1987a: 15)

1987. aastal ilmunud Loomingu Raamatukogu kogumik „Valik esseid maailmakirjandusest“ sisaldas ka Günter Grassi 1972. aastal kirjutatud teksti „Kafka ja tema täideviijad“. Essee tõlkis eesti keelde lühendatult Mati Sirkel.

„Kafka ja tema täideviijad“ jaguneb viite ossa, millest esimene peatub pikemalt bürokraatia kui sellise olemusel, tuues näiteid Kafka romaanist „Loss“. (1987: 89-92) Essee teine osa kes-

kendub 1963. aastal Tšehhis Liblices toimunud marksistlike kirjandusteadlaste, filosoofide ja kirjanike eestvõttel toimunud Kafka-konverentsile. (1987: 92-94) (Samast konverentsist andis põhjaliku ülevaate ka Nigol Andresen 1967. aasta Loomingu 4. numbris. M. K.) Essee kolmas ja neljas osa peatuvad pikemalt mõistel „kafkalik“ ning Kafka tõlgendamise probleemistikul, samuti kirjeldab Grass „Kafka tädeviijaid“ ehk kirjaniku bürokraatiaga seotud kujutluspiltide realiseerimist. (1987: 95) Viiendas osas nendib autor, et bürokraatia kestab edasi ajast hoolimata. (1987: 98-101)

3.4.2. Stefan Zweig

Neljandal tõlkeperioodil ilmus Zweigilt kaks eestikeelset raamatut: 1984. aastal „Maria Stuarti“ kordustrükk ning 1985. aastal esseedekogumik „Kolm meistrit: Balzac. Dickens. Dostojevski“. Kirjanikult ilmus ka neli jutustust ning üks valik aforisme, samuti üks lühiteade tema 100. sünniaastapäeva kohta ning tõlkeramatu „Kolm meistrit“ arvustus.

„Kolm meistrit“ (*Drei Meister*, 1920) oli Stefan Zweigi esseekogumiku „Maailma ehitusmeistrid“ (*Baumeister der Welt*) esimene osa, mis kujutab kolme 19. sajandi suurt eepikut – Balzaci, Dickensit ja Dostojevskit – erakordselt andekate kirjanikena. Eesti keelde tõlkis raamatu Jaan Kross.

1981. aasta Nooruse 11. numbris ilmusid Stefan Zweigilt 23 aforismi, mille oli valinud Malle Pärn. Tõlkija lisas enne aforisme lühikese autorituvustuse ning kindlasti sai Zweigi valikul määravaks kirjaniku 100. sünniaastapäev.

28. novembri Edasi avaldas Stefan Zweigi 100. sünniaastapäeval kirjaniku mälestusteraamatust „Eilne maailm“ (*Die Welt von gestern*) pärineva peatüki Rainer Maria Rilke kohta, mis räägib 1904. aastasse tagasi vaadates Rilkest kui 20. sajandi alguspoole suurimast saksa luuletajast. Tõlkija Linnar Priimägi peab Zweigi tutvustavas tekstis kirjanikku üheks tähtsamaks Euroopa rahvusvahelist rahuliikumist edendavaks kirjanikuks Maksim Gorki ja Romain Rollandi kõrval. Priimägi näeb Zweigis kirjanikku, kes rohkem kui poole oma loomejõust pühendas rahvaste üksteisemõistmise üritusele ja teiste kirjanike loominguks, ning seda mitte üksnes biograafi ja esseistina, vaid ka tõlkija ja ainelise abi andjana. Tõlkija annab ülevaate seni eesti keeles ilmunud Zweigi teostest ning kahetseb, et kirjaniku mälestusteraamat pole veel eesti keeles kättesaadav. (1981: 4)

4. detsembri Sirbis ja Vasaras ilmus samuti Zweigi 100. sünniaastapäevale pühendatud tekst, mille kirjanik oli omakorda pühendanud Maksim Gorki 60. sünnipäevale. Tõlkija Ursula Põks

tuletab meelde, et ka ajalehes Edasi mainis Linnar Priimägi Zweigi ning Gorki omavahelist seost. Artikkel soovib edastada Zweigi-poolseid arusaamu Gorki isikust ja loomingust, millest annab ülevaate tema 1928. aastal peetud kõne. Põks lisab, et samal aastal külastas Zweig ka esmakordselt Nõukogude Liitu seoses Lev Tolstoi 100. sünniaastapäeva pidustustega ja et Moskvast ilmusid Zweigi teosed Maksim Gorki eessõnaga. (1981: 7)

Ursula Põks tõlkis 1982. aasta 5. veebruari Sirbis ja Vasaras ka Stefan Zweigi artikli Joyce'i „Ulysses“ kohta, kuna 2. veebruaril möödus iiri kirjaniku sünnist samuti 100 aastat. Zweigi „Märkmeid Joyce'i „Ulyssese“ puhul“ ilmus originaalis 1928. aastal.

1985. aasta 10. augusti Edasi avaldas lühendatult Stefan Zweigi esse „Draama „Tuhandes ja ühes öös““, mille tõlkis Linnar Priimägi. Esse originaal (*Das Drama in „Tausendeine Nacht“*) ilmus esmakordselt 30. jaanuaril 1917. aastal Viini väljaandes *Neue Freie Presse*.

1985. aasta 16. augusti Sirp ja Vasar avaldas Enn Soosaare arvustuse samal aastal eesti keeles ilmunud Stefan Zweigi „Kolme meistri“ kohta. Soosaar kirjutab, et kuna Zweig on kõik kolm käsitletavat autorit tunnistanud geeniusteks, siis on kirjanik seisnud teatud mõttes paratamatuse ees: mitte ainult kirjanike looming, vaid ka nende elu peab õhkama seda intensiivsust, dramaatilisust, milleta geeniuse portree võiks jääda ebausutavaks. Samuti on Zweig otsinud oma esseedes iga kirjaniku kohta ühist nimetajat, millele oleks võimalik taandada kogu peaosalise tegevus. Kuigi nende piiride üle võiks vaielda, on Soosaar nõus, et lugejal on väheste, kuid jämedate joontega antud portreed kergem silme ette manada ja säilitada. Ka Zweigi ennast peab Soosaar meistriks, kuna on suutnud edastada kirjanikele iseloomulikku ja olulist. (1985: 4)

3.4.3. Nobeli kirjanduspreemia laureaat Elias Canetti

1981. aasta tõi Nobeli kirjanduspreemia austria kirjanikule Elias Canettile, tänu millele on ka Nõukogude Eestis Canetti loomingut tavapärasest rohkem käsitletud. Vaadeldaval perioodil ilmus tema kohta viis erinevat artiklit, lisaks üks proosapala ning tõlgiti üks raamat.

1981. aasta Sirbi ja Vasara 23. oktoobri numbris teavitati eesti lehelugejat Elias Canetti Nobeli kirjanduspreemia võitmisest ning anti lühiülevaade kirjaniku eluteest ning peateosest „Pimestus“. (Sirp ja Vasar 1981a: 7)

Sama aasta Loomingu 12. numbris pühendas Toivo Tasa Elias Canettile kui Nobeli preemia laureaadile kaheksa lehekülge. Neist kuus esimest sisaldavad Toivo Tasa tõlgitud Canetti teksti „Mu esimene raamat: „Pimestus““, milles autor kirjeldab oma suurromaanide tekkelugu. Esse originaali (*Das erste Buch: Die Blendung*) kirjutas Canetti 1973. aastal.

Toivo Tasa on Canetti enda tekstile lisanud ka põhjaliku pooleteistleheküljelise järelsõna, kirjeldades tema päritolu ning andes ülevaate kirjaniku teostest ning selle retseptsoonist. Tasa väitel ei saa täpselt öelda, millal Canetti teosed maailmakirjanduses või saksakeelsetel aladel kuuldavalt kõlama hakkasid. Tema retseptiooni uurijad peavad selleks aastat 1963, kui muukeelsete tõlgete õhutusel ilmus kolmandat korda saksa keeles „Pimestus“, mida saatis kohe suur menu. Tasa nendib, et pärast kirjaniku avastamist 1960ndail aastail hakati lavastama ka tema draamat, samuti ilmusid Canetti filosoferivad ülestähendused. Toivo Tasa peatub pikemalt romaanil „Pimestus“ ning annab ülevaate eesti keeles ilmunud Canetti teostest (Jättes tähelepanuta kirjaniku „Ühiskonnad“, mis ilmus Ain Kaalepi tõlkes 1974. aastal. M. K.). (1981: 1749-1750)

1982. aasta Keele ja Kirjanduse 1. numbris tutvustas Toivo Tasa taas 1981. aasta Nobeli kirjanduspreemia laureaati. Ta iseloomustab kirjaniku loomemeetodit ja mõtlemist kui kunstilise ja teadusliku kooslust. Tasa sõnul huvitavad Canettit eelkõige võimu ja võimetuse vahekord inimsuhetes ja igäiue eluiha ja eluõigus. (1982: 55-56)

5. märtsi Sirbis ja Vasaras ilmus Enn Soosaare retsensioon rohkem kui kaheksa aasta tagasi ilmunud Elias Canetti „Marrakeši häälte“ kohta, milleks andis tõuke kirjaniku Nobeli preemia. Soosaarele valmistab heameelt, et Canetti oli eesti keeles olemas juba enne Nobeli preemiat ning seda tänu Toivo Tasale. „Marrakeši häälte“ ei pea autor küll kirjaniku peateoseks, kuid ta hindab kirjaniku oskust valida reisiraamatu jaoks ebatavalisi episoodide. See annab Soosaare sõnul tunnistust kirjaniku korralikust kunstikavatsuslikust töötlusest. (1982: 6)

1983. aasta tõi eesti lugejani Elias Canetti romaani „Maailm peas“, mis on kirjaniku suurromaan „Pimestus“ kolmas osa. Eesti keelde tõlkis romaani Toivo Tasa ning tema kirjutas raamatule ka põhjaliku viieleheküljelise järelsõna. Tasa peatub „Marrakeši häälte“, mida peeti tema sõnul pikemat aega Canetti kõige tuntumaks teoseks. „Pimestuse“ tekkelugu lähemalt kirjeldades viitab Tasa 1982. aastal Loomingus ilmunud artiklile „Tulemine ja tunnustus“, kuid ta annab ülevaate ka kogu suurromaanide tegevustikust, et lugejal, kes võtab kätte raamatu „Maailm peas“, oleks millelegi toetuda. (1983a: 92-96)

1983. aasta 5. augusti Sirbis ja Vasaras ilmus Enn Soosaare artikkel „Tõlkeraamatuid lehitsemas“, kus ta arvustab Elias Canetti romaani „Maailm peas“. Autor rõhutab, et fragment tervikust jääb kahjuks mitmes suhtes puudulikuks ning et „Pimestuse“ kõigi kolme osa tundmine liiks olulisi täpsustusi kogu romaani kohta. Soosaar nendib, et Canetti romaan inimkonna vabahtlikust pimestumisest on hoiatus, mis kehtib ka tänapäeval. (1983: 7)

1984. aasta Loomingu 4. numbri artiklis „Väliskirjanduse tõlkeis: 1983“ arvustab Jüri Talvet 1983. aasta tõlkekirjanduse hulgas ka Canetti romaani „Maailm peas“. Ta peatub lühidalt Elias

Canetti loomingul ning mainib, et kirjaniku lugejapoolne tunnetus võib tõlgitud raamatu põhjal olla üsna sarnane Kafka omale: ka Canetti siseneb imetlusväärse loomulikkusega „võõrasse“, hullumeelse teadvuse maailma. Jüri Talvet kiidab ka Tasa ülevaatlikku ja põhjalikku järelsõna. (1984: 537)

3.4.4. Teatri-, filmi- ja balletiarvustused: Ödön von Horváth ja Felix Salten

Austria kirjanikult Ödön von Horváthilt ilmus vaadeldaval perioodil eesti keeles näidend „Lood Viini metsadest“ (1983), mille tõlkis Peeter Tulviste ning mille käsikiri asub Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumis. Sama etendus tuli 1983. aastal ka Pärnu teatris lavale ning seda arvustati aastail 1983-1987 viis korda. Lisaks käsitleti Horváthi näidendit „Jumalata noorus“ (1985). Felix Salteni muinasjutu „Bambi“ ainetel tehti M. Gorki nimelise studio poolt film (1986) ning järgmisel aastal lavastas Ülo Vilimaa Vanemuises samanimelise lasteballeti. Viimast analüüsivad kaks artiklit samast aastast.

Horváthi „Lood Viini metsadest“ (*Geschichten aus dem Wiener Wald*) esietendus 2. novembril 1931. aastal Berliinis ning seda saatis suur edu. Juba 4. novembril ilmus Alfred Kerri heasoovlik artikkel Berliini Päevalehes (*Berliner Tageblatt*), kus autor rõhutab, et Horváth on suutnud selles etenduses ühendada elu erinevaid osi paremini kui kunagi varem ning kirjanik on osanud kogu rahvast tervikliku pildi luua. 17. novembri väljaandes Maailmalava (*Weltbühne*) kiitis Alfred Polgar Horváthi kui andekat näitekirjanikku ning iseloomustas kirjaniku oskust nappide vahenditega kujutada seda, kuidas näidendi iga tegelane on teise olemuse peegliks. (Krischke 1988: 76-78)

1983. aasta 20. mai Sirp ja Vasar avaldas Mihkel Muti arvustuse Pärnu teatri lavastusest „Lood Viini metsadest“, kus ta rõhutab kohe arvustuse alguses, et Ödön von Horváthi näidend seab lavastaja ning trupi ette teistsuguse ülesande kui traditsiooniline draama. Mutt leiab, et alles näidendi lõpus on näha, kuidas teose üksikutest lõimedest moodustub tervik ning asjad hakkavad minema teisiti, kui oodatud. Autor paneks lavastusele hinde „hea“ ning rõhutab, et Horváthi näidend kuulub niisuguste hulka, mille kallal võib ikka paremate tagajärgedega lõpmatuseni tööd teha. (1983: 10)

1984. aasta Teater. Muusika. Kino avaldas 2. numbris Ene Paaveri artikli „Pärnu, ta teater“, milles leiab lühikest käsitlust ka Ödön von Horváthi „Lood Viini metsadest“. Artikli autor nendib, et lavastusel on keerulise aja sotsiaalne tagapõhi ning ta kiidab lavastajat, kel on õnnestunud luua tõeline Austria atmosfäär sinendavate kauguste ja kaunite mägedega. Arvustaja hindab etendust läbivat ehedat tundetooni. (1984: 49)

1984. aasta 9. septembri Edasi avaldas Ülo Tontsi artikli, mis käsitles Pärnu teatri külalisetendusi Tartus 31. augustist 3. septembrini. Artikli autor märgib, et Pärnu teater mängib „Lugusid Viini metsadets“ juba poolteist aastat ning ta peab Tartus antud külalisetendusi populaarseiks. Tontsi sõnul huvitab näidend, selle autor ja lavastus tavalisest laiemat publikut. (1984: 4)

1985. aasta Teater. Muusika. Kino 9. number käsitles samuti sama Pärnu teatri lavastust. Artikli autor Andres Laasik analüüsib Ingo Normeti tingliku ning rahvaliku teatri lavastusi, võrreldes eri aastate ja autorite etendusi omavahel. Normetit on paelunud käsitletavate lavastuste värvikad komöödiakarakterid, kuhu on väga meisterlikult põimitud muusikalisi väljendusvahendeid. Heaks näiteks peab Laasik varieteestseene „Lugudes Viini metsadest“, mis väljendavad sobivalt ajastu hõngu. (1985: 44, 46)

1987. aasta Sirbi ja Vasara 12. juuni lehes kirjutas Maris Balbat artikli „Pärnu teater käis Leningradis“, milles ta tutvustab Venemaal esitatud mängukava, sealhulgas „Lugusid Viini metsadest“ ja selle vastuvõttu kohaliku publiku ning kriitikute poolt. Balbat peab Vene kriitikute reageerimist etendusele elavaks, seejuures kuuldus vastandlikke hinnanguid. Kui S. Melnikova leidis, et lavastaja pole kindlalt valinud kas tragifarsilikku või olmelist teed ning heitis ette lavastuse eklektilisust, siis G. Lapkina kaitses lavastust, väites, et tegemist on melodraama ja farsis ühendusega, „mis ei näe küll välja nagu puhastatud park, kuid mis on elus ja mille keskmes on inimene“. (1987: 7)

Teine Ödön von Horváthi näidend, mida 1985. aastal käsitleti, oli „Jumalata noorus“. Margot Visnap analüüsib 1982. aasta teatrielu käsitlevas raamatus Horváthi etendust lähemalt, tulles järeldusele, et Kalju Orro lavastus on Tallinna Riikliku Konservatooriumi lavakunstkateedri 10. lennu diplomietenduste ahela sobivaks lõppüliliks, ehkki see tuli välja esimeste hulgas. Visnap kiidab, et etendus väljus põlvkondadevahelisest konfliktist ja suunas eetilistele kahtlustele igas eas vaataja. (1985: 89)

1986. aasta Ekraani 1. number tutvustas M. Gorki nimelise studio muinasjuttfilmi „Bambi lapsepõlv“, mis oli tehtud Felix Salteni muinasjutu „Bambi“ ainetel. Artikli autor rõhutab, et vene keelde tõlkis „Bambi“ 1957. aastal Juri Nagibini, kes kirjutas ka muinasjuttfilmi stsenaariumi. Artikli autor arvab, et režissöör Natalja Bondartšukil on hästi õnnestunud leida oma lähenemisnurk väga raske materjali ekraanile toomiseks, avades laste ees headuse ilu, kuid mitte varjates elu raskusi ja tõsidust. (Ekraan 1986: 8)

1987. aasta 16. mai Edasi avaldas Tiit Pruuli intervjuu Lydia Austeriga, kes oli Felix Salteni muinasjutu ainetel loodud lasteballeti „Bambi“ helilooja. Auster kirjeldab balleti sisu ning seal ülekaalus olevaid „looduslikke intonatsioone“. Tema sõnul on balleti idee armastada loodust ja

kõike ilusat. (1987: 4) Lasteballetti „Bambi“ käsitleb ka sama aasta 20. novembri Noorte Hääle artikkel „Kummardus Ülo Vilimaale“. Artikli autor Katrin Kasela nendib, et lapsi täis saalid on Vanemuise puhul üllatavad ning ta kiidab suurepäraselt lavastajatööd. Kasela rõhutab, et Ülo Vilimaa tunneb hästi loomade liikumist, nende graatsiat, kohmakust ja nende sisemaailma. Artikli autor kiidab balleti ehtsust ning kinnitab, et last kui vaatajat on saalis tõsiselt võetud. (1987: 3)

3.4.5. Raamatutõlked: Thomas Bernhard, Peter Handke, Mira Lobe, Hermynia von Zur Mühlen, Herbert Tichy

Thomas Bernhardtilt ilmus vaadeldaval ajavahemikul romaan „Külm“ (1984), samuti näidendi „Päral“ käsikirjaline tõlge ning üks romaani- (1986) ja näidendi arvustus (1987). Peter Handkelt avaldati 1981. aastal „Tõelise tundmuse hetk. Vasakukäeline naine“, samal aastal ilmus perioodikas ka ühe uue Handke teose tutvustus. Lastekirjanikult Mira Lobelt ilmus 1984. aastal „Hiir kipub välja“, Hermynia von Zur Mühleni memuaarteos „Lõpp ja algus: raamat minu elust“ avaldati 1981. aastal. Sama teose kohta ilmus ka Enn Soosaare arvustus (1982).

Toivo Tasa eestindas 1984. aastal austria kirjaniku Thomas Bernhardi romaani „Külm“. Tegu oli Bernhardi esimese eestikeelse tõlkega ning teost saadab tõlkijapoolne kuue lehekülje pikkune järelsõna. Tasa juhib lugejate tähelepanu sellele, et nagu paljud austria kirjanikud, uurib ka Bernhard oma teostes tihti sellist nähtustekogumit nagu austerlus. (1984: 202) Kirjaniku ligi kolmkümmend aastat kestnud loometegevus pole tõlkija sõnul olnud ühtlaselt viljakas, kuid see on väga mitmekesine. Tasa peatub tema esimesel romaanil „Külm“ (*Die Frost*, 1963), millega Bernhard võitis laiema avalikkuse tähelepanu. Tegevustikku kui sellist romaanis ei ole, valitsev on monomaaniline kõne. Kõik, mis toimub, on illustratsioon isiksuse lõhenemisele, tema „jäätumisele“, kibestumisele, võõrandumisele. (1984: 204) Tasa leiab, et kõik Bernhardi teosed kordavad oluliselt romaani „Külm“ ideed, kuigi abstraktsemal tasandil. Samuti otsivad kõik kirjaniku tegelased kaotatud harmooniat ning lähevad oma kompromissitus hulluses teadlikule hukule. (1984: 206)

1986. aasta 27. detsembri Edasi avaldas Ann Musta tagantjärele raamatuarvustuse Thomas Bernhardi teose „Külm“ kohta. Musta rabavad Bernhardi kirjeldused nii inimese välis- kui siselustikust, ta on vaimustatud kirjaniku ülirealismist. Must peab Bernhardi „meistrite meistriks“ ning hindab romaani sissepoole suunatust. (1986: 5)

Kadi Vanaveski kirjutas 1987. aasta 10. detsembri Õhtulehes artikli Thomas Bernhardi näidendist „Päral“, mille lavastas Noorsooteatris Lembit Peterson. Vanaveski tsiteerib näidendi tõl-

kijat Mati Sirkelit, kes väidab, et Bernhard püüab oma provokatiivsete tekstidega kujutada 20. sajandi ühiskonna haiguslugu ja selle põhistruktuure. Näidendis „Päral“ on palju juttu ja vähe tegevust. Esimeses vaatuses valmistatakse mere äärde sõitma ja pakitakse kohvreid, teises ollakse mere äärde jõudnud, kohvrid pakitakse lahti. Kolmetunnisest etendusest saab teada tegelaste elulood ja omavahelised suhted, samuti üht-teist inimloomusest ja inimeste elust üldse. (1987: 3)

„Päral“ (*Am Ziel*) ilmus Bernhardilt 1981. aastal, Mati Sirkeli tõlge on käsikirjalisel kujul Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi arhiivis.

Peter Handke romaani „Tõelise tundmuse hetk“ ja jutustuse „Vasakukäeline naine“ tõlkis Mati Sirkel 1981. aastal. Raamatu kahe ja poole lehekülje pikkuses järelsõnas rõhutab tõlkija, et kirjaniku jaoks oli kirjandus eelkõige keelefenomen. Sirkel juhib lugejate tähelepanu sellele, et hoolimata mässumeelsusest ja agressiivsusest jäiga, arenemisvõimetu ja ennast üleelava kirjanduse vastu õhkub ka Handke teostest traditsiooniteadvust, mis võimaldab tema loomingut tagasi viia kasvõi austria barokini. (1981: 194-197)

„Tõelise tundmuse hetk“ on teos, mis sarnaselt Handke varasematele teostele esitab küsimuse, kas tõelisust on võimalik keele kaudu tajuda. See teos on ühtlasi ka kokkuvõtte Handke varasematest teemadest ning motiividest. (Renner 1985: 95) Handke ise nägi oma romaani uudsust ning radikaalsust eelkõige just selles, et igale objektile on iseloomulik oma emotsionaalse väärtuse muutmine ja ümbervahetamine, et ei eksisteeri midagi sellist, mis oleks ajatu, mis kehtiks lõpuni, nagu näiteks romaani peategelase äkilise ning võõristava „tõelise tundmuse“ tabamine. (Bartmann 1984: 178)

Jutustuse „Vasakukäeline naine“ tegevusmuster laseb oodata, nagu oleks tegu naise emantsipeerumise teemaga. See jätab lugejale endast petlikult tuttava mulje, äratav tuttavaid tundeid, kuid ometi on see „tuttavus“ kaheplaaniline ning „oma“ on samal ajal ka „võõras“. Handke ei käsitle emantsipatsiooni, vaid võõrandunud inimest üldiselt. (Nägele & Voris 1978: 68)

1981. aasta 7. augusti Sirp ja Vasar annab „Kirjandusuudiste“ rubriigis ülevaate Peter Handke uuest raamatust „Saint-Victoire'i õppetunnid“. Teos on Handke katse mõtiskleda ühteageu prantsuse kunstniku Paul Cézanne loominguga probleemidest kui ka iseendast ning kirjanduse ja kunsti võimalustest. (Sirp ja Vasar 1981b: 14)

1981. aastal ilmus austria kirjandusest ka Hermynia von Zur Mühleni „Lõpp ja algus“ (*Ende und Anfang*, 1929). Viktor Sepp annab järelsõnas kirjanikust leheküljelise ülevaate, tutvustades autori elu ning loomingut. Hermynia von Zur Mühlen (1883-1951) oli tema sõnul üsna erandlik kõrgeadli esindaja, kuna ta soovis juba lapsena lahti saada oma seisusest. Juhuse tahtel sattus ta Eestisse, abielludes 1908. aastal baltisaksa aadliku Zur Mühleniga. Abielu purunedes kolis naine

uuesti Eestist ära. Sepp lisab, et mälestusteraamatust „Lõpp ja algus“ nähtub autori sotsiaalne õiglustunne ning tema keevaline vaimulaad. Sepp arvab, et nii mõnedki väited eesti talurahva elust on liialdatud, kuid ta hindab autori siirast kaastunnet Eesti talurahva vastu. (1981: 133)

1982. aasta 5. märtsi Sirbis ja Vasaras ilmus Enn Soosaare arvustus sama raamatu kohta. Kuigi artikli autor heidab ette teose eklektilisust ja pinnapealsust, korvavad selle kirjaniku kriitikameel ja huumoritaju. Soosaar peatub lühidalt Hermynia Zur Mühleni elul Eestis, kus ta ei suutnud samastuda baltlastega ning sai autori sõnul oma kriitilisi ja olustikulisi tähelepanekuid teha kõrvalseisja vaatevinklist. (1982: 6)

„Maailm ja mõnda“ reisiraamatute sarjas avaldati 1987. aastal Herbert Tichy reisiraamat „Cho Oyu – Jumalate arm. Binungapuumesi. Aasta loodusrahvaste seas“. Tõlkija Jüri Roosaare on kirjutanud põhjaliku autorit ja tema põnevat elulugu tutvustava järelsõna, mis annab lisaks ligi pooleteist leheküljelise ülevaate erineva kirjanduse kohta, mida Himaalaja, Nepaali, Tiibeti, Filipiinide ja Tai kohta lugeda võiks. Autori kohta kirjutab tõlkija, et kuigi tema nimi puudub kirjanikeleksikonidest, markeerivad rännumehe eluteed just kõige paremini ta mälestused. (1987: 327-333)

3.4.6. Perioodikas ilmunud luule- ja proosatõlked

Luulest ilmus vaadeldaval perioodil kahe austria autori lüürikat. Rainer Maria Rilke luuletus „Sügispäev“ ilmus 1968. aasta Loomingus juba varem. Uuesti avaldati see Debora Vaarandi tõlkeluuletuste kogumikus „Teosed 3“ (1981), lisaks ilmus kaks Rilket puudutavat käsitlust (1986, 1987). Georg Trakli luuletusi avaldas kolm erinevat väljaannet.

1986. aasta Sirbi ja Vasara 12. septembri number peatub pikemalt austria kirjanikul Rainer Maria Rilkel. Nimelt on avaldatud Clarie Golli käsitlus kahe kuulsa kirjaniku – James Joyce'i ja Rainer Maria Rilke kohta. Katkendid on pärit raamatust „*La Poursuite de vent*“ („Ma ei andesta kellelegi“) ning need eestindas Heli Kukk. Tõlkija peatub lühidalt Clarie Golli (1891-1977) isikul, kes oli oma raamatu žanri määratlenud kui „skandaalse kirjanduskroonika“. Teos on kirjutatud memuaarse tagasivaatena oma elule ning see puudutab paljusid tolle aja kuulsusi, keda Goll isiklikult tundis. Tõlkija rõhutab, et tõlgitu näol pole tegemist konkreetsete peatükkidega Clarie Golli raamatust, vaid ta on püüdnud jälgida Rilke (ja Joyce'i) kirjeldust läbi teose, sedagi aga valikuliselt ja lühendatult. (1986: 4)

1987. aasta 7. augusti Sirp ja Vasar avaldas lühiartiklis „Rilke ja Venemaa“ teavet 1986. aastal välja antud koguteose „Rilke ja Venemaa“ kohta. Kogumik oli Leningradi kirjandusteadlase

Konstantin Azadovski aastatepikkuse uurimistöö tulemus, mis sisaldas luuletaja laiaulatuslikku monograafiat, poeedi kirjavahetust vene kultuuritegelastega, tema vene sõprade mälestusi, samuti Rilke luuletusi või luulekatkeid, mis sisaldavad Venemaa-muljeid. Teoses avaldatud 170 kirjast olid umbes pooled esmapublikatsioonid. Antakse ülevaade ka vene kirjanikest, kellega Rilke suhtles, ning mainitakse lühidalt Rilke vene keele tõlkeid. (Sirp ja Vasar 1987b: 4)

Debora Vaarandi tõkeluuletuste kogumikus „Teosed 3“ (1981) ilmus Georg Traklilt üksteist luuletust: „Rondell“ (*Rondel*), „De Profundis“, „Teel“ (*Unterwegs*), „Elis 1. ja 2.“, „Õnnistatud naine“ (*Frauensegen*), „Sonja“, „Maastik“ (*Landschaft*), „Talveõhtu“ (*Ein Winterabend*), „Kaspar Hauseri laul“ (*Kaspar Hauser Lied*), „Vaimuhämarus“ (*Geistliche Dämmerung*) ning „Idas“ (*Im Osten*). Eesti keeles oli Tiit Lepasaare tõlkes (1974) ilmunud varem luuletuse „Elis“ esimene osa. Enamik Vaarandi tõlgitud luuletustest on ilmunud Trakli luulekogus „Unelev Sebastian“, kuid „Rondell“, „De profundis“ ja „Õnnistatud naine“ avaldati luulekogus „Luuletused“ (1913). Luuletuse „Idas“ kirjutas Trakl Krakovis haiglas viibides koos „Grodeki“ ja „Kaebusega“ (*Klage*), ning see on üks tema viimaseid luuletusi.

1986. aasta Loomingu 4. numbris ilmus Vilen Künnapu artikkel „Ruumipoesia“, milles analüüsitakse ühtlasi Georg Trakli luuletust „Talveõhtu“ (Paul-Erik Rummo tõlkes), seejuures toetub Künnapu Heideggeri ruumipoeetilisele analüüsile, milles leitakse, et täpsemat ettekujutust kohast kui niisugusest on võimalik saada luule abil. Selle näitena tuuaksegi Georg Trakli luuletus, mis kolme salmiga avab ühe koha ning ühe inimese olukorra kõige erinevamad tahud üheks tunnetatavaks tervikuks. (1986: 508-510)

Loomingu 9. number avaldas Georg Trakli kuus luuletust Debora Vaarandi tõlkes, millest ükski ei olnud varem eesti keeles ilmunud. Luuletused „Õele“ (*An die Schwester*) ja „Noor teenijatüdruk“ (*Die junge Magd*) ilmusid Trakli esimeses luulekogus, „Õösel“ (*Nachts*), „Talveöö“ (*Winternacht*) ja „Hinge kevad“ (*Frühling der Seele*) avaldati kogumikus „Unelev Sebastian“. Luuletus „Novalisele“ (*An Novalis*), millest Trakl kirjutas kolm erinevat versiooni ning millest teine on eesti keelde tõlgitud, ilmus samuti alles peale Trakli surma.

Debora Vaarandi on luuletõlgete lõppu lisanud ka lühikese kokkuvõtte autori kohta. Ta nimetab Traklit ülitundlikuks, kohanemisevõimetuks ja ennasthävitavaks loomeisikuks, kelle loomingu peab Vaarandi austria luule üheks silmapaistvamaks nähtuseks. Vaarandi rõhutab, et Trakli populaarsus hakkas jõudsalt kasvama alles pärast Teist maailmasõda. (1986: 1243)

Proosast ilmus Nõukogude Eesti neljandal tõlkeperioodil katkend Robert Musili peateosest „Omadusteta mees“ Peeter Tulviste tõlkes (1982), Christine Nöstlingeri humoresk „Toomas“ (1984) ning samast aastast teadaanne Nöstlingeri Hans Christian Andreseni preemia võitmisest.

Avaldati ka Alfred Polgari lühijutt „Kirjutusmasin“ (1985) ning Karl Krausi aforismid (1981).

1982. aasta Loomingu 3. numbris ilmus Robert Musili peateosest „Omadusteta mees“ katkend „Bonadeal on nägemus“. Teksti saadab David Davlianidze tihe neljaleheküljeline järelsõna, kus autor analüüsib Musili romaaniuudenduslikku tegevust. Davlianidze rõhutab, et kui mõni teos väljub oma žanri raamidest (nagu näiteks „Omadusteta mees“), siis võidab see žanrile juurde uut eluruumi ning see peaks sundima kirjandusteadlasi oma teaduse meetodeid revideerima ja vananenud mõistesüsteemidest loobuma. Musil oli tema sõnul üks esimesi kirjanikke, kes tajus muutunud tegelikkuses väljakutset kirjandusele – uus kirjandus pidi läbi murdma uue, ajastule vastava kunstilise keeleni. Musil kõrvaldas selge piiri kujutuse ja kommentaari, tegude ja mõtete kirjeldamise vahelt ning vahendiks, mis lubas tal ühendada tegelikkuse kujutamist selle mõtestamisega, sai essee. Artikli autor leiab, et Musili kui kirjaniku, moralisti ja kultuurikriitiku saavutused ei ole veel kaugeltki läbi uuritud. (1982: 370-374)

1985. aasta Sirbi ja Vasara 7. novembri lehes avaldati Alfred Polgari humoresk „Kirjutusmasin“, mille tõlkis kogumikust „Õhupalli missioon“ (*Die Mission des Luftballons. Skizzen und Erwägungen*) Viktor Sepp. Lühikeses autoritativustuses peab tõlkija Alfred Polgarit silmapaistvaks teatri- ja kultuurikriitikuks ning tunnustatud ajakirjanikuks. Sepp nimetab teda samuti suurepäraseks stilistikks, täpse ja tundliku essee ja följetoni meistriks. (1985: 16)

„Kirjutusmasin“ (*Die Schreibmaschine*) ilmus esmakordselt 1. oktoobril 1922 ajalehes *Prager Tagblatt*, samuti Polgari kogumikus „Servale kirjutatud“ (*An den Rand geschrieben*, 1926).

1981. aasta Nooruse 2. numbris ilmusid Karl Krausi (1874-1936) aforismid. Need tõlkis ning autoritativustuse kirjutas Ilmar Sikemäe. Tõlkija iseloomustab Krausi kui juudi päritolu austria satiirikut, kes asutas 1899. aastal oma ajakirja *Tungal* (*Die Fackel*). Ajakirja ilmus kuni kirjaniku surmani 37 aastakäiku ning selles valgustati nii kohalikke probleeme kui üldisi kultuuriküsimusi. Oluline oli ka see, et ajakirja täitis Kraus peaaegu tervenisti üksi. Kraus on kirjutanud ka satiiirilisi näidendeid ja luuletusi, kuid siiski peetakse tema loominguliseks osaks aforisme, mis on koondatud kolme kogumikku. (1981: 27)

3.4.7. Ülevaated ja kriitilised käsitlused

Neljandal tõlkeperioodil ilmus ka hulgaliselt erinevaid käsitlusi ja lühiteateid üksikute austria kirjanike kohta. Nii leiavad käsitlust kümme erinevat autorit, lisaks analüüsib Toivo Tasa austria, saksa ja šveitsi kirjanduse olukorda.

Lühiteadetele on esindatud Jakob Wassermann, Waltraud Anna Mitgutsch, Elfriede Jelinek ja

Erich Freid. 1983. aasta Loomingu 3. numbris andis Rita Tasa ülevaate Jakob Wassermannist (nimetades teda pealkirjas küll saksa kirjanikuks), kelle sünnist möödus 1983. aasta 10. märtsil 110 aastat. 1985. aasta Sirbi ja Vasara 9. augusti number teavitas, et vendade Grimmide nimelise kirjandusauhinna pälvis austria kirjanik Waltraud Anna Mitgutsch, 1986. aasta 15. augusti ajaleht andis teada, et Heinrich Bölli nimelise kirjandusauhinna laureaadiks kuulutati austria tuntud kirjanik Elfriede Jelinek. 1987. aasta 22. mai Sirp ja Vasar avaldas Saksamaa Liitvabariigi tähtsaima, Georg Büchneri nimeline kirjandusauhinna nominendi nime, kelleks oli luuletaja ning Shakespeare'i tõlkija Erich Fried.

Ain Kaalepi 1984. aasta raamatus „Maavallast ja maailmakirjandusest“ avaldati juba varem ilmunud kolm esseed Heimito von Dodereri, Hugo von Hofmannsthal ja Franz Grillparzeri kohta. Grillparzeri käsitus ilmus 1969. aastal „Vaese mängumehe“ järelsõnana, Heimito von Dodereri käsitus 1970. aasta „Jeeriku pasunate“ eessõnana ja Hofmannsthal käsitlev tekst 1974. aastal „Teede ja kohtumiste“ järelsõnana.

1986. aastal ilmus ka A. H. Tammsaare „Kogutus teoste“ 15. köide, mis sisaldab kirjaniku 1902.-1914. aastast pärit publitsistikat, sealhulgas üheleheküljelist artiklit Max Nordau kohta, mille Tammsaare kirjutas 1907. aastal. Raamatu lõpu viiteosas mainitakse, et Max Nordau (1849-1923) oli juudi rahvusest saksa publitsist, kirjanik ja arst, kelle kirjanduslikud vaated mõjutasid Tammsaare kirjanduslikke tõekspidamisi. 1907. aastal tõlkis Tammsaare ajalehtede „Sõnumed“ ja „Maa“ kaasande „Kirjandus“ veebruarinumbrisse Nordau raamatust „Paradoksid“ katkendi „Ilukirjanduse sisu“. Tõlkele lisas Tammsaare ka autori lühitutvustuse, mille avaldaski Tammsaare „Kogutud teosed“.

Artiklis kirjeldab Tammsaare Max Nordaud kui teravmeelset följetonisti, kellele tõi kuulsuse nii kirjatöö „*Die conventionellen Lügen der Kulturmenschheit*“, kui varsti pärast seda ilmunud raamat „*Paradoxe*“. Mõlemad eelnimetatud kirjatööd tekitasid Tammsaare sõnul välismaal suurt tähelepanu – neid arvustati, nende üle vaieldi, neist kirjutati raamatutes ja ajakirjades. Kirjaniku tähtsaimaks romaaniks peab Tammsaare „Sajandi haigust“ (*Die Krankheit des Jahrhunderts*) ning lisab, et hiljuti etendati Nordau näidendit „Dr. Kohn“ Estonia teatris. (1986: 209)

1987. aastal Kalju Haani kirjutatud raamat „Karl Menning ja teater Vanemuine“ keskendub ühe osana ka Vanemuises mängitud austria klassikalistele näidenditele, seejuures käsitletakse austria näitekirjanikest Ludwig Anzengruberit ja Franz Grillparzerit, lühemalt ka Johann Nepomuk Nestroyd. Viimase loomingu lavastas Vanemuise juht Menning 1907. aastal menuka näidendi „Loos nr 7359“ ning 1909. aastal „Kui ta tahtis tükki teha“. Austria rahvusliku teatri ajaloos epohhiloovaks autoriks peetud Anzengruberilt esietendus Vanemuises 1907. aastal taluelu

käsitlev komöödia “Südameuss”. Teater tutvustas Anzengruberit ka läbi mitme Postimehe numbriga. Artiklite autor oli ilmselt Karl Menning ise, kes pidas “Südameussi” uuema kirjanduse “kõige paremaks lustmänguks” talurahva elust. 1909. aastal lavastati eriti edukaks kujunenud “Ristitegi-jad”, 1910. aastal “Kodu leidnud”, “Enesetapjapaar” ning 1912. aastal “Neljas käsk”. 1913. aastal tuli Vanemuises lavale Grillparzeri dramaatiline muinasjutt “Unenägu – elu”, mis kujunes samuti äärmiselt menukaks. (1987: 154-156)

1983. aasta Loomingu 12. numbris ilmus Toivo Tasa ülevaatlik artikkel Saksa FV, Austria ja Šveitsi nüüdiskirjandusest, milles keskendutakse eelkõige proosa olukorrale. Tasa rõhutab, et juba aastaid on neis riikides proosa olukorra üle rahulolematust ilmutatud, kuid samuti tõdetakse, et ega olukord pole parem ka teistes riikides. Kirjandusteadlaste väitel valitses Saksa FV-s veel 1960ndatel aastatel nn sõjajärgne kirjandus ning ollakse arvamusel, et selle etapi lõpetas alles 1968. aasta üliõpilasliikumine. Pärast seda pole aga uut kirjanikepõlvkonda moodustunud, kuigi on olnud üksikuid esilekerkimisi, näiteks Austria kirjanduses Peter Handke. 1970ndate aastate keskpaiga kirjandust iseloomustab artikli autor kui „ajakriitilist psühholoogi“, mille juhatasid sisse vanema generatsiooni autorid, näiteks Thomas Bernhard. Saksa FV, Austria ja Šveitsi kirjandusteadlased usuvad Tasa sõnul, et kirjandus on ikka veel teatavas üleminekuperioodis, mis algas 1970ndail aastail. (1983b: 1711-1712)

Nõukogude Eesti neljanda tõlkeperioodi algus lähtus suurenenud venestussurvest. Perioodi lõppu iseloomustab kõige paremini tsensuuri lõdvenemine, mis lubas jälle tasapisi avaldada autorite teoseid, keda vahepealsel ajal ei soositud. Seega erinevad neljanda perioodi algus ning lõpp üksteisest küll ideoloogilisest vaatenurgast, kuid Austria kirjanduse tõlkeid pakkus vaadeldav ajavahe-mik üsna rohkesti.

Tõlgete ja käsitluste hulka määravateks sündmusteks olid kindlasti nii Stefan Zweigi kui Franz Kafka 100. sünniaastapäevad ning Elias Canetti Nobeli kirjanduspreemia võitmine. Ilma Zweigi juubelita oleks 1981. aastal ilmumata jäänud kolm proosapala ning üks lühiteade. Kuigi teda iseloomustavates saatesõnades mainiti korduvalt Nõukogude Liidu tähtsust Zweigi jaoks, kajastus Zweigi seos ideoloogiaga vaid ühes, Maksim Gorki sünnipäevale pühendatud tekstivali-kus. 1983. aastal avaldati Kafka tähtpäeva puhul Mati Sirkeli tõlkes üks kirjaniku jutukogumik ning perioodikas üks jutustus, kuid kriitilistest käsitlustest oleks Kafka sünniaastapäeva tä-histamiseta ilmumata jäänud viis artiklit, seega pooled sel aastal ilmunud Austria kirjandust puudutavatest tekstidest. Esimene Kafka loomingut tutvustav tekst ilmus üle pika aja vene keelest eestindatuna 1982. aastal. Perioodi lõpul, 1987. aastal, avaldati ühtede kaante vahel kolm

Kafka romaani, mille järelsõna dateering (1983) lubab arvata, et Kafka sajandal sünniaastapäeval polnud selle teksti avaldamine teatud põhjustel siiski võimalikuks osutunud. Elias Canetti Nobeli kirjanduspreemia võitmine 1981. aasta lõpul viis kirjaniku loomingu suurenenud käsitlemiseni 1982. aastal, samuti ilmus eesti keeles Canetti peateose „Pimestus“ kolmas osa 1983. aastal, mida nii Enn Soosaar kui ka Jüri Talvet perioodikas arvestasid.

Vaadeldaval neljandal tõlkeperioodil tõlkisid austria kirjandust kõige arvukamalt Toivo Tasa, kes pühendus eelkõige Elias Canetti ja Thomas Bernhardi loomingule, ning Mati Sirkel, kes tutvustas põhiliselt Franz Kafka ning Peter Handke loomingut.

Luule osas olid aastad 1981-1987 üsna vaesed. Tõlkeluulet ilmus vaid 1981. ja 1986. aastal, seejuures oli enamasti tegu Debora Vaarandi eestindustega Georg Trakli luulest.

Proosakirjanduse levik perioodikas oli neljandal tõlkeperioodil samuti üsna tagasihoidlik. Peale Zweigi ning Kafka olid esindatud veel üksikud austria autorid, kellest Christine Nöstlingeri humoresk ilmus 1984. aastal tõenäoliselt Hans Christian Andreseni preemia võitmise tõttu.

Aastail 1984-1987 ilmus mitmeid näidendi-, filmi- ning balletiarvustusi. Tõuke nendeks andsid eelkõige Ödön von Horváthi „Lood Viini metsadest“ Pärnu teatris Endla, Lembit Petersoni lavastatud Thomas Bernhardi „Päral“ ning Felix Salteni „Bambi“ ainetel loodud film ning lasteballett. Teatriga seoses oli oluline ka Kalju Haani kogumik Vanemuise teatrist, milles käsitleti üsna põhjalikult Eestis 20. sajandi alguses lavastatud austria näitekirjandust ning anti ülevaade eesti laval menukaks osutunud austria kirjanikest.

Eelviimasele perioodile andsid põhilise värvingu juba tuttavate autorite käsitlemine, samas katsetati tsensuuri piire ka uuema austria kirjanduse avaldamisega. Neljanda tõlkeperioodi lõpp valmistas sobivalt ette viimase Nõukogude Eesti tõlkeperioodi, mida iseloomustasid eelkõige tsensuuri nõrgenemine, erinevate teoste kättesaadavuse suurenemine ning uuema ning seni keelatud kirjanduse avaldamisvõimaluste avardamine.

3.5. Nõukogude Eesti viies periood: 1988-1991

Viimasel vaadeldaval perioodil olid erinevate teoste või käsitlustega esindatud 16 autorit, kellest kõige rohkem tähelepanu pöörati Franz Kafkale, Georg Traklile ja Franz Werfelile (kõigil neli nimetust). Neile järgnesid Joseph Roth (3), Stefan Zweig, Rainer Maria Rilke, Arthur Schnitzler ja Paul Celan (2 nimetusega).

3.5.1. Franz Kafka

Kafkalt ilmus viimasel tõlkeperioodil proosat ühes väljaandes ning tema kohta avaldati üks pikem käsitus (1990). Samuti ilmus kaks teatriarvustust, kus käsitleti Kafka teoste põhjal kokku pandud monoetendust (1989, 1990).

1989. aasta 9. detsembri Õhtulehes kirjutas Boris Tuch nüüdisaegsest sünteesetendusest „Alasti inimene“, milles Kafka jutustustel põhinev draamaetendus ühines Arnold Schönbergi kammermuusikaga. Etenduse kompositsioon oli pärit mitmest Kafka novellist, millest „Paranduskoloonia“ kujunes etenduse keskmeks. Vaatajate ette joonistus ühelt poolt kafkalik, samal ajal ka tänapäevane situatsioon: alasti inimene alasti maal, kus tegelikkust tajutakse teravdatuse ja so-nimise piiril. (1989: 2)

1990. aasta 28. jaanuari Noorte Häääl arvustas sama etendust, avaldades intervjuu Viktor Lahnbergiga. Näitleja rõhutas, et kuna Eestis pole Kafka loomingut üldse lavastatud, on nende soov tutvustada Franz Kafka omapärast maailma nii eesti kui vene vaatajaile. Etendust esitatakse ka saksa keeles, et jätkata ja uuendada Eestis saksakeelse kultuuri traditsiooni. Lahnberg tuletab meelde, et Nõukogude kirjandusteadus on aastakümneid rõhutanud Kafka loomingu haiglaslikkust, seega peab ta kummaliseks, et Kafka „haiglase“ maailma ja meie praeguse ühiskonnaseisundi vahel valitseb hämmastav sarnasus. (Noorte Häääl 1990: 2)

1990. aasta Akadeemia 5. numbris ilmusid Mati Sirkeli tõlkes Franz Kafka neli juttu: „Äraütlemine“ (*Die Abweisung*, 1920), „Vana leht“ (*Ein altes Blatt*, 1917), „Sõdurite võtmine“ (*Die Truppenaushebung*, 1920) ja „Seaduste küsimusest“ (*Zur Frage der Gesetze*, 1920). Kõik jutud ilmusid eesti keeles esmakordselt.

1990. aasta Loomingu 6. number pühendas pikki lehekülgi Franz Kafkale. Avaldati Tiiu Kokla tõlgitud ja Hannu-Pekka Lappalaineni kirjutatud artikkel „Lapse kodu ja päranditomp. Märkmeid Franz Kafkast“. Autor kirjeldab Kafka lapsepõlvemälestuste mõju tema kujunemisele ja loomingule. (1990: 833-834)

3.5.2. Georg Trakl

Viimasel Nõukogude tõlkeperioodil ilmus Debora Vaarandi eestindatud Georg Trakli luulekogu (1991), Enn Soosaare arvustus selle kohta ning 1989. aastal avaldati Trakli luulet ka ajakirjas Looming. Samas ilmus ka Ain Kaalepi artikkel „Vestlus ekspressionismist“, kus ta käsitles austria kirjanikest lühidalt ka Trakli loomingut.

1991. aastal ilmunud Georg Trakli luuletuste kogumikus avaldati 56 luuletust, millest osa oli Vaarandi tõlkes ka juba varem ajakirjanduses ilmunud. Tõlgetele olid lisatud paralleelselt ka saksakeelsed originaalid. Raamatu kuue ja poole leheküljelises järelsõnas kirjeldab Vaarandi oma esmaseid kokkupuuteid Trakli luulega ning annab ülevaate luuletaja kujunemisest. Tõlkija käsitleb Trakli lüürika olemust, nentides, et tema luuletused on üsna monotoonsed, põhihelilt korduvad ning neis varieeritakse lõputult ühtesid ja samu kujutluspilte, mis aga tekitabki Traklile oma se luulelaadi. (1991: 272-278)

Sama aasta ajalehe Eesti Aeg 19. novembri numbris teeb Enn Soosaar artiklis „Vahendatud kirjasõna“ kokkuvõtteid Debora Vaarandi tõlgitud Georg Trakli luuletustest. Soosaar peab Traklit 20. sajandi alguse Euroopa üheks kõige originaalsemaks luuletajaks, kes lõi varase ekspressionistina elavaid nägemuslikke kujutluspilte tulevikust. (1991: 16)

1989. aasta Vikerkaare 10. number avaldas Debora Vaarandi tõlkes neli Georg Trakli luuletust. Kõik luuletused ilmusid eestindustena esmakordselt. Trakli „Äärtpidi“ (*Entlang*) ja „Õhtumaa“ (*Abendland*) ilmusid luuletaja kogumikus „Unelev Sebastian“, „Kaebus“ (*Klage*) oli Trakli kõige viimane luuletus. „Öö“ (*Die Nacht*) ilmus esmakordselt ajakirjas *Der Brenner* ja „Aamen“ (*Amen*) Trakli luulekogus „Luuletused“.

Samas numbris ilmus ka Ain Kaalepi „Vestlus ekspressionismist“, kus ta annab ülevaate ekspressionistlikest saksakeelsetest autoritest. Austria kirjandusest on ta vaatluse alla võtnud ka Georg Trakli, kelle puhul Kaalep rõhutab, et Trakl ilmestab varaekspressionismiks nimetatud arenguetappi – impressionistlik-sümbolistlik kõla- ja pildiilu pole tema luulest veel kadunud, kuid selle taga on selgesti tunda sügavalt traagilist, lootusetut maailmatunnetust. (1989: 21)

3.5.3. Franz Werfel

Franz Werfel ilmub Nõukogude Eesti lugeja ette sel perioodil esmakordselt. 1989. aasta Loomingu 10. numbris ilmus luuletus „Haavatu“ Debora Vaarandi tõlkes ning Ain Kaalep peab teda meeles artiklis „Vestlus ekspressionismist“. Tartu Lasteteater etendas 1991. aastal Werfeli „Küla-line Elüüsiunist“, mida arvustati Postimehes kaks korda.

Artiklis „Vestlus ekspressionismist“ peab Kaalep Franz Werfelit (1890-1945) luuletajaks, kes on järelpõlvedele jätnud suure ja mitmekesise pärandi, milles on peale rohke luule ka väga silmapaistvaid romaane. (1989: 21)

1991. aasta 8. juuni Postimehes kirjutas Marin Roose Jaan Toominga lavastatud Tartu Lasteteatri esietendusest artiklis „Suu laulab, süda väriseb“. Lasteteater oli kavasse võtnud kaks lühi-

näidendit: Franz Werfeli „Külaline Elüüsumist“ ja Lord Dunsany „Öö kõrtsis“. Roose meelest ühendas autoreid nende ekspressionistlik loomus, samuti keeleline võõritusefekt. Arvustaja on rahul, et „Külaline Elüüsumist“ peatub inimesel endal, et näidend on psühholoogiliselt usutav ning dramaatiline. (1991: 5)

15. juuni artiklis „Kuidas suudelda silma“ analüüsib sama etendust Urmas Reinmaa. Ta leiab, et publik ning laval etendatav püsisid vastastikusel sõltuvuses ning et psühholoogilises pinges ruum, inimene tõmblemas hirmu, raha ja võimu vahel esitati enesestmõistetavusega. Reinmaa ei pea etendust küll täiuslikuks, kuid annab mõista, et lõplikkus polegi võimalik. (1991: 4)

3.5.4. Paul Celan

Paul Celanilt oli seni Nõukogude Eestis ilmunud vaid luuletus „Kannud“ kogumikus „Peegelmaastikud“ (1976). Viimasel perioodil ilmus Celani luulet veel kahes väljaandes, kokku 14 luuletust Aadu Hurda tõlkes.

1989. aasta Vikerkaare 9. numbris ilmusid neli luuletust: „Liiv urnidest“ (*Der Sand aus den Urnen*), „Mälestus Prantsusmaast“ (*Erinnerung an Frankreich*), „Šansoon daamilt varjus“ (*Chanson einer Dame im Schatten*) ja „Surmafuuga“ (*Todesfuge*), mida peetakse Celani kõige kuulsamaks luuletuseks. Kõik luuletused on tõlgitud Celani esimesest luulekogust „Moon ja mälestus“ (*Mohn und Gedächtnis*, 1952). Tõlkija annab luuletajast lühikese ülevaate, pidades teda üsna omapäraseks kujuks Teise maailmasõja järgses saksakeelses kirjanduses. Celani puhul peab Hurt oluliseks märkida, et tal tuli läbi elada Nõukogude, Saksa ning taas Nõukogude okupatsioon, Rumeenia töölaagri viletsus ja vanemate kaotus fašistlikus koonduslaagris, mis kõik on jätnud Celani loominguale sügava jälje. (1989: 31)

1991. aasta Loomingu 6. number avaldas veel kümme Paul Celani luuletust. Kuna Celan kasutas oma luules palju sõnade uustuletisi ja keeleuuendusi, on ka tõlkija sama teed läinud. Luuletused „Rasvakyynal“ (*Talglicht*), „Kristall“ ja „Vaikust!“ (*Stille!*) on tõlgitud Celani luulekogust „Moon ja mälestus“, luuletused „Kus on jääd“ (*Wo Eis ist*), „Nõlv“ (*Die Halde*) ja „Tiiböö“ (*Flügelnacht*) luulekogust „Lävelt lävele“ (*Von Schwelle zu Schwelle*, 1955), „Kaugusesse“ (*In die Ferne*) ja „Silm avatud“ (*Ein Auge, offen*) pärinevad luulekogust „Keelevõre“ (*Sprachgitter*, 1959) ning kaks viimast luuletust „...vuliseb läte“ (... *rauscht der Brunnen*) ja „Les Globes“ luulekogust „Ei kellegi roos“ (*Die Niemandrose*, 1963).

3.5.5. Raamatutõlked: Ingeborg Bachmann, Christine Nöstlinger, Rainer Maria Rilke, Joseph Roth, Arthur Schnitzler, Stefan Zweig

Viiendal tõlkeperioodil ilmus raamatuid veel kuult austria autorilt, kokku seitse erinevat teost. Rilkelt ilmus peale raamatu veel luulet ühes väljaandes (1990), Zweigi ja Rothi kohta raamatu- arvustused (1988, 1991) ning Schnitzlerilt üks jutustus. Christine Nöstlingerilt ilmus 1990. aastal lastelaamat „Vahetuslaps“.

Ingeborg Bachmanni 1988. aasta ilmunud „Kolm teed järve äärde“ tõlkis ning neljaleheküljelise saatesõna kirjutas Helgi Loik. Ta keskendub põhjalikumalt Bachmanni kirjanduslikule tegevusele ning käsitleb romaani- ja triloogiat „Suremise viisid“ (*Todesarten*), millest kaks („*Der Fall Franza*“ ja „*Requiem für Fanny Goldmann*“) jäid kirjanikul lõpetamata. Esimene osa, „Malina“, ilmus aga 1971. aastal. Nii „Malinas“ kui ka hilisemates jutustustes muutus põhjalikult Bachmanni kirjutamisviis, tema endine avatus ja maailma tajumise paljusus asendus tundeaskeesiga. Ilmunud jutukogu „Kolm teed järve äärde“ (originaalis *Simultan*) peetakse tõlkija sõnul Bachmanni romaanidebüüdi loogiliseks jätkuks. Jutukogus on Bachmann teemaks võtnud teadliku ja vabatahtliku „kodutuse“, mis on tingitud ka teistsuguse jutustamistehnika – väljenduslaad on kuiv, tundetu, registreeriv. Samuti on neil jutustustel tugev biograafiline alus. (1988: 137-140)

Arthur Schnitzleri „Leitnant Gustl“ ilmus originaalis juba 1901. aastal, eesti keelde tõlkis novelli 1988. aastal Edla Valdna. Lühikese järeleõna kirjutanud Edvin Hiedel nimetab kirjanikku ilmekaks impressionismi esindajaks, kelle loomingut iseloomustab keskendumine Esimese maailmasõja eelsele Viinile. Schnitzleri proosat iseloomustab Hiedeli sõnul rafineeritud psühholoogismi ning intiimelu probleemide, armastuse ja surma käsitlemine. (1988: 62-63)

Schnitzlerilt ilmus 1990. aastal kogumikus „Mõrvar. Saksa kriminaal- ja põnevusjutte“ ka samanimeline lühijutt. Tõlkija Andrus Simsel leiab, et hoolimata humanistlikust ja ühiskonnakriitilisest hoiakust on Schnitzleri looming põhitoonilt kodanlik-dekadentlik. Simsel rõhutab, et Schnitzler kasutas tihti Freudi psühhoanalüütilist meetodit ning nimetab kirjaniku ühiskonnakriitilisteks meistriteosteks novelli „Leitnant Gustl“ ja romaani „Therese“. (1990c: 587-588)

Stefan Zweigi mälestusteraamatu „Eilne maailm. Eurooplase mäletused“ (*Die Welt von gestern. Erinnerungen eines Europäers*) tõlkis Jaan Kross 1988. aastal. Raamatust on ilmunud 1981. aastal Linnar Priimägi tõlkes peatüki „Pariis, igavene nooruse linn“ osa Rainer Maria Rilkest. Stefan Zweig lõpetas oma memuaarid 1941. aastal, originaal ilmus postuumselt 1944. aastal. Sama rõhutab ka raamatu viimasel leheküljel ilmunud teose lühitutvustus, mis annab lisaks teada, et teose põhirõhk on asetatud Esimese maailmasõja eelse ja aegse ning kahe maailmasõja vahelise poliitilise situatsiooni ja Euroopa kultuurielu analüüsimisele.

1988. aasta 23. juuli Õhtuleht avaldas Oskar Kuninga artikli „Ühe võitleva rahupooldaja vaimne testament“, milles ta analüüsib samuti Stefan Zweigi mälestusteraamatut. Kuningas annab ülevaate seni eesti keeles ilmunud Zweigi raamatutest, millest kirjaniku mälestusteraamat on seitsmes. Muretsemine inimkonna parema tuleviku pärast on memuaaride kandev telg, see teeb teose Kuninga sõnul tänapäevalgi aktuaalseks ja vajalikuks. (1988: 2)

1989. aastal eesti keeles ilmunud Rainer Maria Rilke romaanile „Malte Laurids Brigge ülestähendusi“ kirjutas kuue ja poole lehekülje pikkuse järelsõna teose tõlkija Tiiu Relve, kes annab põhjaliku ülevaate Rilke kujunemisest ning loomingu. 1910. aastal valminud „Malte“ on päevikuvormis romaan, mille võib laias laastus jagada kolmeks: esiteks Malte Pariisi-elamused, teiseks tema lapsepõlvemälestused ning kolmandaks ajalooliste sündmuste läbitöötamine. Siiski ei ole üleminekud ühelt osalt teisele üheselt defineeritavad, vaid on voolavad. (1989: 131-137)

Rilke luulest ilmusid 1990. aasta Loomingu 12. numbris Ants Orase viis tõlget „Sonettidest Orfeusele“, mis avaldati esmakordselt 1960. aastal väliseesti ajakirjas Mana.

1990. aastal välja antud Joseph Rothi romaani tõlkis eesti keelde Ilmar Pung, raamatu lõpus on ka tõlkija kolme lehekülje pikkune järelsõna. Punga sõnul pole 1926. aastal ilmunud „Lõputu põgenemine. Aruanne“ (*Die Flucht ohne Ende. Ein Bericht*) küll Rothi peateos, kuid pakub huvi ajaloolisest vaatenurgast, kuna see esitab ühe võimaliku vaatenurga maailmasõja järgsetele arengutele. Roth oli kirjanik, kes kogu oma elu kirjutas ikka ühest ja samast – ühe ajajärgu hukkumisest. Ilmar Pung annab ülevaate ka Rothi romaanidest, mille üks peateostest „Hiib“ (*Hiob*) ilmus 1930. aastal ning tähtsaim ning kuulsaim romaan „Radetzky marss“ (*Radetzky-marsch*) 1932. aastal. Viieteistkümnenda aasta jooksul kirjutas Roth ka viieteist romaani, lisaks novelle, vesteid, esseid ja retsensioone. Tõlkija usub, et Joseph Roth säilitab kindlasti koha austria kirjandusklassikute hulgas. (1990: 91-93)

Joseph Rothi romaani „Hiib“ ilmus eesti keeles 1991. aastal. Tõlkija Jaan Kuusik on kolme ja poole lehekülje pikkuses järelsõnas lisanud tõlgitud teose kohta veel nii palju, et „Hiib“ paigutub üsna Rothi kirjandusliku tegevuse keskpaika, olles selles teatavaks pöördepunktiks.

Kuusik annab teada, et hinnangud romaanile on olnud üsna vastakad, seejuures Heinrich Böll olevat seda romaani näiteks pidanud üheks ilusamaks kahe sõja vahel ilmunud raamatuks. Kuusik rõhutab, et Roth on läinud kirjandusajalukku eelkõige Habsburgide monarhia languse kroonikuna, ta esindab oma loominguga ajastut ja riiki, mida tema teoste sünnihetkel enam olemas ei olnud. (1991: 125-128)

Sama aasta Eesti Aja 19. novembri numbris teeb Enn Soosaar kokkuvõtteid Joseph Rothi romaanist „Hiib“. Soosaar annab lühiülevaate romaani tegevusest ning lisab, et „Hiib“ on mõistujutt, kus sündmuste jadas on ka loogikavastaseid hetki. Soosaare meelest on Rothi vaevanud põhiliselt kaks asja: traditsioonide järjepidevuse katkemine ja tulevikuähvardused. (1991: 16)

3.5.6. Perioodikas ja kogumikes ilmunud proosatõlked ning kriitika

Üksikuid jutustusi ilmus viimasel tõlkeperioodil neljalt autorilt: Jakob Julius Davidilt, Egon Erwin Kischilt (1990), Alfred Polgarilt (1988) ning Jo Hans Röderilt (1991). Avaldati ka Thomas Bernhardi näidendi arvustus, Frank Hieseli kuuldemängu tutvustus (1991) ning lühiülevaade Mira Lobe pälvitud lastekirjanduse auhindadest (1989).

Proosast ilmusid kogumikus „Mõrvar“ peale eelpool nimetatud Schnitzleri jutustuse veel Jakob Julius Davidi „Růžena Čapek“ ning Egon Erwin Kischi „Mõrvari ema“. Ka need lood tõlkis ning saatesõnad lisis Andrus Simsel.

Jakob Julius David (1859-1906) oli austria novelli-, romaani- ja draamakirjanik, esseist ja teatrikriitik. Davidi novellilooming jaguneb Simseli sõnul põhiliselt kolmeks teemaderingiks: ajalugu, Viini miljöo ning kirjaniku Määri kodukant. Davidi maailmavaadet iseloomustavad depressioon ja sügav pessimism. (1990a: 579)

Egon Erwin Kischi kohta kirjutab Simsel, et ta oli „saksa keeles kirjutanud tšehhi kirjanik“ ning annab ülevaate Kischiloomingust. Simsel rõhutab, et Kisch andis suure omapoolse panuse reportaažiteooria väljatöötamisele koguteosega „Klassikaline ajakirjandus. Ajalehe meistriteosed“ (*Klassischer Journalismus. Die Meisterwerke der Zeitung*, 1923). (1990b: 583-584)

1988. aasta Sirbi ja Vasara 9. detsembri numbris ilmus Lembit Remmelga tõlgitud lühike proosapala Alfred Polgarilt. Lugu on Remmelga sõnul väidetavalt tema kunagine tõlketöö, mida varem ei saanud avaldada. Polgari lühijutt „Vastutus“ räägib üldiselt riigi- ja väejuhtide vastutuse ja karistamatuse teemal. Remmelgas on autori juurde lisanud ka tema sünniaastad ning asukoha- maaks „Saksa-Austria“. Lugu „Vastutus“ (*Verantwortung*) ilmus esmakordselt Polgari kogumi-

kus „Väike aeg“ (*Kleine Zeit*, 1919).

1991. aasta Pikri 10. number avaldas Jo Hans Röderi proosapala „Moskva suits“, mis kirjeldab humoorikalt Nõukogude Vene ja välismaalaste omavahelist äriajamist. Lugu pärineb 1930. aasta juulis ilmunud ajakirjast „Romaan“.

1988. aasta Sirbi ja Vasara 29. jaanuari number avaldas Paul Pii arvustuse Noorsooteatri lavastusele „Päral“, mille autoriks on Thomas Bernhard. Pii peab lavastust modernseks kammernäidendiks, mida näitlejail on raske mängida, kuna rääkimine domineerib tegevuse üle. Arvustaja sõnul on lavastaja Lembit Peterson lavastanud „Päral“ selgepiirilise realistliku draamana, kuid Pii arvab, et ta oleks võinud valida teistsuguse tee, mängides läbi erinevaid tekstikujundeid, kasutades teksti alateadvusvoolule viitavaid omadusi. Paul Pii leiab, et kuigi lavastuses oli ilusaid poeetilisi hetki, iseloomustas seda ka monotoonsus. (1988: 6)

1991. aasta Päevalehe 4. septembri numbris andis Raadioteatri toimetaja Pille-Riin Purje teada, et eetrisse tuleb austria kirjaniku Frank Hieseli kuuldemäng „Mida arvate teie Irma Preinist?“, mille tõlkis Piret Pääsuke. Purje annab lühiülevaate toimuvast ning teavitab, et kuigi autori kujutuslaad kaldub musta huumorisse ja groteski, jääb lavastus mõneti neutraalsemaks. (1991: 2)

1989. aastal ilmus Andres Jaaksoo bibliograafia „Eestikeelne lastekirjandus. Ilukirjandus 1940-1987“ esimene osa, kus ta on toonud austria lastekirjaniku Mira Lobe kohta välja ka üksikuid andmed. Jaaksoo nimetab Lobe 1965. aastal pälvitud lastekirjanduse auhinnad jutustuse „Vanaema õunapuu otsas“ eest ning iseloomustab Mira Lobet kui laste- ja noorsookirjanikku, kelle teoseid on rohkelt instseneeritud ja ekraniseeritud. (1989: 463-464)

Nõukogude Eesti viiendat ja ühtlasi viimast tõlkeperioodi iseloomustas enim tsensuuri nõrgenemine ning kadumine, samuti ei mõjutanud ideoloogia enam ilmunud teoseid ning käsitlusi. Parima näitena võib esile tuua Viktor Lahnbergi sõnavõttu, kus ta peab nõukogude aega kafkalikult võõrandunud maailmaks, kus totalitarism mõjutas üksikisikut ning kogu ühiskonda.

Kafka oli ka üks autoreist, keda viimasel nõukogude tõlkeperioodil käsitleti. Lisaks olid eelmistest perioodidest tuttavad veel Rilke ja Trakl, kuid mõned autorid ilmusid eesti lugejate ette esmakordselt. Näiteks Franz Werfelilt ning Joseph Rothilt polnud varem eesti keelde midagi tõlgitud, samuti esindasid Paul Celani, Ingeborg Bachmanni ja Arthur Schnitzlerit loomingut esmakordselt põhjalikumad valikud.

Luule oli viimasel tõlkeperioodil üsna hästi esindatud. Kuigi tegu oli vanema põlvkonna lüürikutega, oli esindatud valik üsna rahuldav. Kiiduväärt oli Georg Trakli luulekogumiku ilmu-

mine, mis andis luuletaja loomingust Debora Vaarandi eestinduses ülevaatliku pildi.

Perioodi lõppu iseloomustavad ka ajalehtede nimemuutused (Päevaleht, Postimees), mis viitavad üheselt tsensuuri kadumisele Eesti ajakirjanduse üle.

4. Austria kirjanduse retseptsioon paguluses

Kuna austria kirjanduse retseptsioon paguluses erines Nõukogude Eesti omast oluliselt, annab paguluse kahele tõlkimisperioodile keskendumine parema ülevaate väljapool Eestit ilmunust. Seal käsitleti tihti teisi autoreid kui Nõukogude Eestis ning seda tehti sageli oluliselt varem.

4.1. Paguluse esimene periood: 1951-1968

Paguluse esimene periood hõlmab 18 aastat, mil ilmus 13 austria autorilt 23 erinevat nimetust. Seda perioodi iseloomustab tihedam austria kirjanduse käsitlemine. Kõige rohkem käsitlemist leidsid Heimito von Doderer ning Paul Celan (mõlemal 4 nimetust), neile järgnes kolme nimetusega Rainer Maria Rilke. Ka austria kirjandust üldiselt ning austria kirjanikke põhjalikult käsitlevaid artikleid oli kolm, kõik need kirjutas Ivar Ivask ning need ilmusid erinevates väljaannetes.

4.1.1. Heimito von Doderer

Doderer oli Ivar Ivaski lähedane tuttav ning teatud mõttes tema kirjanduslik eeskuju, seetõttu pole imestada, et just tema kohta on ilmunud kõige põhjalikumad artiklid ning et Ivask on teda käsitlenud ka teistes austria kirjandust puudutavates artiklites („Suur pärand“, 1962, „Austrias jutustatakse veel austria kombel“, 1965, „Euroopa romaani vitaalsusest Austrias“, 1956). Ainult Dodereri elu ning loomingut käsitlevad artiklid kirjutas Ivask 1965., 1967. ning kaks artiklit 1968. aastal.

Ivaski 1965. aastal Viini ajakirja *Forum* 3. numbris ilmunud artikkel „Töötuba kui elu õpetaja. Dodereri kirjaniku-päevaraamatust 1940-1950“ annab hea ülevaate sellest, milliseid uusi teoseid Doderer kavandas, sest oma päevaraamatus pani ta paika nende tähtsaimad detailid. Kirjaniku-päevaraamatuid peab Ivask kõikidele Dodereri-uurijatele asendamatuks teoseks, kuna ta on seal avaldanud mitmeid romaanidefinitioone ning arutlenud tegelikkuse ja keele küsimuste üle. Ka on näiteks „Strudlhofstiege“ romaanikompositsioon tekkinud Dodereri sõduriaja päevikuis, samuti võib sealt leida teistegi teoste jälgi, näiteks „Jeeriku pasunate“ lõigud on olemas juba 1949. aastal. Päevaraamatutest leiab ka Dodereri elavat aforismiküllust, esseid, kirju ja lühijutte. (2003h: 425-426)

Ivar Ivaski teine põhjalik artikkel Heimito von Dodereri kohta ilmus 1967. aasta *Wisconsin*

Studies in Contemporary Literature 4. numbris, kus Ivask arwab kohe artikli alguses Dodereri 20. sajandi väljapaistvamate saksa keeles kirjutavate autorite hulka. Doderer on kirjutanud üheksa romaani, fragmendi kümnendast ning kõik tema teosed käsitlevad inimesekssaamise ideed, mis tähendab kirjaniku jaoks läbimurret vabadusse ja pühendumusesse (2003b: 430).

Dodereri eluloost toob Ivask välja põhilise. Ta peatub veidi pikemalt kirjaniku eeskujul Albert Paris Gütersloh'l ning romaani „Deemonid“ (*Dämonen*) tekkelool, mida Doderer alustas 1931. aastal. Romaan pidi kujutama midagi enam kui vaid ühe ajaloohetke (1927. aasta Viini kohtupalee süütamise) valgustamist, sellest pidi saama kataloog rumalatest ideoloogiatest. 1937. aastal võttis tunnustatud C. H. Becki kirjastus vastu Dodereri lühiromaani „Kõrvaltee“ (*Ein Umweg*) ning nõustus kirjastama kõiki tema edasisi raamatuid. Aastail 1938-1939 kirjutas Doderer oma esimese tõelise meistriteose – lühiromaani „Valgustatud aknad ehk Riiginõunik Julius Zihali inimesekssaamine“ (*Die erleuchteten Fenster oder Die Menschenwerdung des Amstrates Julius Zihal*). (2003b: 431-434)

Kui 1951. aastal, pärast Teise maailmasõja lõppu, kirjaniku avaldamiskeeld tühistati, avaldas Doderer peaaegu kohe üheaegselt kaks romaani, „Valgustatud aknad“ (lõpetatud pärast 1939. aastat) ja „Strudlhofstiege“ (lõpetatud 1948. aastal). Samas ajal kirjutas ta ka „Jeeriku pasunad“, (*Die Posaunen von Jericho*), mis ilmus 1958. aastal. Seejärel võttis ta uuesti käsile „Deemonite“ käsikirja, mis avaldati viimaks 1956. aastal. Pärast seda muutus Dodereri kuulsus rahvusvaheliseks. Ta sai mitmeid auhindu nii Saksamaal kui Austrias. Pseudoajalooline satiir „Merovingid ehk Totaalne perekond“ (*Die Merowinger oder Die totale Familie*) ilmus 1963., „Slunji kosed“, mis pidi olema üksnes esimene neljast omavahel seotud romaanist, 1964. aastal. Kogu kompositsiooni pealkirjaks pidi saama „Romaan nr 7“. (2003b: 436-437)

Ivar Ivaski artikkel „Talv Heimitoga“ ilmus maailmakirjanduslikus ajakirjas *Books Abroad* 1968. aastal ning Ivask kirjeldab selles 1960.-1961. aasta talve Viinis, kui ta õppis lähemalt tunda Heimito von Dodereri. Nende esimene kohtumine toimus küll juba 1957. aasta sügisel, kuid alles kolme aasta pärast, kui Ivar Ivask veetis pikema aja Viinis, muutusid tema külaskäigud kirjaniku juurde reeglipäraseiks. Ivask rõhutab, et nende kohtumised ja vestlused hakkasid liikuma kõrgemal viisaka tutvuse tasandist peale mõne kuu möödumist. Ivask iseloomustab oma artiklis vestlusi Dodereriga ning võrdleb kirjaniku olemust tema romaanides peegelduvate väärtustega. (2003g: 455-457)

Ivaski essee „Kaev aias“ jõudis publiku ette esimest korda 1968. aastal Oklahoma ülikoolis Heimito von Dodereri auks pühendatud sümposiumil. Ivask kirjeldab oma esimesi kokkupuuteid Dodereriga. 1956. aastal loetud romaan „Deemonid“ pani teda autorile kirjutama ning Do-

dereri esimene kiri Ivaskile saabus Viinist 4. mail 1957. Aastate vältel järgnes neile veel nelikümmend kaks kirja. (2003c: 459-460) Ivask kirjeldab oma pikemat peatumist Viinis, kus ta algusest kavatses töötada raamatu kallal, mis käsitles austria romaani. Kirjanikku lähemalt tundma õppides kujunes sellest ootamatult austria kirjanduse apoloogia „Suur pärand“ ja eeltööd Dodereri-raamatule. Essee „Suur pärand“ esimeseks kritiseerijaks oligi Doderer, kes tegi aga ainult paar ettepanekut kirjavahemärkide osas. (2003c: 461-463)

4.1.2. Paul Celan

Paul Celanilt ilmus paguluse esimesel tõlkeperioodil luulet (1957), samuti tema luuletuste analüüse (1957, 1958) ning lisaks üks teadaanne kirjaniku kohta (1958). Celani tõlkis ja arvustusi kirjutas Ilmar Laaban.

1957. aasta Mana 1. numbris ilmusid viis Paul Celani luuletust: „Mere kohal su juuksed“ (*Dein Haar überm Meer*), „Hilja ning sügavalt“ (*Spät und tief*), „Vait!“ (*Stille!*), „Vahelduva võtme“ (*Mit wechselndem Schlüssel*) ja „Aegpunaseil huulil“ (*Mit zeitroten Lippen*). Luuletused järgnesid Laabani artikli „Paul Celan ja kaasaegne saksa luule“ esimesele osale (teine osa ilmus 1958). Esimesed kolm luuletust on pärit Celani esimest luulekogust „Moon ja mälestus“, viimased kaks teisest luulekogust „Lävelt lävele“.

Artiklis „Paul Celan ja kaasaegne saksa luule“ peatub Laaban lühidalt sajandivahetuse suurtel saksakeelseil luuletajail (Hugo von Hofmannsthal, Stefan George, Rainer Maria Rilke) ning analüüsib saksa ekspressionistlikku põlvkonda, kes ka eesti luuletajaid tollal inspireerisid. Laaban rõhutab, et ekspressionistide looming ei olnudki mitte niivõrd reaktsioon maailmasõja õudustele, kui võrd nende ettekujutus. Sõjajärgne järelekspressionism ei tootnud Laabani arvates midagi eelekspressionistidega võrreldavat. Ilmar Laaban annab ülevaate Paul Celani ränkadest kogemustest nii Nõukogude Vene kui Saksa okupatsioonide läbielamisel ning tutvustab luuletaja kahte luulekogu, mis on „eksiili rikasteks, tumedateks, mõrkmagusateks viljadeks“ ning millest on tõukunud ka tekstile järgnevad tõkeluuletused. (1957: 11-13)

Laabani artikli „Paul Celan ja kaasaegne saksa luule“ teine osa 1958. aasta Mana 2. numbris käsitleb põhiliselt Paul Celani kui uuema saksa luuletaja silmapaistvat lüürikat. Laaban iseloomustab Celani luulet, selle rütmi ja originaalset pildirikkust, mille tunnuseks on pidev voolavus ja moonduvus. Piltide salapärasus ongi Laabani arvates see, et mille jõul Celanil on õnnestunud luua sügavat ning uudset luulet. Autor nimetab Celani põhilisi luulesümboleid, mis ilmutavad varjatud olukordi. Ühe näitena toob Laaban välja pildi valgetest juustest, teisena kivist pisara, ta

rikastab neid näiteid ka sobivate luulekatkenditega. Laaban kiidab Celani armastusluulet, mida ta peab ajastu julgeimaks ning sügavaimaks. (1958: 34-36)

Sama ajakirja rubriigis „Ringvaade“ andis Ivar Grünthal teada, et 1957. aasta Bremeni linna 8000 marga suuruse auhinna pälvis austria lüüririk Paul Celan. (1958: 51)

4.1.3. Perioodikas ilmunud luule- ja proosatõlked

Luuletõlkeid ilmus paguluses peale Celani veel kolmelt austria autorilt: Rainer Maria Rilke (3 väljaandes), Ingeborg Bachmannilt ning Georg Traklilt (ühes väljaandes). Proosaloominguga oli esindatud Franz Kafka (1968) ning ning aforismidega Hugo von Hofmannsthal (1957).

Väliseesti ajakirja Tulimuld 1951. aasta 6. numbris ilmusid kolm Rainer Maria Rilke luuletust Ivar Paulsoni tõlkes: „Nägemus“ (*Vision*, kirjutatud 1897. aastal Konstanzis), „Õhtu on mu raamat“ (*Der Abend ist mein Buch*, kirjutatud 1897 Berliinis) ja „Panter“. Tegu oli esimeste austria kirjanduse tõlgetega paguluses. 1957. aastal ilmus ajakirja Mana 1. numbris Rilke luuletus „Armastaja tütarlaps“, mille tõlkis kirjaniku kogust „Uued luuletused“ Marie Under. Luuletuse originaal (*Die Liebende*) on kirjutatud 1907. aastal Pariisis. 1960. aasta ajakirja Mana 4. numbris ilmusid Rilke luuletused Ants Orase tõlkes. Varasematest „Rahvaviis“ (*Volksweise*, 1895), „Panter“ ning „Sügispäev“ (*Herbsttag*, kirjutatud 1902 Pariisis), hilisloomingust valik „Sonettidest Orfeusele“. „Panter“ ilmus 1951. aastal ka Tulimullas Ivar Paulsoni tõlkeversioonis, mille sõnalise tabavuse ning rütmirikkuse Orase tõlge ületab.

1958. aasta ajakirja Mana 2. numbris ilmus Ingeborg Bachmanni luuletus „Suur laadung“, mille tõlkis Ivar Grünthal. Luuletuse originaal (*Die große Fracht*) loeti ette esmakordselt Loode-Saksa Raadios (*Nordwestdeutscher Rundfunk*) Hannoveris 3. novembril 1952. Luuletus ilmus Bachmanni 1953. aasta luulekogus „Pikendatud tähtaeg“ (*Die gestundete Zeit*).

Ajakiri Tulimuld avaldas 1967. aasta 3. numbris Oskar Ehaste tõlgitud neli Georg Trakli luuletust. Tõlkija annab luuletajast lühiülevaate, peatudes põgusalt Trakli elulool ning iseloomustades tema loomingut olemust. Ta mainib, et Traklilt on säilinud üle saja luuletuse, mis näitavad teda „Nietzsche epigoonina“, kuid tema luules ilmnevad ka luuletajale ainuomased ettekujutused ning „dramaatilised viirastused“. (Ehaste 1967: 162) Ehaste on valinud luuletused „Päike“ (*Die Sonne*), „Mahajäetus“ (*Untergang*) ja „Sünd“ (*Geburt*) Trakli postuumselt ilmunud luulekogust „Unelev Sebastian“, luuletus „Grodek“ ilmus esmakordselt ajakirjas *Der Brenner*.

4.1.4. Raamatutõlge ja erinevad käsitlused

Esimesel perioodil ilmus paguluses ühe austria autori raamatutõlge. Tegu oli Johannes Aaviku eestindatud Annemarie Selinko ajaloolise romaaniga „Désirée“ (1955). Lisaks ilmusid Ivar Ivaski artiklis „Saksa ja Euroopa romaani situatsioonist“ (1954) käsitlused Robert Musili ja Hermann Brochi kohta, kajastamist leidsid ka Oskar Kokoschka (1958), Arthur Schnitzler (1961) ning Nikolaus Lenau (1964).

Eestikeelne „Désirée“ Johannes Aaviku tõlkes ilmus Torontos Orto kirjastuses üsna ruttu peale originaalteost. Tegu on fiktiivse päeviku vormis ajaloolise armastusromaaniga, milles põimuvad nii kirjaniku fantaasia kui ajalooline tõde. Eestikeelset teost täiendab tõlkijapoolne umbes pooleteist lehekülje pikkune eessõna, kus Selinkot peetakse saksa kirjanikuks. Aavik toetub oma eessõnas rootsi professor Torvald Höjerile, kes on oma retsensioonis väitnud, et Selinko on oma romaani põiminud ka mittejäloolisi sündmusi, mis põhinevad vaid autori fantaasial. Tõlkija hindab teost kaasakiskuvaks ja õpetlikuks. (1955: 685-686)

Ivar Ivaski artikkel käsitleb läbi kolme 1954. aasta Tulimulla numbri nii Saksa kui Euroopa romaani arengu üldisi tendentse ning suundi. Artikli viimases osas keskendub Ivask just austria romaanikirjanikele, peatudes pikemalt Robert Musili ning Hermann Brochi elul ja loomingul.

Musili loomingust toob Ivask esile kirjaniku esimese romaani „Kasvandik Törlessi kahtlused“, mis võitis rahvusvahelise tunnustuse. Pärast seda alustas Musil tööd suure romaani „Omadusteta mees“ kallal, mida ta kirjutas 22 aastat, kuid ei suutnud siiski lõpetada. Raamatu esimesed köited langesid Saksamaal peagi natsivõimude põlu alla. Tervikuna ilmus teos alles 1952. aastal. Ivask peatub ka Thomas Manni ning Hermann Brochi arvamusel Robert Musili kohta, seejuures peavad mõlemad teda „suureks eepikuks“. Seoses ajalooliste sündmustega ilmus pikem esseé Musili kohta alles 1949. aastal, ja seda mitte Saksamaal, vaid Inglismaal. Ivask pühendab ka pooleleheküljelise arvustuse romaanile endale, pidades seda „austro-ungari monarhia luigelauluks“. Ivaski meelest on tegu väga ebasaksapärase raamatuga ning seda eelkõige Musili teravmeelse ja sooja huumori pärast. (1954: 287-288)

Hermann Brochi (1886-1951) viiest romaanist tõstab Ivask esile „Kuutõbiseid“ (*Die Schlafwandler*) ja „Vergiliuse surma“ (*Der Tod des Vergil*). Esimest teost peab artikli autor prohvetlikuks – see on jagatud kolme ossa ja eristab kirjanduslike vahenditega saksa ühiskonna järk-järgulist triivimist fašistliku ideoloogia suunas. Romaan „Vergiliuse surm“ on jaotatud nelja ossa ning igal osal on raamatu struktuuris sama ülesanne nagu osadel sümfoonias. Romaan on Ivaski meelest üksainus suur sisemonoloog, mis haarab tervet loodud maailma. (1954: 288-292)

1958. aasta Mana 4. numbris ilmus Ivar Ivaski artikkel pealkirjaga „Oskar Kokoschka illustreerib Marie Underit“, mis sisaldab Kokoschka kirju Underile ning Ivaskile ning mis annab ülevaate kuulsa austria kunstniku ja kirjaniku illustratsioonide jõudmisest Marie Underi raamatusse. Ivask keskendub artiklis põhiliselt Oskar Kokoschkale kui maailmakuulsale kunstnikule, kuid rõhutab, et ta oli ka andekas kirjanik, kelle tähtsaimaks proosateoseks peab Ivask raamatut „Jäljed luiteliivas“ (*Spur im Treibsand*), milles on huumori ja irooniaga käsitletud autori elu. (1958: 37) Autor kirjeldab kohtumist Kokoschkaga ning tema tutvumist Underi luulega, millest ta vaimustatult Underile saadetud kirjas (5. märtsil 1958) muuseas ka märkis: „[...] sest ma ei uskunud enam Georg Traklist saadik, kes oli mu sõber, et üks inimene tänapäev veel võiks mu südant liigutada.“ (1958: 39)

1961. aasta Mana 1. numbris ilmus Raimond Kolki teatriarvustuste artikkel „Teatrikroonika: Muljeid mitmest teatrist“, milles teiste hulgas käsitletakse Arthur Schnitzleri näidendit „Sõnade komöödia“ (*Komödie der Worte*), mis etendus Viini teatris *Theater in der Josefstadt*. (1961: 87) Arthur Schnitzler oli Kolki sõnul küll üks osa sajandivahetuse ja sajandialguse Viinist, kuid tema teosed on hakanud läbi elama uut renessansi. Kolk kirjutab, et *Theater in der Josefstadt* esitas Schnitzleri kolm ühevaatluslikku näidendit pealkirja all „Sõnade komöödia“ ning kõiki kolme etendust - „*Stunde des Erkennens*“, „*Große Szene*“ ja „*Das Bacchusfest*“ - ühendab sajandivahetuse kirjandusele tüüpiline truudusetuse teema. Kolk peatub kõigil kolmel tükil ka lähemalt ning rõhutab, et Schnitzleri näidenditele annab palju juurde kõrgeklassiline mäng, mida selle teatri näitlejail oli võimalik pakkuda. (1961: 89)

Ajakirja *Wort in der Zeit* 1964. aasta 5. numbris ilmus Ivar Ivaski artikkel „Nikolaus Lenau. Kas modernismi eelkäija või hiline barokkstiili viljeleja?“ Artikkel algab pikema sissejuhatusega austria kirjanduse problemaatikasse ning rõhutab selle traditsioonilisust ning järjepidevust. Artiklis korduvad paljud Ivaski mõtted, millest ta kirjutas juba 1962. aastal ilmunud essees „Suur pärand“, kus ta muuhulgas käsitles ka Lenau luulet.

Käesolevas artiklis esitab Ivask küsimuse senise Lenau-uurimuse tulemuse kohta. Ivask leiab, et Lenau kohta ei ole võimalik 19. sajandi kirjandusloos üheselt määratleda ning et luuletaja panus kirjandusse kasvas välja tema isiksuse ja lüürilise talendi iseärasustest. Autor kirjeldab ka luuletaja suhet järgnevate põlvkondade austria luuletajatega ning peatub nende omavahelisel baroksel seosel austria rahvuskirjanduse suures traditsioonis. Lenau seost barokiga iseloomustab Ivaski meelest nii tema loomingu temaatika kui metafoorika – paljud tema luuletused kirjeldavad surma ja kaduvust, näivust ja olemist, unenäo ja tegelikkuse teemasid. Ivask kirjeldab põhjalikumalt „Haualaulu“, mis on pikema luuletuse „Kahtlejad“ keskseks osaks, kuid mida ei ole leida

ühestki antoloogiast. Autor peatub ka Lenau peaaegu tundmatul „Faustil“, mida ta peab üheks austria kirjanduse võtmeteoseks. (2003d: 415-419) Ivask rõhutab, et Lenau peamine panus austria kirjandustraditsiooni on olnud olla siiski vahendajaks baroki ja modernismi vahel, mitte vaid impressionistlike sügismaastike, kõrkja- ja metsalaulude looduslaulik. (2003d: 422)

4.1.5. Ivar Ivaski austria kirjanduse käsitlused

Järgnevalt tulevad vaatluse alla kolm Ivar Ivaski kirjutatud austria kirjanduse käsitlust. Esimene neist ilmus 1956., teine 1962. ning kolmas 1965. aastal.

1956. aasta Tulimulla 6. numbris ilmus Ivar Ivaski artikkel „Euroopa romaani vitaalsusest Austrias“, milles Ivask peab huvitavaks asjaolu, et 20. sajandi viie kuulsaima romaanikirjaniku hulka kuuluvad neli austerlast: Robert Musil, Franz Kafka, Hermann Broch ja Heimito von Doderer ainukese „riigisakslase“ Thomas Manni kõrval. Samuti peab Ivask 19. sajandi romaani haripunktiks austerlase Adalbert Stifteri loomingut. Ivask nendib, et koos luule ja draamaga kannatab ka saksa proosa diktaatorliku mõtteteaduse all, kusjuures võrreldes Saksamaaga on Austria filosoofiline panus minimaalne, tuues näiteks vaid Sigmund Freudi ning Ludwig Wittgensteini. Austria geeniuse abstraktseimaks väljenduseks peab Ivask hoopis muusikat, mille kõrval arenes välja lavakunst, mille parimateks esindajateks peab Ivask Grillparzeri, Raimundi, Nestroy, Schnitzleri ja Hofmannsthali loomingut. Ivaski meelest elab baroki keskne mõte, et kogu maailm on „*ein großes Welttheater*“ Viinis edasi ning iseloomustab seda linna kõige paremini. Viinis valitseb teatrit komöödia, mis aga valgustab eriti hästi nii ühis- ja seltskondliku kooselu probleeme.

Austria lüürikuist tõstab Ivask esile Lenaud, Hofmannsthali, Rilket, Traklit, Werfelit, Weinheberit ja satiirikut Karl Krausi. Proosast mainib Ivask Musili ja tõstab esile Heimito von Dodereri kolme romaani, mis käsitlevad Viini elu ajavahemikul 1910-1927: „Valgustatud aknad“ (1950), „Strudlhofstiege“ (1951) ja „Deemonid“ (1956). Ivask peatub järkeval neljal leheküljel põhjalikult Dodereri elulool ning pikemalt kõigil nimetatud kolmel romaanil, andes nende sisust, tegelastest ja süžeeest ülevaate neid põhjalikult analüüsid. (1956: 264-269)

1962. aastal ilmus Ivaski mahukaim austria kirjandust käsitlev essee „Suur pärand“, mis avaldati Austrias pealkirja all „*Das große Erbe: Die übernationale Struktur zur Österreichischen Dichtung*“ kogumikus „*Das große Erbe: Aufsätze zur österreichischen Literatur*“.

„Suur pärand“ on austria kirjanduse seisukohalt igati tänuväärne töö. See 46-leheküljeline uurimus annab hea ülevaate nii austria kirjanduse eriseisusest ja Austria kriitilisest dialoogist Saksamaaga, kuid käsitleb päris põhjalikult ka erinevate austria kirjanike loomingut. Lähema

vaatluse alla võtab Ivask peatükis „Mälestuse roos: austria luule järjepidevus“ austria luuletajad Nikolaus Lenau, Rainer Maria Rilke, Ferdinand von Saari ja Georg Trakli. Järgmises peatükis kirjeldab ta aforismi kui austrialikku filosoferimisvormi ning viimases osas austria jutustava proosa arengut.

Ivar Ivask peab uuema austria lüürika eelkäijaks Nikolaus Lenaud ning kahetseb, et Lenau tegelikku tähtsust pole alati selgelt esile tõstetud ega seda tunnustatud, ka pole tema kohta 19. sajandi kirjandusloos üheselt määratletud. Ivask rõhutab, et Lenau oli austria luuletaja, kes kuulub austria kirjandusseostesse ja suuremasse austria traditsiooni, kes muutis baroki viljakandvaks hilisemate austria luuletajate Hofmannsthal, Rilke ja Trakli jaoks. Kui hüpe Lenau juurest Hofmannsthalini näib liiga ebausutav, siis lükib Ivask nende vahele veel Ferdinand von Saari luule. Ivask lisab, et Lenau õigel mõistmisel tuleb meeles pidada, et ta on midagi palju enam kui unistav looduslüürik, kuna ta esindab ehtausterlikul kujul barokki. (2003f: 377-385)

Ivar Ivaski „Suur pärand“ käsitleb peatükis „Teoloogia kui grammatika: aforism austria filosoferimisvormina“ väga põneval viisil austrialikku filosoferimisviisi – aforisme ning mõtisklusi. Ivask alustab vaimukalt ning nendib, et austria kirjanduse kõrval eksisteerib ka austria filosoofia, kusjuures viimane on esimesest veelgi vähem tuntud. Ta peatub lähemalt erinevatel austria autoritel, kes on oma loomingus aforisme kasutanud, ning alustab Ludwig Wittgensteiniga, kelle teoste motodeks on tihti olnud just aforismid austria autoritelt. Ta teosed kõiguvad teeside, vaatluste ja aforismide vahel. Edasi käsitleb Ivask Michael Enk von der Burgi, Ernst von Feuchterslebeni, Nikolaus Lenau, Johann Nestroy, Marie von Ebner-Eschenbachi ja Alexander von Villersi aforismiloomingut. Ta rõhutab, et kogu 1900. aasta paiku esilekerkinud põlvkond kasutas aforismi: Bahr, Schnitzler, Altenberg ja Hofmannsthal. Ka Franz Kafka kirjutas „Vaatlusi patu, kannatuse, lootuse ja õige tee kohta“, Robert Musilil on oma mõtisklused kokku kogutud, Karl Krausi mitmekihiline aforismikogu „Sõna-sõnalt võttes“ on ta suure elutöö tuumaks. Ivask mainib, et ka Albert Paris Gütersloh ja Heimito von Doderer pole aforismitraditsioonist kõrvale jäänud. Filosoofidest eelistasid Ivaski meelest aforistlikku väljenduslaadi näiteks Otto Weininger ja Ferdinand Ebner. Egon Friedell avaldas oma väljapaistva kultuuriajaloolise teose kõrval „Kivimurru“ (*Steinbruch*), mis pakub „Segatud arvamusi ja ütlist“. Ivask arvab, et austria autorid, kes ei ole aforisme kirjutanud, on kindlasti vähemuses ning leiab, et sel teemal oleks vaja nii teaduslikku uurimust kui põhjalikku antoloogiat. (2003f: 388-395)

„Suure pärandi“ viimases osas „Vaene mängumees: jutustava proosa areng“ süveneb Ivask austria proosatradsiooni kujunemisloosse. Ta alustab Franz Grillparzeri jutustusest „Vaene mängumees“, millega austria kirjandus ei saavutanud küll veel sümfoonilist romaanivormi, kuid tegu

oli siiski olulise saavutusega. Ivask väidab, et austria eepikud pärinevad Grillparzeri „Vaesest mängumehest“ ning just temast peaks lähtuma iga austria eepika kriitiline käsitlus.

Samas peab Ivask ka lühivormiga piirdumist väga austrialikuks. Eepiliste väljendusvõimaluste skaala ulatub austria proosas Altenbergi hetkeülesvõtetest ja Kafka mõistujuttudest Musili, Dodereri ja Gütersloh` aastakümnetepikkuse töö tulemusena sündinud romaanideni. (2003f: 396) Ivask pühendab tähelepanu ka austria tähtsaimatele eepikutele. Kui kriitikud tavatsevad 19. sajandi oluliste austria autoritena nimetada Grillparzerit, Stifterit, Ebner-Eschenbachi ja Saari, 20. sajandi tähtsaimate prosaistidena Musili, Brochi, Gütersloh`d, Kafkat ja Rothi, lisab Ivask eelnimetatutele veel Saiko ning Dodereri. Nii ulatubki austria eepilise proosa areng Ivaski silmis Grillparzerist kuni Dodererini. (2003f: 402-406)

Ivaski kolmas austria kirjandust käsitlev essee 1965. aasta *Forum*i 12. numbris arutleb austria jutustamistraditsiooni teemal. Kuna tema meelest arvab nii mõnigi austria kirjanduse tundja, et austria jutustamistraditsioon lõpeb Dodereriga ning sellele järgneb rahvusvaheline modernism, ei taha Ivask sellega nõustuda. Ta toob näiteks austria kolm noort autorit ning nende teost, väites, et „Austria idee“ ei ole sugugi surnud. Autorid, keda ja kelle loomingut ta üsna põhjalikult käsitleb, on Thomas Bernhard, Hans Carl Artmann ja Herbert Eisenreich. (2003a: 407-412)

Paguluse esimene austria kirjanduse tõlkeperiood sai alguse Rainer Maria Rilke luuletõlgetega 1951. aastal. Nagu eelpool rõhutatud, ei olnud paguluses ilmuvate väljaannete esmaülesanne viia lugejaid kurssi maailmakirjanduse uuemate ja vanemate teostega, vaid pigem oli tähtis anda võimalus eesti autorite loomingu avaldamiseks. Ilmunud austria kirjanduse tõlked ja käsitlused moodustavad küll väikese osa tollal avaldatud ilukirjanduse tõlgetest, kuid teatud pildi Austria kujundist paguluses annavad need siiski.

Paguluses tõlgitud ilukirjandusest moodustas luule põhilise osa, proosatekste avaldati oluliselt vähem (Kafka novell ja Hofmannsthal'i aforismid). Samuti ilmus paguluses esimesel tõlkeperioodil vaid ühe austria kirjaniku raamat (seejuures peetakse Selinkot mitte austria, vaid saksa kirjanikuks). Luulest enam ilmus vaadeldaval ajavahemikul vaid erinevaid austria kirjanduse käsitlusi, kõige rohkem Heimito von Dodereri kohta. Seejuures pole kirjanikult tõlgitud eesti keelde ühtegi näidet tema loomingu kohta. Lisaks on enamik käsitlusi, mis perioodil 1951-1968 Dodereri kohta ilmus, reeglina kas saksa- või ingliskeelsed.

Luuletajatest käsitletakse Rilke kõrval üsna põhjalikult Paul Celani. Tema loomingule keskendus Ilmar Laaban, kes püüdis Celani loomingut ka üldisemas konteksti paigutada. Näiteid tuuakse veel Ingeborg Bachmanni ja Georg Trakli loomingust, kuid need jäävad üksikuteks

katseteks. Seejuures eestindatakse Trakli luulet paguluses hiljem (1967) kui Nõukogude Eestis (1962), kuid Bachmanni luuletus ilmus paguluses oluliselt varem (1958) kui Eestis (1966).

Austria kirjanduse tutvustamisega tegeles esmajoones Ivar Ivask. Tema kirjutas neli põhjalikku austria kirjanduse käsitlust (millest tähtsaim on kindlasti „Suur pärand“), lisaks muid artikleid, milles tutvustas lähemalt austria kirjanike loomingut. Ivask keskendus eelkõige Heimito von Dodereri ning Nikolaus Lenau loomingule, kuid tutvustas ka teisi autoreid ning paigutas nende loomingu oskuslikust suurde austria kirjandustraditsiooni. Tänu Ivaskile jõudsid esmased austria kirjanduse eripära rõhutavad seisukohad ka Eestisse, kus nende tutvustamisega tegeles põhiliselt Ain Kaalep.

4.2. Paguluse teine periood: 1973-1990

Paguluse teisel perioodil ilmus austria kirjanduse tõlkeid või käsitlusi vaid neljal aastal kolmelt erinevalt autorilt. Raamatutõlge ilmus 1973. aastal Adrienne Thomaselt, avaldati Kafka mõtisklused (1989) ning üks käsitus tema kohta (1990). 1987. aastal ilmus Ivar Ivaski viimane essee Heimito von Dodereri kohta.

1973. aastal ilmunud eestikeelne austria kirjandust esindav teos oli Toronto Orto kirjastuselt ilmunud „Sõdurite õde“ (*Die Katrin wird Soldat*) Adrienne Thomaselt. Raamat oli varem eesti keeles ilmunud 1937. aastal Tartus. Tõlkija Marje Pedajas on umbes leheküljelises eessõnas päevikuromaani autorit kirjeldanud kui lotringlannat, kes oli pärit piirkonnast, kus käis lakkamatu võitlus kahe isamaa (Saksamaa ja Prantsusmaa) vahel. Tõlkija kiidab Thomase novelle ja luuletusi ning märgib, et 1927. aastal sai „Sõdur Katrin“ saksa sõjaromaanide esimese auhinna. Romaani iseloomustab tõlkija kui puhtakujulist sõjaromaani ning peab seda ka maailmasõja omapäraseimaks ürikuks. Roman näitab sõda lugejale sellest küljest, millest pole harjutud seda nägema – nimelt tagalast, kirjeldades haiglaid, koonduslaagreid, supikööke, haavatute ronge jm. (1973: 5-6)

Raamat pole tänapäevalgi unustusse vajunud. „Sõdurite õde“, mis ilmus saksa keeles uuesti 2008. aastal, võrdleb W. Hinck *Frankfurter Allgemeine Zeitung*i 25. märtsi raamatuaruvestuses näiteks „Anne Franki päevikutega“, mainides, et „Sõdurite õde“ jättis talle sama sügava mulje Esimesest maailmasõjast kui Anne Franki raamat Teisest maailmasõjast. (2009: 34)

1989. aastal ilmus Oulus välja antud kogumikus „Wellesto“ Mati Sirkeli tõlgitud Kafka „Vaatlused patu, kannatuse, lootuse ja õige tee kohta“, millele on tähelepanu juhtinud varem juba Ivar Ivaski 1962. aastal ilmunud essee „Suur pärand“ ning ka Roger Garaudy „Protsessi“ järelsõna

1966. aastal.

1990. aasta Tulimulla 1. numbris ilmunud Ants Hartmanni artikkel „Kuldne linn ja Öö astmes x“ käsitleb Praha ning Franz Kafka, Karl Ristikivi, Bernhard Kangro ja Václav Haveli teoste omavahelisi lõimumisi. Hartmann rõhutab, et Kafka romaanide argimaailm ja inimeste taotlused on vastakuti seaduse süsteemiga, millest läbimurdmine osutub võimatuks. Hartmanni meelest haarab lugejat Kafka romaanide õhkkond, mida iseloomustab ängistus, kitsus ja väljapääsmatus. Realismist hoolimata sisaldab Kafka looming unenägude ebatõelikkust, tema romaanides valitsevaks meeleoluks on teadmatuse, hirmu ja abituks tegev hingede öö. (1990: 3-9)

Ivar Ivaski artikkel *World Literature Today* 1987. aasta 2. erinumbris oli pühendatud päevikule kui kirjanduslikule žanrile. Artikli „Päevik kui kunst: vorm või vormitus, mööduv või ajatu?“ autor rõhutab, et ilma Heimito von Dodereri eeskujuta ei oleks seda ajakirja erinumbrist ilmunud, kuna päevik oli Ivaski jaoks pikka aega vaid parimal juhul üks kirjandusvorm, halvimal juhul mööduv noorusharrastus. See muutus, kui Ivaskil avanes võimalus 1960.-1961. aastail tutvuda Dodereri päevikuga murrangulisest aastakümnest 1940-1950. Ivask lisab, et ta luges päevikut aukartusega ning tegi sealt omale märkmeid. (2003e: 466) Autor meenutab Dodereri, kelle romaanid just päevikus kristalliseerusid, kuni muutusid nii domineerivaiks, et neid tuli jätkata omaette köidetena. Ivask hakkas Dodereri eeskujul oma päevikuid pidama 1964. aastal, kui ta avaldas oma esimese eestikeelse luulekogu „Tähtede tähendus“. (2003e: 467-469)

Paguluse teisel tõlkeperioodil 1973-1990 ilmus Austria kirjandust puudutavaid nimetusi vaid neljal aastal. Austria kirjanduse tõlkimine vaibus paguluses peaaegu täiesti 1960ndate lõpus.

Teise tõlkeperioodi juhatas sisse 1973. aastal Adrienne Thomase raamat, mis oli juba varem Eestis avaldatud. Järgmine ja ühtlasi viimane Austria kirjanduse tõlge ilmus alles 1989. aastal Soomes Oulus, kus „Wellesto“ kogumikus avaldas Mati Sirkel 108 Kafka mõtisklust. Kaks Austria kirjandust puudutavat käsitlust avaldati 1987. ja 1990. aastal, seejuures Ivar Ivaski artikkel käsitles Heimito von Dodereri ning Ants Hartmanni artikkel Franz Kafka seoseid teiste eesti ning tšehhi kirjanikega.

Ilmselt tajuti paguluseski 1980ndate lõpus Eestis toimunud vabanemise algust, seega olid olulised pigem sündmused Eestis kui mujal Euroopas. Paguluse ning vabaneva Eesti omavaheline suhtlus liikus pigem eestluse olemuse ja säilimise kui austerluse teemal.

5. Kanoniseeritud kirjanduse retseptsioon teatmikes ja kirjandusõpikuis

Austria kirjanduse retseptsioon raamatutes ning perioodikas on andnud eesti lugejale kaheksaühe pildi: ühelt poolt on rõhutatud austria kirjanduse eriseisust, selle erinevust saksa kirjandusest, teiselt poolt on austria kirjanikke käsitletud ka kui saksa omi, autorite tegelikust päritolust välja teemata. Siiski on neid, kes austria kirjandust eraldi kirjandusena käsitlevad, enamik.

Kui tõlkeraamatute autoreid ning perioodikas ilmunud luuletajaid ja proosaautoreid võrrelda teatmikes või kirjandusõpikuis esindatud austria kirjanikega, võib teha kindlaks mõningaid tendentse, millele keskendutakse järgEVates alapeatükkides.

5.1. Austria kirjanduse kajastamine teatmikes

Teatmiketest on vaatluse alla võetud ENE vanemad köited, mis ilmusid aastail 1968-1978, lisaks uuematest viis esimest (1985-1990) ja õpilase teatmeteos ENEKE (1982-1986).

5.1.1. Austria kirjanduse üldine ülevaade

Austria kirjanduse ülevaateid sisaldavad mõlemad entsüklopeediad ja ka ENEKE, seejuures rõhutatakse, et kuigi austria kirjandus on ühise keele ja vastastikuste mõjutuste tõttu lähedalt seotud saksa kirjandusega, määrab austria kirjanduse rahvusliku omapära siiski Austria iseseisev ajalooline, ühiskondlik-majanduslik ja kultuuriline areng, tihedad ajaloolised sidemed Doonau- maade, Itaalia ja Hispaania ning slaavi rahvastega.

Nii vanemas kui uuemas entsüklopeedias antakse ülevaade austria kirjanduse kujunemisest keskajast kuni Teise maailmasõja järgse ajani, seejuures on mainitud tähtsamate kirjanike hulgas nii 17. sajandist Abraham a Santa Clara jutlusi, 18. sajandist Ferdinand Raimundi, Johann Nepomuk Nestroy ja 19. sajandist Franz Grillparzeri draamasid, Nikolaus Lenau luulet. Lisaks on esile toodud Jakob Julius Davidit, Peter Roseggerit, Ludwig Anzengruberit, impressionistidest Hermann Bahri, Arthur Schnitzlerit, Stefan Zweigi, sümbolismist mõjutatud luuletajaid Hugo von Hofmannsthal ja Rainer Maria Rilket, ekspressionismi rajajaid Gustav Meyrinki, Georg Traklit ja Franz Werfelit. Esimese maailmasõja järgset satiirilist, kaasaja nähtustesse kriitiliselt suhtuvat kirjandust esindavad Karl Kraus, Robert Musil ja Joseph Roth, psühholoogilis-ekspressiivset

suunda Franz Kafka, Alfred Polgar ja Hermann Broch. Teise maailmasõja järgset kirjandust iseloomustab Heimito von Dodereri humanistlik looming, mille kõrval mainitakse ka sotsialistlikku kirjandust, mida esindab näiteks Hugo Huppert. Nooremast generatsioonist paistavad silma luuletajad Ingeborg Bachmann ja Paul Celan, prosaistid Ilse Aichinger ja Herbert Eisenreich. (ENE 1968)

Nende autorite loominguga näidetega on ka eesti lugejad ühel või teisel kujul tuttavad. Siiski mainitakse samas artiklis ka austria autoreid, keda peetakse küll austria kirjanduskaanonisse kuuluvaks, kuid kellega Eesti lugejal lähem kontakt puudub. Nii näiteks ei ole vaadeldaval ajavahe-
mikul eesti keeles käsitletud Johann Beerit satiirisid romaane ega Josef Anton Stranitzky rahvalikku näitekirjandust, samuti ei ole tõlgitud 1848. aastate revolutsiooniga kirjanduse autoreid Moritz Hartmanni, Karl Isidor Becki ja Alfred Meissnerit. Ka Adalbert Stifter ning Marie von Ebner-Eschenbach figureerivad vaid nimedena üldistes artiklites. Samuti ei ole midagi teada Charles Sealsfieldi, Ferdinand Kürnbergeri ja Karl Emil Franzose kohta, ka Peter Altenbergi ei ole nõukogude ajal eesti keelde tõlgitud. Teise maailmasõja järgsete kirjanikest tuuakse näiteks veel Alexander Lernet-Holenia, Franz Theodor Csokori, Wilhelm Szabo loomingut, keda eesti keelde tõlgitud ei ole, samuti ei eestindatud sotsialistliku kallakuga kirjanike Ernst Fischeri, E. Priesteri ning Bruno Frei loomingut.

Uue ENE austria kirjanduse ülevaates on võrreldes 1968. aasta köitega sisse viidud vaid üksikud muudatused. On lisatud, et tänapäeva autoreist paistavad silma Elias Canetti, Peter Handke, Ernst Jandl, Jakov Lind ja Thomas Bernhard. (ENE 1985) Nimetatud kirjanikest pole eesti lugejale tutvustatud Jakov Lindi, ka Ernst Jandl on esindatud vaid ühe luuletusega Peter Handke näidendis „Kaspar“ (eesti keeles 1970).

Õpilase teatmeteose ENEKE 1. numbris avaldatakse samuti lühike austria kirjanduse ülevaade. Antakse teada, et austria kirjandusse on 19. sajandil suurima panuse andnud romantismist mõjutatud näitekirjanik Franz Grillparzer ja luuletajad Nikolaus Lenau ja Adalbert Stifter, 20. sajandi autoreist kuulub maailmakirjandusse Rainer Maria Rilke luule ning mõjukad on olnud ka Stefan Zweig ja Robert Musil psühholoogilise ning Franz Kafka fantastilise ja groteskse proosaga. (ENEKE 1982) Lähemat informatsiooni austria kirjanike kohta ei sisalda ükski köide.

5.1.2. Teatmikes kajastatud kirjanikud

Vanema ENE 1. numbris peatutakse pikemalt 11 austria kirjanikul. Käsitletakse lühidalt Abraham a Santa Clara, Ilse Aichingeri, Peter Altenbergi, Ludwig Anzengruberi, Ingeborg Bach-

manni, Hermann Bahri, Hermann Brochi, Max Brodi, Paul Celani, Franz Theodor Csokori ja Heimito von Dodereri eluteed ja loomingut. (ENE 1968) ENE 2. köide käsitleb seitset austria kirjanikku: Marie von Ebner-Eschenbachi, Herbert Eisenreichi, Ernst Fischerit, Egon Friedelli, Franz Grillparzerit, Anastasius Grüni ja Albert Paris Gütersloh`d. (ENE 1970) 3. köites on välja toodud kaks austria autorit: Hugo von Hofmannsthal ja Franz Kafka (ENE 1971), 4. köites käsitletakse kolme kirjanikku: Oskar Kokoschkat, Karl Krausi ja Nikolaus Lenaud. (ENE 1972) ENE 5. köide annab ülevaate kolmest kirjanikust: Gustav Meyrinkist, Robert Musilist ja Johann Nepomuk Nestroyd (ENE 1973), 6. köites on esindatud Ferdinand Raimund, Rainer Maria Rilke ja Peter Rosegger. (ENE 1974) ENE 7. köide sisaldab kuue kirjaniku tutvustust. Esindatud on Arthur Schnitzler, Charles Sealsfield, Adalbert Stifter, Bertha von Suttner, Stefan Zweig ja Tannhäuser. (ENE 1975) ENE 8. köide käsitleb kolme austria päritolu kirjanikku – Georg Traklit, Walther von der Vogelweidet ja Franz Werfelit. (ENE 1976) ENE lisaköide on lisanud Ingeborg Bachmanni, Paul Celani, Franz Theodor Csokori, Ernst Fischeri surmakuupäevad. (ENE 1978)

On ka mõningaid muudatusi vana ning uue entsüklopeedia vahel, mis puudutavad austria kirjanikke. Nimelt pole uues köites austria kirjanike hulgas enam Peter Altenbergi ja Paul Celani (viimast nimetatakse juudi päritolu saksa keeles kirjutavaks kirjanikuks), lisandunud on aga Elias Canetti ning Thomas Bernhardi tutvustused. Paljude kirjanike kohta on lisatud mõningaid uusi või parandatud andmeid kas surmaaaja või teoste kohta, mida vanemas entsüklopeedias polnud märgitud. See puudutab näiteks Ilse Aichingeri, Ludwig Anzengruberit, Ingeborg Bachmanni, Hermann Bahri, Franz Csokorit, Heimito von Dodereri, Herbert Eisenreichi, Ernst Fischerit, Egon Friedelli, Franz Grillparzerit, Albert Paris Gütersloh`d, Hugo von Hofmannsthali, Franz Kafkat, Oskar Kokoschkat ja Nikolaus Lenaud.

Nimetatud kirjanikest olid nõukogude perioodil eesti keeles täiesti käsitlemata Franz Theodor Czokor, Anastasius Grün, Charles Sealsfield ja Bertha von Suttner. Vaid põgusalt oli puudutatud Hermann Brochi (paguluses ilmunud kirjanduse hulgas ning mõnes ülevaateartiklis), Marie von Ebner-Eschenbachi (ilmusid mõned tema aforismid), Ernst Fischerit (austria kirjanduse ülevaateartiklites tsiteeritud), Adalbert Stifterit, Johann Nepomuk Nestroyd ja Ferdinand Raimundit. Tannhäuserit ning Walther von der Vogelweidet peetakse küll Austriast pärinevaiks laulikuteks, kuid vaadeldaval perioodil nende kohta midagi täpsemat ei kirjutata. Eelkõige peetakse austria kirjanduse algust siiski 17. sajandini, mitte keskajani tagasiviidavaks.

Et autorid, keda eesti lugeja ei tunne, on entsüklopeediasse jõudnud, võib olla tingitud sellest, et teatmikesse kaasatud kirjanike valikul on toetunud mõnele saksakeelsele entsüklopeediale.

5.2. Austria kirjanduse kajastamine kirjandusõpikuis

Nii nagu eelmises alapeatükis teatmikud, näitavad ka koolide kirjandusõpikud ning kirjanduse õppekavad väga selget pilti sellest, millised autorid on kirjanduskaanonisse kaasatud, keda peetakse vajalikuks koolitunnis käsitleda.

Järgnevalt toetun põhiliselt enda 2004. aastal kirjutatud bakalaureusetööle „Saksa kirjandus Eesti koolis: vaade minevikust tulevikku“, kus saksakeelsete kirjanike hulgast nopin eraldi välja austria autorid.

Vaadeldavad õpikud ning õppekavad on samad, kuna bakalaureusetöös analüüsisin kõiki Eestis nõukogude ajal välja antud keskkoolide kirjandusõpikuid ning võrdlesin õppekavu. Vaatluse all on neli erinevat trükki õpikust „Väliskirjandus. Õpik keskkoolile“, autoreiks Kalju Leht ja Ott Ojamaa. Kuigi ajavahemikul 1965-1988 ilmus samast õpikust 13 erinevat trükki, olid enamik neist muudatusteta. Muudetud trükid olid neljas (1970), kaheksas (1976) ja kolmeteistkümnes ehk viimane (1988). Need kolm ning õpiku esmatrükki ongi vaatluse all. Lisaks annan ülevaate „Väliskirjanduse lugemikust keskkoolile“ (1961), autoriks Kalju Leht, ja „Väliskirjanduse lugemik keskkoolile“ (1976, 1986), autoriks Ott Ojamaa. Muid maailmakirjandust käsitlevaid õpikuid keskkoolile Nõukogude Eestis vaadeldaval perioodil ei ilmunud.

1961. aastal ilmunud „Väliskirjanduse lugemik keskkoolile“ sisaldab küll kolme saksa autori, kuid mitte ühegi austria autori loomingut. (Leht 1961)

1964. aastal ilmunud eesti keele ja kirjanduse õppekavast järeldub ootuspäraselt, et kõige suuremat tähelepanu pühendati kommunistliku ideoloogia seisukohalt olulistele teostele ning autoritele. Kuna tõukumine toimus juba väga tõsiselt kirjanduste, see tähendab eesti, nõukogude ja väliskirjanduse vahel, on selge, et Lääne kirjanduse kaanoni küsimus kujunes teisejärguliseks. Nii mainitakse 9.-11. klassi õppekavas küll üksikuid saksa autoreid, keda peaks koolitunnis käsitlema, kuid austria omadele pole mingit tähelepanu pööratud. (Kaheksaklassilise... 1964)

„Väliskirjandus. Õpik keskkoolile“ (1965) käsitleb ühtede kaante vahel kõike korraga: antiikkirjandust, renessansi, klassitsismi, valgustuskirjandust, romantismi, realismi ja uuemat kirjandust. Eraldi on uuema luule peatükis saksakeelse luule tähtsaimaks poeediks peetud Rainer Maria Rilket ning nimetatud on ka tema eluaastad. (Leht & Ojamaa 1965: 218) Küll aga on oluline sama õpiku 1970. aastal ilmunud muudetud trükk, kuna see on muutunud detailiderohkemaks ning esimest korda tuuakse eraldi välja ka austria (ja šveitsi) autorid, kelleks olid realismi suuna esindajad Ludwig Anzengruber, Robert Musil ning Stefan Zweig. (Leht & Ojamaa 1970: 249) Peale eluaastate pole neile midagi muud juurde lisatud. Samas mainitakse jällegi Rilke nime

uuema aja tähtsamate poeetide nimekirjas. (1970: 269) Stefan Zweigi puhul on õpiku lõpus ole-
vas registris välja toodud tema seni eesti keeles ilmunud teosed.

1975. aastal kehtima hakanud uus kirjanduse õppekava nägi ette muudatusi väliskirjanduse
õpetamises, kuid muudatusi austria autorite osas ei tehtud. (Kaheksaklassilise... 1975)

1976. aastal ilmus taas „Väliskirjanduse“ õpiku parandatud trükk. Sisukorrast leiab austria
autoritest Franz Kafka, Rainer Maria Rilke ja Stefan Zweigi nime. Seal on loetletud ka nimetatud
autorite eesti keeles ilmunud teosed ja kõigi kohta on õpikus lühidalt midagi mainitud. Uusima
kirjanduse uusima luule peatüki all on iseloomustatud saksa luules valitsevaks muutunud eks-
pressionismi. Nimetatakse, et näiteks Franz Kafka omapärane looming on vaadeldav eeskätt
ekspressionismi raames. (Leht & Ojamaa 1976: 248) Rilke nimega võib kohtuda realismi all.
Räägitakse pikemalt 19. sajandi lõpukümnendel prantsuse luules valitsevast sümbolismist, mis
levis sajandivahetusel laiemalt ning millest olid mõjutatud ka mitmed Austria luuletajad, kellest
suurimaks peetakse Rainer Maria Rilket. (1976: 214) Zweigist tuleb juttu hitleriliku Saksamaa
vastu suunatud vastupanuliikumise all. Räägitakse saksa autoritest, kes põgenesid natsliku terrori
eest välismaale, kaasa arvatud Austria silmapaistev novellist ja biograafiliste romaanide looja
Stefan Zweig. (1976: 242)

Õpiku viimases trükis (1988) on austria autoritest mainitud Elias Canettit, Franz Kafkat, Ro-
bert Musili, Rainer Maria Rilket ja Stefan Zweigi. Kõigi puhul on eraldi välja toodud nende eesti
keeles ilmunud teoste nimekiri, Rilke puhul tema tõlkijate nimed (Kaalep, Semper). Zweigi,
Canettit, Kafkat ja Musili mainitakse põgusalt uusima kirjanduse all, Canetti puhul rõhutatakse
tema 1981. aastal saadud Nobeli kirjandusauhinda. (Leht & Ojamaa 1988: 251-252) Prahast sün-
dinud ja tegutsenud Kafka puhul nenditakse, et tema looming on saavutanud ülemaailmse kõla-
jõu alles pärast Teist maailmasõda (1988: 256), Robert Musili peetakse austria süvapsühho-
loogilise romaani viljelejaks (1988: 246), Rilke nimi tuleb jutuks sümbolismist mõjutatud luule
all, nagu see oli ka 1976. aasta õpiku trükis. (1988: 222)

1976. aasta „Väliskirjanduse lugemik keskkoolile“ ei sisalda ühegi austria autori tekste.
Esindatud on vaid Austriaga seotud autori, minnesingeri Walther von der Vogelweide luuletus
„Under den Linden“ (Ojamaa 1976), sama lugu on ka lugemiku parandatud trükiga. (Ojamaa
1986)

Kokkuvõtteks võib öelda, et kuna Nõukogude Eestis väljaantud õppekavad ei näinud ette
austria kirjanduse kajastamist, siis sellega kirjandustundides ka ei tegeletud. Õpikuis mainitakse
küll mõningaid austria autoreid, kuid pikemalt neil ei peatuta ega nende teoseid ei käsitleta.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö põhieesmärgiks oli anda ülevaade 1946-1991 eesti keelde tõlgitud austria ilukirjandusest ja selle kohta kirjutatud tekstidest. Uurides austria kirjanduse vastuvõttu Nõukogude Eestis ning paguluses, tekkis selgem pilt sellest, millistel perioodidel oli milliste austria kirjanike loomingut võimalik tõlkida ning millal ning mis oli takistatud. Huvi pakkus ilmunud tekstide laiemasse konteksti paigutamine ning selle analüüsimine.

Bibliograafia koostamise käigus tuli vaadeldaval perioodil välja üsna palju austria kirjanduse tõlkeid, mille koguhulk ilmunud saksakeelse kirjanduse seas jääb tihtipeale tähelepanuta. Ikka on austria kirjandusel omandus „saksa“ kirjanduse hulka ära kaduda. Seega ongi tähtis, et austria kirjandust ning selle retseptsiooni kogu saksakeelsest kirjandusest eraldi käsitletaks, et aidata sel omanäolisel kirjandusel eesti lugejate hulgas enam märgatavaks muutuda.

Austria kirjanduse tõlgete vastuvõtt on töös jagatud kahte suuremasse ossa: kuidas toimus retseptsioon Nõukogude Eestis ning kuidas paguluses, samuti on püütud edasi anda neid kultuuri-ajaloolisi sündmusi, mis raamatute ja teiste tekstide väljaandmist mõjutasid. Nõukogude Eestis oli selleks loomulikult tsensuur, ideoloogia ning tõlkekirjanduse ilmumist reguleeriv kvoodipoliitika, paguluses oli tekstide ilmumise põhiliseks eesmärgiks pigem eesti autorite teoste avaldamine ning eestluse alalhoidmine kui võõrkeelse kirjanduse tõlkimine.

Vaadeldaval ajavahemikul sai kindlaks teha ka eesti keelde enimtõlgitud austria autorid, keda oli üldse kokku 60. Neist umbes pooled (27) figureerisid kogu vaadeldaval perioodil vaid ühe nimetusega. Kõige rohkem tõlgitud ja käsitletud autorid olid Stefan Zweig, Franz Kafka, Heimito von Doderer, Georg Trakl, Rainer Maria Rilke ning Elias Canetti. Ainult Nõukogude Eestis ilmunud nimetuste järgi oli kõige populaarsem Stefan Zweig (teda paguluses üldse ei tõlgitud), talle järgnes Franz Kafka, Georg Trakl, Elias Canetti, Rainer Maria Rilke, Franz Grillparzer, Ödön von Horváth ja Heimito von Doderer. Paguluses oli enim käsitletumaks autoriks Heimito von Doderer, talle järgnesid Paul Celan, Franz Kafka ning Rainer Maria Rilke.

Nõukogude Eestis ilmus kõige rohkem raamatutõlkeid Stefan Zweigilt (8, millest üks kordustrükk) ja Franz Kafkalt (4), Elias Canettilt, Heimito von Dodererilt, Peter Handkelt, Mira Lobelt ja Joseph Rothilt tõlgiti 2 raamatut. Üks raamat ilmus paguluses Annemarie Selinkolt ning Adrienne Thomaselt.

Nõukogude Eestis kõige enam perioodikas või kogumikes avaldatud autor oli samuti Stefan Zweig (12 nimetust), talle järgnesid Georg Trakl (8), Rainer Maria Rilke, Heimito von Doderer ja Franz Kafka (vastavalt 6, 5 ja 4 erinevat nimetust). Paguluses ilmus võrdselt teoseid perioodi-

kas nii Rilke'lt kui Kafkalt (2), teistelt kirjanikelt – Bachmannilt, Celanilt ja Traklilt – vaid üks.

Vaadeldaval perioodil Nõukogude Eestis ilmunud kriitilistest käsitlustest oli juhtival kohal Franz Kafka, tema kohta avaldati 15 erinevat artiklit. Talle järgnes Stefan Zweig (12), Ödön von Horváth (6) ning Hermann Bahr ja Elias Canetti (5). Paguluses ilmus kõige enam käsitlusi Heimito von Dodereri kohta (5), talle järgnes Paul Celan (3).

Erinevusena Nõukogude Eestis ning paguluses käsitletud autorite kohta tuleb rõhutada seda, et kuigi paguluses ei tutvustatud eriti paljusid austria kirjanikke, käsitleti neid oluliselt varem. Näiteks Ingeborg Bachmanni ning Paul Celani luuletusi tõlgiti üsna ruttu pärast nende luulekogude originaalis ilmumist. Nii ilmus Bachmanni luuletus väliseesti ajakirjas *Mana* 1958. aastal, Paul Celani luuletused 1957. aastal.

Paguluses tutvustati aga ka kahte autorit, kellele Nõukogude Eestis tähelepanu ei pööratud. Nendeks olid Hermann Broch – keda küll üldistes käsitlustes mainiti – ja Oskar Kokoschka. Ka kahe naiskirjaniku – Annemarie Selinko ja Adrienne Thomase kohta ei ilmunud Eestis midagi. Paguluses tõlgiti küll nende raamatud, kuid lähemat käsitlust ei leidnud neist sealgi kumbki.

Kuigi käesolev töö ei anna austria ilukirjanduse eestikeelseist tõlgetest ning üldistest kajastustest terviklikku pilti, on siiski kindel, et just Nõukogude ajal suurenes austria kirjanduse tõlkimine võrreldes 20. sajandi algusega märgatavalt. Seejuures tuleb tänada paljude tõlkijate ja kriitikute suurepäraseid töid, kellest tähtsaimad on Ain Kaalep, Ivar Ivask, Mati Sirkel ja Toivo Tasa. Pärast nõukogude aja lõppu on austria kirjanduse tõlgete hulk märgatavalt suurenenud, eestindatud on näiteks mitmete tähtsate kirjanike peateoseid, millest viimane (George Saiko „Triivimisi“) ilmus Mati Sirkeli tõlkes käesoleval 2010. aastal.

Austria kirjanduse retseptioonist tervikliku ülevaate saamiseks oleks hea koguda kokku kõik austria ilukirjanduse tõlked ning käsitlused, alates esmastest eestindustest kuni viimaste tõlgete ning käsitlusteni välja. See oleks aga juba suuremamahulise töö teema.

Kasutatud allikad

- A a v i k, J. 1955. Autorist. - A. Selinko. Désirée. Toronto: Orto, lk 685-686
- A d a m s, V. 1983. Franz Kafka 100. - *Sirp ja Vasar*, 1. juuli, lk 7
- A l e k õ r s, R. 1963. Möttemõlgutusi 1962. aasta „Loomingu“ Raamatukogu“ sirvimisel. - *Keel ja Kirjandus*, nr 4, lk 241-247
- A n d r e s e n, N. 1957. Stefan Zweig (1881-1942). - S. Zweig. Malenovell. Tallinn: Ajalehtede ja Ajakirjade Kirjastus, lk 3-4
- A n d r e s e n, N. 1967. Ühe tõlketeose puhul. - *Looming*, nr 4, lk 631-633
- B a l b a t, M. 1987. Pärnu teater käis Leningradis. - *Sirp ja Vasar*, 12. juuni, lk 7
- B a r n e r, W. (Hrsg.) 2006. Geschichte der deutschen Literatur von 1945 bis zur Gegenwart. München: Verlag C. H. Beck
- B a r t m a n n, C. 1984. Tabula rasa und die Stunde der wahren Empfindung. - Suche nach Zusammenhang. Handkes Werke als Prozess. Wien: Wilhelm Braumüller, S. 178-193
- B a r t s c h, K. 1988. Ingeborg Bachmann. Sammlung Metzler, Band 242. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung
- B i e r, J. P. 1995. Zur Rhetorik des Legendenprinzips im Einsatz gegen den Faschismus. – M. H. Gelber, K. Zelewits (Hrsg.). Stefan Zweig. Exil und Suche nach dem Weltfrieden. Ariadne Press, S. 103-111
- D a v l i a n i d z e, D. 1982. Robert Musil. - *Looming*, nr 3, lk 370-374
- E d a s i 1957. Legend kolmandast tuvist. 1. september, lk 3
- E d a s i 1960. S. Zweig. Geenius üheks ööks. 15. mai, lk 2
- E E 1990 = *Eesti Entsüklopeedia*. 5. kd. Tallinn: Valgus
- E h a s t e, O. 1967. Georg Trakl. - *Tulimuld*, nr 3, lk 162
- E l l i p, K. 2000. Austria kirjandus eesti keeles. Raamatud. Österreichische Literatur in estnischer Sprache. Bücher. Eesti Rahvusraamatukogu
- E k r a a n 1986. Bambi lapsepõlv. Nr 1, lk 8-9, 12
- E N E 1968 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 1. kd. Tallinn
- E N E 1970 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 2. kd. Tallinn
- E N E 1971 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 3. kd. Tallinn
- E N E 1972 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 4. kd. Tallinn
- E N E 1973 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 5. kd. Tallinn
- E N E 1974 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 6. kd. Tallinn

- E N E 1975 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 7. kd. Tallinn
- E N E 1976 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 8. kd. Tallinn
- E N E 1978 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia. Lisakõide. Täiendused. Register*. Tallinn
- E N E K E 1982 = *Õpilase teatmeteos*. 1. kd. Tallinn: Valgus
- E N E 1985 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 1. kd. Tallinn: Valgus
- E N E 1987 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 2. kd. Tallinn: Valgus
- E N E 1988 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 3. kd. Tallinn: Valgus
- E N E 1989 = *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia*. 4. kd. Tallinn: Valgus
- E n g e l, M. 2004. *Rilke Handbuch. Leben-Werk-Wirkung*. Stuttgart-Weimar: Verlag J. B. Metzler
- F e d e r, E. 1942. Stefan Zweigs letzte Tage. - *Aufbau*, 13. märts. Jg. 8, Ausgabe 11, S. 6; <http://deposit.d-nb.de/cgi-bin/exilframe.pl?ansicht=3&zeitung=aufbau&jahrgang=08&ausgabe=11&seite=03060006> (28.04.2010)
- F e d e r, E. 1946. Stefan Zweigi viimsed päevad. - *Sirp ja Vasar*, 3. august, lk 4
- G a r a u d y, R. 1966. Kafka. - F. Kafka. Protsess. Tallinn: Perioodika, lk 179-232
- G r a s s, G. 1987. Kafka ja tema täideviijad. - Valik I. Esseid maailmakirjandusest. Tallinn: Perioodika, lk 89-101
- G r ü n t h a l, I. 1958. Ringvaade. - *Mana*, nr 2(1), lk 51
- H a a n, K. 1987. Karl Menning ja teater „Vanemuine“. Tallinn: Eesti Raamat, lk 151-161
- H a m m e r, J.-P. 1993. Lenau und die Indianer. – Nikolaus Lenau. Dichter und Rebell. Berenkamp, S. 61-66
- H a r t m a n n, A. 1990. Kuldne linn ja Öö astmes x. - *Tulimuld*, nr 1, lk 3-9
- H i e d e l, E. 1973. Elias Canetti. - E. Canetti. Marrakeši hääled. Tallinn: Perioodika, lk 5
- H i e d e l, E. 1988. Arthur Schnitzler (1862-1931). - A. Schnitzler. Leiniant Gustl. Tallinn: Eesti Raamat, lk 62-63
- H i e d e l, L. 1995. Loomingu Raamatukogu alaeast. - *Vikerkaar*, nr 5/6, lk 138-149
- H i n c k, W. 2009. Der Tod und das Mädchen. - *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 25. märts, lk 34
- H u r t, A. 1989. Paul Celan. - *Vikerkaar*, nr 9, lk 31
- I n o z e m t s e v, I. 1960. Stefan Zweigi jutustus Magalhãesist. - S. Zweig. Magalhães. Mees ja tema kangelastegu. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 117-222
- I v a s k, I. 1954. Saksa ja Euroopa romaani situatsioonist. - *Tulimuld* nr 1, 2 ja 3; lk 168-172, 234-241 ja 283-293
- I v a s k, I. 1958. Oskar Kokoschka illustreerib Marie Underit. - *Mana*, nr 4(3), lk 36-39

- I v a s k, I. 2003a. Austrias jutustatakse veel austria kombel. – Tähtede tähendust tunda. Tartu: Ilmamaa, lk 407-412
- I v a s k, I. 2003b. Heimito von Doderer. – Tähtede tähendust tunda. Tartu: Ilmamaa, lk 430-541
- I v a s k, I. 2003c. Kaev aias. – Tähtede tähendust tunda. Tartu: Ilmamaa, lk 459-465
- I v a s k, I. 2003d. Nikolaus Lenau. Kas modernismi eelkäija või hiline barokkstiili viljeleja? – Tähtede tähendust tunda. Tartu: Ilmamaa, lk 413-422
- I v a s k, I. 2003e. Päevik kui kunst: vorm või vormitus, mööduv või ajatu? – Tähtede tähendust tunda. Tartu: Ilmamaa, lk 466-469
- I v a s k, I. 2003f. Suur pärand. – Tähtede tähendust tunda. Tartu: Ilmamaa, lk 360-406
- I v a s k, I. 2003g. Sümpoosioni sissejuhatus: talv Heimitoga. – Tähtede tähendust tunda. Tartu: Ilmamaa, lk 452-458
- I v a s k, I. 2003h. Töötuba kui elu õpetaja. Dodereri kirjaniku-päevaraamat 1940-1950. – Tähtede tähendust tunda. Tartu: Ilmamaa, lk 423-429
- J a a k s o o, A. 1989. Eestikeelne lastekirjandus. Ilukirjandus 1940-1987. Tallinn: Eesti Raamat
- J u h a n s o n, A. 1960. Koduaedniku päevikust. - *Edasi*, 3. juuli, lk 2
- J õ g i, A. 1972. „Mees, naine ja kontsert“. - *Edasi*, 13. august, lk 3
- K a a l e p, A. 1963. Georg Trakl. - *Edasi*, 28. juuli, lk 3
- K a a l e p, A. 1969. „Vaesest mängumehest“ ja austria kirjanduse vaimsusest. - F. Grillparzer. Vaene mängumees. Tallinn: Perioodika, lk 42-48
- K a a l e p, A. 1970a. Elias Canetti. Pimedate hüüded. - *Noorus*, nr 6, lk 70-71
- K a a l e p, A. 1970b. Heimito von Doderer. - H. Doderer. Jeeriku pasunad. Tallinn: Perioodika, lk 5-11
- K a a l e p, A. 1972. Albert Paris Gütersloh. - A. P. Gütersloh. Austria-elamus. Tallinn: Perioodika, lk 5-9
- K a a l e p, A. 1973. Ödön von Horváth. - Ö. Horváth. Jumalata noorus. Tallinn: Perioodika, lk 5-8
- K a a l e p, A. 1974a. De homine austriacissimo. - H. Hofmannsthal. Teed ja kohtumised. Tallinn: Perioodika, lk 83- 91
- K a a l e p, A. 1974b. Hofmannsthali Selts ja tema väljaanded. - *Keel ja Kirjandus*, nr 6, lk 384
- K a a l e p, A. 1975a. Austria lehekülj. - *Edasi*, 13. aprill, lk 2
- K a a l e p, A. 1975b. Rainer Maria Rilke (1875-1926). - *Sirp ja Vasar*, 19. detsember, lk 4
- K a a l e p, A. 1976a. Gustav Meyrink. Tuline sõdur. - *Edasi*, 30. mai, lk 2
- K a a l e p, A. 1976b. Peegelmaastikud. Tallinn: Eesti Raamat, lk 326

- K a a l e p, A. 1984. „Vaesest mängumehest“ ja austria kirjanduse vaimsusest. - Maavallast ja maailmakirjandusest. Tallinn: Eesti Raamat
- K a a l e p, A. 1989. Vestlus ekspressionismist. - *Vikerkaar*, nr 10, lk 18-22
- Kaheksaklassilise kooli ja keskkooli programmid 1964/65 õppeaastaks. 1964. Eesti keel, kirjandus. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus
- Kaheksaklassilise kooli ja keskkooli programmid. Kirjandus. IV-XI klass. 1975. Tallinn: Valgus
- K a i s e r, W. 1992. „Jugend ohne Gott“ - ein antifaschistischer Roman? – T. Krischke (Hrsg.). Horváths „Jugend ohne Gott“. Suhrkamp Taschenbuch, S. 48-68
- K a s e l a, K. 1987. Kummardus Ülo Vilimaale. - *Noorte Hääl*, 20. november, lk 3
- K e e l j a K i r j a n d u s 1963. Austria kirjanduse olukorrast. Nr 5, lk 318
- K e e l j a K i r j a n d u s 1964. Austria kirjanduse kurbmängust. Nr 3, lk 190
- K e e l j a K i r j a n d u s 1967. Rainer Maria Rilke ja Richard v. Mises. Nr 9, lk 576
- K o l k, R. 1961. Teatrikroonikat. Muljeid mitmest teatrist. - *Mana*, nr 1, lk 87-94
- K r o s s, J. 1979. Miks ma selle raamatu tõlkisin? - S. Zweig. Tervenemine vaimu läbi. Tallinn: Eesti Raamat, lk 3
- K r i s c h k e, T. 1988. Horváth Chronik. Daten zu Leben und Werk. Suhrkamp
- K u k k, H. 1986. Kaks portreed: James Joyce. Rainer Maria Rilke. - *Sirp ja Vasar*, lk 4
- K u n i n g a s, O. 1972. Fr. Grillparzerist. - *Edasi*, 17. september, lk 3
- K u n i n g a s, O. 1988. Ühe võitleva rahupooldaja vaimne testament. - *Õhtuleht*, 23. juuli, lk 2
- K u r t n a, A. 1966a. Austria kirjandusest. - *Keel ja Kirjandus*, nr 2, lk 133-135
- K u r t n a, A. 1966b. Austria kirjandusest. - *Noorus*, nr 6, lk 64
- K u r t n a, A. 1966c. Heimito von Doderer. Piiskop vastu tahtmist. - *Noorus*, nr 6, lk 66-67
- K u r t n a, A. 1966d. Ingeborg Bachmann. - *Noorus*, nr 6, lk 65
- K u r t n a, A. 1969. Musili avastamisest ja vaidlustest tema ümber. - *Looming*, nr 7, lk 1105-1108
- K u u s i k, J. Saateks. - J. Roth. Hiiob. Tallinn: Eesti Raamat, lk 125-128
- K õ l l u, V. 1972. Meisterlikkuse tund. - *Sirp ja Vasar*, 29. september, lk 6
- K ü n n a p u, V. 1986. Ruumipoesia. - *Looming*, nr 4, lk 508-512
- L a a b a n, I. 1957. Paul Celan ja kaasaegne saksa luule. - *Mana*, nr 1, lk 11-13
- L a a b a n, I. 1958. Paul Celan ja kaasaegne saksa luule. - *Mana*, nr 2(1), lk 34-36
- L a a s i k, A. 1985. Ingo Normeti tinglikust ja rahvalikust teatrist. - *Teater. Muusika. Kino*, nr 9, lk 43-53
- L a p p a l a i n e n, H.-P. 1990. Lapse kodu ja päranditomp. Märkmeid Franz Kafkast. - *Loo-*

- ming*, nr 6, lk 833-843
- L a s k e r, K. 1952. „Ameerika paradiis“. - *Noorte Hää*l, 30. august, lk 4
- L e e m e t s, M. 2004. Saksa kirjandus Eesti koolis. Vaade minekust tulevikku. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool
- L e h t, K. 1961. Väliskirjandus. Lugemik keskkoolile. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus
- L e h t, K., O. O j a m a a 1965. Väliskirjandus. Õpik keskkoolile. 1. trükk. Tallinn
- L e h t, K., O. O j a m a a 1970. Väliskirjandus. Õpik keskkoolile. 4. trükk. Tallinn
- L e h t, K., O. O j a m a a 1976. Väliskirjandus. Õpik keskkoolile. 8. trükk. Tallinn
- L e h t, K., O. O j a m a a 1988. Väliskirjandus. Õpik keskkoolile. 13., parandatud trükk. Tallinn: Valgus
- L e p a s a a r, T. 1974. Georg Trakl. - *Looming*, nr 1, lk 129
- L e v i n, S. 1958. „Maja mere ääres“. Stefan Zweigi värssdraama Viljandi teatris „Ugala“. - *Õh-tuleht*, 8. aprill, lk 3
- L i d i n, V. 1958. Stefan Zweig. - *Edasi*, 11. mai, lk 2
- L i i v a k u, U. 1995. Eesti raamatu lugu. Monokkel
- L o i k, H. 1988. Saateks. - I. Bachmann. Kolm teed järve äärde. Tallinn: Perioodika, lk 137-140
- L o o m i n g 1969. Austria kirjanduspreemia. Nr 2, lk 315
- L u i g a, L. 1977. Alfred Polgar. Orkester ülevalt. - *Kultuur ja Elu*, nr 2, lk 20-21
- L u t z, B., B. J e s s i n g (Hrsg.) 2004. Metzler Autoren Lexikon. Stuttgart-Weimar: Verlag J. B. Metzler
- M e t s a r, L. 1959. Waterloo maailmaminut. - *Edasi*, 12. juuli, lk 2-3
- M e t s l a i d, V. 2007. Tõlkenäidendite kataloog 1940-2006. OÜ Vali Press
- M u s t, A. 1986. 1986. aasta lugemislaualt. - *Edasi*, 27. detsember, lk 5
- M u t t, M. 1983. „Lood Viini metsadest“ Pärnu laval. - *Sirp ja Vasar*, 20. mai, lk 10
- M ö l d r e, A. 2005. Kirjastustegevus ja raamatulevi Eestil 1940-2000. Tallinn: TLÜ Kirjastus
- M ü l l e r, H. 1988. Stefan Zweig mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Rowohlt Taschenbuch
- N e i t h a l, M. 1983a. Karakterikujunduse muutumisest proosakirjanduses. - *Keel ja Kirjandus*, nr 8, lk 411-422
- N e i t h a l, M. 1983b. Parabooli taassünnist. - *Looming*, nr 6, lk 828-832
- N o o r t e H ä ä l 1990. Viktor Lahnberg, miks Te mängite Kafkat? 28. jaanuar, lk 2
- N ä g e l e, R., R. V o r i s 1978. Die linkshändige Frau. - Peter Handke. Verlag C. H. Beck, S. 65-71

- N ä g e l e, R., R. V o r i s 1978. Die Stunde der wahren Empfindung. - Peter Handke. Verlag C. H. Beck, S. 61-65
- O j a m a a, O. 1976. Väliskirjanduse lugemik keskkoolile. Tallinn: Valgus
- O j a m a a, O. 1986. Väliskirjanduse lugemik keskkoolile. 3., parandatud trükk. Tallinn: Valgus
- P a a v e r, E. 1984. Pärnu, ta teater. - *Teater. Muusika. Kino*, nr 2, lk 42-52
- P a p p e l, T. 2007. Saksakeelse tõlkekirjanduse vahendamine ja vastuvõtt Eestis aastatel 1990-2000. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool
- P e d a j a s, M. 1973. Adrienne Thomas. - A. Thomas. Sõdurite õde. Toronto: Orto, lk 5-6
- P i i, P. 1988. „Ta tuli rannast...“ - *Sirp ja Vasar*, 29. jaanuar, lk 6
- P r a t e r, D., V. M i c h e l s 1981. Stefan Zweig. Leben und Werk im Bild. Insel Taschenbuch
- P r i i m ä g i, L. 1974. Franz Grillparzer. - *Noorus*, nr 12, lk 40-41
- P r i i m ä g i, L. 1975. Gustav Meyrink. - *Edasi*, 6. juuli, lk 2
- P r i i m ä g i, L. 1981. Stefan Zweig 100. - *Edasi*, 28. november, lk 4
- P r i i m ä g i, L. 1983. Inimene Franz Kafka. - *Edasi*, 9. juuli, lk 4
- P r u u l i, T. 1987. Eilse esietenduse eel. - *Edasi*, 16. mai, lk 4
- P u n g, I. 1990. Joseph Roth. - J. Roth. Lõputu põgenemine. Aruanne. Tallinn: Perioodika, lk 91-93
- P u r j e, P.-R. 1991. Mida arvate teie Irma Preinist? - *Päevaleht*, 4. september, lk 2
- P õ k s, U. 1981. Stefan Zweig 100. - *Sirp ja Vasar*, 4. detsember, lk 6
- P ü s s, L. 1970. Nõukogude Eesti tõlkekirjandus 1940-1968. Biograafiline nimestik. Eesti Raamat
- P ü s s, L. 1977. Nõukogude Eesti tõlkekirjandus 1969-1975. Biograafiline nimestik. Eesti Raamat
- P ü s s, L. 1983. Nõukogude Eesti tõlkekirjandus 1976-1980. Biograafiline nimestik. Eesti Raamat
- P ü s s, L. 1988. Nõukogude Eesti tõlkekirjandus 1981-1985. Biograafiline nimestik. Eesti Raamat
- P ü s s, L. 1994. Eesti tõlkekirjandus 1986-1990. Biograafia. Tallinn: Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
- R a u d, E. 1965. Paar sõna autorist. - F. Salten. Bambi. Tallinn: Eesti Raamat, lk 149-150
- R e i n m a, U. 1991. Kuidas suudelda silma. - *Postimees*, 15. juuni, lk 4
- R e l v e, T. 1989. Järelsõna. - R. M. Rilke. Malte Laurids Brigge ülestähendusi. Tallinn: Perioodika, lk 131-137

- R e n n e r, R. G. 1985. Die Stunde der wahren Empfindung. - Peter Handke. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, S. 93-104
- R o o s a a r e, J. Teel. - H. Tichy. Cho Oyu – Jumalate arm; Binungapuumesi. Aasta loodusrahvaste seas. Tallinn: Eesti Raamat, lk 327-333
- R o o s e, M. 1991. Suu laulab, süda väriseb. - *Postimees*, 8. juuni, lk 5
- R u m m o, P.-E. 1979. Mees, naine ja kontsert 200. korda. - *Sirp ja Vasar*, 8. märts, lk 6
- S a n g, A. 1961. Egon Erwin Kisch (1885-1948). - E. E. Kisch. Pöörane reporter. Tallinn: Ajalehtede ja Ajakirjade Kirjastus, lk 3
- S a n g, A. 1962. Franz Kafka. - F. Kafka. Aruanne akadeemiaele. Tallinn: Ajalehtede ja Ajakirjade Kirjastus, lk 3-5
- S c h e i t, G. 1989. Franz Grillparzer mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Rowohlt
- S c h m i d t-D e n g l e r, W., K. Z e y r i n g e r 1995. Literaturgeschichte: Österreich. Prolegomena und Fallstudien. Erich Schmidt Verlag
- S e m p e r, J. 1958. Märkmeid Austriast (1929) ja Poolast (1930). - Mööda maid ja meresid. Reisimärkmeid. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 161-169
- S e m p e r, J. 1977. Ringmäng. - Koostaja E. Siirak. Teosed IX. Mötterännakuid III. Artikleid ja esseid. Tallinn: Eesti Raamat, lk 114-125
- S e p p, V. 1981. Autorist. - H. Zur Mühlen. Lõpp ja algus. Tallinn: Perioodika, lk 133
- S e p p, V. 1985. Alfred Polgar. Kirjutusmasin. - *Sirp ja Vasar*, 7. november, lk 16
- S i k e m ä e, I. 1981. Karl Kraus (1874-1936). - *Noorus*, nr 2, lk 27
- S i m s e l, A. 1990a. Jakob Julius David. 1859-1906. - Mõrvar. Saksa kriminaal- ja põnevusjutte. Tallinn: Eesti Raamat, lk 579
- S i m s e l, A. 1990b. Egon Erwin Kisch. 1885-1948. - Mõrvar. Saksa kriminaal- ja põnevusjutte. Tallinn: Eesti Raamat, lk 583-584
- S i m s e l, A. 1990c. Arthur Schnitzler. 1862-1931. - Mõrvar. Saksa kriminaal- ja põnevusjutte. Tallinn: Eesti Raamat, lk 587-588
- S i r k e l, M. 1981. Autorist. - P. Handke. Tõelise tundmuse hetk. Vasakukäeline naine. Tallinn: Eesti Raamat, lk 194-197
- S i r k e l, M. 1983a. Franz Kafka. Hiina müüri ehitamisel – *Looming*, nr 7, lk 949-956
- S i r k e l, M. 1983b. Saateks. - F. Kafka. Öösel. Tallinn: Perioodika, lk 68-71
- S i r k e l, M. 1987. Franz Kafka ja tema romaanid. - F. Kafka. Ameerika. Protsess. Loss. Tallinn: Eesti Raamat, lk 635-653
- S i r p j a V a s a r 1968. Robert Musil. Kunstijuubel. 2. veebruar, lk 6

- S i r p j a V a s a r 1973. 26. oktoober, lk 14
- S i r p j a V a s a r 1977. Väike tähtpäevakalender. 26. august, lk 5
- S i r p j a V a s a r 1981a. Nobeli preemia Elias Canettile. 23. oktoober, lk 7
- S i r p j a V a s a r 1981b. „Saint-Victoire'i õppetunnid“. 7. august, lk 14
- S i r p j a V a s a r 1987a. Lühidalt. 26. juuni, lk 15
- S i r p j a V a s a r 1987b. Saksa DV. Rilke ja Venemaa. 7. august, lk 4
- S o o s a a r, E. 1979. Tõlkeraamatuid lehitsemas. - *Sirp ja Vasar*, 8. juuni, lk 4
- S o o s a a r, E. 1982. Tõlkeraamatuid lehitsemas. - *Sirp ja Vasar*, 5. märts, lk 6
- S o o s a a r, E. 1983. Tõlkeraamatuid lehitsemas. - *Sirp ja Vasar*, 5. august, lk 7
- S o o s a a r, E. 1985. Tõlkeraamatuid lehitsemas. - *Sirp ja Vasar*, 16. august, lk 4
- S o o s a a r, E. 1991. Vahendatud kirjasõna. - *Eesti Aeg*, 19. november, lk 16
- S o o s a a r, E. 1994. Tõlkimisest täna läbi eilse. - *Vikerkaar*, nr 1, lk 53-56
- S o m m e r, G. 2001. Zwei Fssungen von Heimito von Doderers „Die Lerche“. – Sommer, G., K. Luehrs-Kaiser (Hrsg.). Schüsse ins Finstere. Zu Heimito von Doderers Kurzprosa. Würzburg: Königshausen & Neumann
- S t o l o v i t š, L. 1982. Kunsti prognostiline toime. - *Looming*, nr 4, lk 514-521
- S u l s, T. 1991. Väliskirjandust lastele. Saksa. Kirjandusnimestik. Tallinn: Eesti Lasteraamatukogu
- S u u r v ä r a v, A. 1960. Biograafilise sarja väljaanded. - *Nõukogude Õpetaja*, 20. august, lk 4
- Z e m a n, H. (Hrsg.) 1996. Literaturgeschichte Österreichs: von den Anfängen im Mittelalter bis zur Gegenwart. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt
- Z e y r i n g e r, K. 2008. Österreichische Literatur seit 1945. Überblicke, Einschnitte, Wegmarken. Innsbruck: StudienVerlag
- Ž u h h o v i t s k a j a, M. 1958. St. Zweigi „Maja mere ääres“ „Ugala“ laval. - *Noorte Hääl*, 4. aprill, lk 2
- T a l v e t, J. 1984. Väliskirjandus tõlkeis: 1983. - *Looming*, nr 4, lk 536-544
- T a l v e t, J. 2002. Ain Kaalepi kiituseks. - *Looming*, nr 11, lk 1714-1721
- T a m m s a a r e, A. H. 1986. Max Nordau. - Koostaja E. Teder. Kogutud teosed. Publitsistika I. 1902-1914. 15. kd. Tallinn: Eesti Raamat, lk 209
- T a r r e n d, A. 2006. Inimkonna esindaja inglite ees. - *Eesti Päevaleht*, 14. jaanuar; <http://www.epl.ee/artikkel/309547> (29.04.2010)
- T a r v a s, M. 2002. Austria kirjandusest ja selle vahendamisest Eestis. - *Looming*, nr 11, lk 1705-1713

- T a s a, R. 1967a. Heimito von Doderer. - Võilill. Valimik austria, saksa SFV ja šveitsi kirjanike novelle. Tallinn: Eesti Raamat, lk 161
- T a s a, R. 1967b. Ingeborg Bachmann. - Võilill. Valimik austria, saksa SFV ja šveitsi kirjanike novelle. Tallinn: Eesti Raamat, lk 22
- T a s a, R. 1970. Peter Handke. - P. Handke. Kaspar. Tallinn: Perioodika, lk 90-91
- T a s a, R. 2000. Austria kirjanduse tõlkimisest Eestis. - K. Ellip. Austria kirjandus eesti keeles. Raamatud. Österreichische Literatur in estnischer Sprache. Bücher. Eesti Rahvusraamatukogu, lk 6
- T a s a, T. 1975. Elias Canetti. - *Edasi*, 8. juuni, lk 3
- T a s a, T. 1979. Jakob Wassermann. - J. Wassermann. Caspar Hauser ehk Südameleigus. Tallinn: Eesti Raamat, lk 325-331
- T a s a, T. 1981. Tulemine ja tunnustus. Elias Canetti – Nobeli preemia laureaat. - *Looming*, nr 12, lk 1749-1750
- T a s a, T. 1982. 1981. aasta Nobeli laureaat Elias Canetti. - *Keel ja Kirjandus*, nr 1, lk 55-56
- T a s a, T. 1983a. Autorist. - E. Canetti. Maailm peas. Tallinn: Perioodika, lk 92-96
- T a s a, T. 1983b. Pisut Saksa FV, Austria ja Šveitsi nüüdiskirjandustest. - *Looming*, nr 12, lk 1711-1712
- T a s a, T. 1984. Saateks. - T. Bernhard. Külm. Tallinn: Eesti Raamat, lk 201-206
- T o b r o, V. 1972. „Mees, naine ja kontsert“. - *Rahva Hääl*, 16. september, lk 3
- T o n t s, Ü. 1984. „Lood Viini metsadest“. - *Edasi*, 9. september, lk 4
- T r e i e r, E. 1972. Kõik piletid välja müüdnud. - *Õhtuleht*, 14. oktoober, lk 2
- T u c h, B. 1989. Kafka + Schönberg: apokalüpsise eelaimus. - *Õhtuleht*, 9. detsember, lk 2
- T u l v i s t e, P. 1972. Robert Musil. - R. Musil. Kolm naist. Tallinn: Perioodika, lk 5-6
- T u n g a l, A. 1974. Heimito von Doderer (1896-1966). - H. Doderer. Igäihest võib saada mõrvar. Tallinn: Eesti Raamat, lk 291
- U n d u s k, J. 1988. Nende ja meie Austria. - *Keel ja Kirjandus*, nr 6, lk 374-379
- U n d u s k, J. 1998. Tühjusest endasse tõmbavast. Austria eestlase vaimusilmas. - *Looming*, nr 5, lk 657-679
- U n d u s k, J. 2006. Teisitiütteleja Peter Handke. - *Sirp*, 26. mai; http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=3375:teisiti-ütteleja-peter-handke&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3116 (29.04.2010)
- V a a r a n d i, D. 1986. Georg Trakl. - *Looming*, nr 9, lk 1243
- V a a r a n d i, D. 1991. Autorist. - G. Trakl. Luulet. Tallinn: Eesti Raamat, lk 272-278

- V a l m a s, A. 2003. Eestlaste kirjastustegevus välismaal 1944-2000 I. OÜ Vali Press
- V a n a v e s k i, K. 1987. Uus lavastus Lembit Petersonilt. - *Õhtuleht*, 10. detsember, lk 3
- V i s n a p, M. 1985. Kas tõsimeelsus? - Teatrielu 1982. Tallinn: Eesti Raamat, lk 82-89
- Ü m e r a, A. 1965. Stefan Zweigi novellivalimik. - *Rahva Hää*, 9. veebruar, lk 2

Summary

The object of this thesis is the reception of Austrian literature in Estonia and among refugees during the Soviet period, covering the period 1946-1991. The study covers translated books, poems and prose published in periodicals and different collections as well as various articles on Austrian literature or related topics in Soviet Estonia and in exile.

The most important task of this paper was to compile a bibliography of the translations and reviews of Austrian fiction published in Estonia and exile during the period 1946-1991.

Due to the fact that this thesis is first and foremost a historical overview, the first chapter of the paper discusses the peculiarities of Austrian literature and its relations with German literature in order to expand the context of the main topic. The second chapter discusses the general tendencies of translating Austrian literature into Estonia. The focus lies on the cultural-political factors of publishing Austrian literature in Soviet Estonia as well as in exile, the influence of ideology on the published translations, and an overview is given of the dynamics of translation as well as different periods of translation, which can be established posteriorly. Furthermore, the chapter talks briefly about the most important promoters of Austrian literature whose translations are of priceless value. The translations of Ivar Ivask, Ain Kaalep, Mati Sirkel and Toivo Tasa are highlighted. The third and fourth chapter focus on the reception of Austrian literature in Soviet Estonia and in exile, approaching the translations through different periods. The periods under discussion include, in addition to describing books and fiction as well as reviews published in periodicals and various collections, the attempt to find reasons why the works of the specific authors have been published. The fifth chapter gives an overview of Austrian literature published in reference books and literature textbooks for schools. For the latter, the author relies on her Bachelor's thesis "German Literature in Estonian Schools: a View from the Past to the Future". (Leemets 2004)

For the period in question it was possible to establish the Austrian authors most translated into Estonia, in total 60. Approximately half (27) of them appeared with only one title during the entire period discussed. The authors most translated and discussed included Stefan Zweig, Franz Kafka, Heimito von Doderer, Georg Trakl, Rainer Maria Rilke and Elias Canetti. Among the titles published only in Soviet Estonia, the most popular author was Stefan Zweig (who was not translated in exile at all), followed by Franz Kafka, Georg Trakl, Elias Canetti, Rainer Maria Rilke, Franz Grillparzer, Ödön von Horváth and Heimito von Doderer. The author most discussed in exile was Heimito von Doderer, followed by Paul Celan, Franz Kafka and Rainer

Maria Rilke.

As a difference between the authors discussed in Soviet Estonia and in exile, it should be emphasised that although not many Austrian authors were introduced in exile, they were discussed significantly earlier. For example, the poems of Ingeborg Bachmann and Paul Celan were translated rather soon after the publication of the original poetry collections. A poem of Bachmann was published in the foreign Estonian magazine *Mana* in 1958 and the poems of Paul Celan in 1957.

The bibliographic list of the translations and reviews of Austrian fiction published in Estonia during the period 1946-1991 by years as well as the comprehensive tables of the discussed authors and translators have been annexed to this thesis.

Although this paper does not give a complete overview of the Estonian translations of Austrian fiction and general discussions thereof, it is rather certain that during the Soviet period translation of Austrian literature increased significantly as compared to the beginning of the 20th century. After the end of the Soviet era, the number of translations of Austrian literature has increased greatly, the main works of many important authors have been translated into Estonia, the most recent of which (*On the Raft* by George Saiko) was published as a translation of Mati Sirkel in the current year of 2010.

In order to obtain a complete overview of the reception of Austrian literature, it would be good to collect all translations and reviews of Austrian fiction, from the first translations into Estonian to the most recent translations and discussions. However, that would be a topic for a far more voluminous paper.

Lisa 1 Austria kirjanduse bibliograafia 1946-1991

Raamatutõlked

1955

Selinko, Annemarie. Désirée. Tlk ja eessõna: J. Aavik. Toronto: Orto, 1955. 701 lk. - *Désirée*, 1951.

1957

Zweig, Stefan. Malenovell. Tlk ja eessõna: N. Andresen. Tallinn: AAK, 1957. 55 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 8). 20 000 eks. - *Schachnovelle*, 1942.

1960

Zweig, Stefan. Magalhães. Mees ja tema kangelastegu. Tlk K. Reinla, järelsõna: I. Inozemtsev. Tallinn: ERK, 1960. 224 lk. (Biograafiline sari.) 10 000 eks. - *Magellan. Der Mann und seine Tat*, 1938.

1961

Kisch, Egon Erwin. Pöörane reporter. Valimik reportaaže. Tlk ja eessõna: A. Sang. Tallinn: AAK, 1961. 88 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 9(173).) 15 000 eks. - *Der rasende Reporter*, 1925.

1962

Kafka, Franz. Aruanne akadeemiale. Tlk ja eessõna A. Sang. Tallinn: AAK, 1962. 78 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 40 (256).) 17 000 eks. - *Die Erzählungen*.

1963

Hass, Hans. Me tuleme merest. Uurimistööd ja seiklused "Xarifaga". Tlk A. Tungal. Tallinn: ERK, 1963. 183 lk. (Maailm ja mõnda. Reisikirjelduste sari.) 30 000 eks. - *Wir kommen aus dem Meer*, 1957.

1964

Zweig, Stefan. Novelle. Tlk N. Andresen ja L. Kibuviits. Värsid tlk A. Sang. Tallinn: Eesti Raamat, 1964. 456 lk. 24 000 eks. - *Novellen*, 1959; *Sternstunden der Menschheit. Fünf historische Miniaturen*.

1965

Salten, Felix. Bambi. Metsalugu. Tlk ja järelsõna: E. Raud. Illustr. V. Tõnisson. Tallinn: Eesti Raamat, 1965. 151 lk. 24 000 eks. – *Bambi. Eine Lebensgeschichte aus dem Walde*, 1923.

1966

Kafka, Franz. Protsess. Tlk A. Sang, järelsõna: R. Garaudy / tlk H. Rajandi. Tallinn: Perioodika, 1966. 232 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 40-43 (464-467).) 21 000 eks. - *Der Prozess*, 1925.

1969

Grillparzer, Franz. Vaene mängumees. Tlk O. Kuningas, järelsõna: A. Kaalep. Tallinn: Perioodika, 1969. 48 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 34(614).) 22 000 eks. – *Der arme Spielmann*, 1848.

1970

Doderer, Heimito von. Jeeriku pasunad. Tlk ja eessõna: A. Kaalep. Tallinn: Perioodika, 1970. 77 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 43(675).) 18 000 eks. – *Die Posaunen von Jericho*, 1958.

Handke, Peter. Kaspar. Tlk ja järelsõna: R. Tasa. Tallinn: Perioodika, 1970. 92 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 45(677).) 17 000 eks. – *Kaspar*, 1968.

Zweig, Stefan. Maria Stuart. Tlk R. Sepp. Tallinn: Eesti Raamat, 1970. 367 lk. 40 000 eks. - *Maria Stuart*, 1935.

1972

Gütersloh, Albert Paris. Austria-elamus. Tlk ja eessõna: A. Kaalep. Tallinn: Perioodika, 1972. 80 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 40(776).) 18 000 eks. – *Lasst uns den Menschen machen*, 1962.

Musil, Robert. Kolm naist. Tlk ja eessõna: P. Tulviste. Tallinn: Perioodika, 1972. 94 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 12/13(748/749).) 20 000 eks. – *Drei Frauen*, 1924.

1973

Canetti, Elias. Marrakeši hääled. Tlk T. Tasa, eessõna: E. Hiedel. Tallinn: Perioodika, 1973. 78 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 39(827).) 19 000 eks. – *Die Stimmen von Marrakesch. Aufzeichnungen einer Reise*, 1968.

Horváth, Ödön von. Jumalata noorus. Tlk ja eessõna: A. Kaalep. Tallinn: Perioodika, 1973. 128 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 34/35(822/823).) 19 000 eks. – *Zeitalter der Fische. Drei Romane und eine Erzählung. Jugend ohne Gott*, 1938.

Lobe, Mira. Vanaema õunapuu otsas. Nooremale koolieale. Tlk D. Normat. Illustr. S. Weigel. Tallinn: Eesti Raamat, 1973. 111 lk. 36 000 eks. – *Die Omama im Apfelbaum*, 1965.

Thomas, Adrienne. Sõdurite öde. Tlk ja eessõna: M. Pedajas; puugravüürid: E. Kollom. Toronto: Orto, 1973. 332 lk. (Teine trükk). – *Die Katrin wird Soldat*, 1930.

1974

Doderer, Heimito von. Igäühest võib saada mõrvar. Tlk ja järelsõna: A. Tungal. Tallinn: Eesti Raamat, 1974. 292 lk. (Mirabilia.) 40 000 eks. – *Ein Mord, den jeder begeht*, 1938.

Hofmannsthal, Hugo von. Teed ja kohtumised. Tlk ja järelsõna: A. Kaalep. Tallinn: Perioodika, 1974. 94 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 6/7(846/847).) 20 000 eks. – *Das erzählerische Werk*, 1969; *Gesammelte Werke in Einzelausgaben. Prosa II, III*, 1951, 1952.

1979

Wassermann, Jakob. Caspar Hauser ehk Südameleigus. Tlk H. Silvet, värsid tlk A. Kaalep; järelsõna: T. Tasa. Tallinn: Eesti Raamat, 1979. 334 lk. 50 000 eks. (Varamu) – *Caspar Hauser, oder Die Trägheit des Herzens*, 1909.

Zweig, Stefan. Tervenemine vaimu läbi: Mesmer, Mary Baker-Eddy, Freud. Tlk ja eessõna: J. Kross; ill. E. Valdov. Tallinn: Eesti Raamat, 1979. 240 lk. – *Die Heilung durch den Geist*, 1931.

1981

Handke, Peter. Tõelise tundmuse hetk. Vasakukäeline naine. Tlk ja järelsõna: M. Sirkel. Tallinn: Eesti Raamat, 1981. 198 lk. 28 000 eks. – *Die Stunde der wahren Empfindung*, 1975; *Die linkshändige Frau*, 1977.

Mühlen, Hermynia von Zur. Lõpp ja algus: Raamat minu elust. Tlk ja järelsõna: V. Sepp. Tallinn: Perioodika, 1981. 136 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 48-51(1252-1255).) 22 000 eks.

– *Ende und Anfang*, 1929.

1983

Canetti, Elias. Maailm peas: Romaani “Pimestus” 3. osa. Tlk ja järelsõna: T. Tasa. Tallinn: Perioodika, 1983. 96 lk. (Loomingu raamatukogu. Nr 10/11(1318/1319).) 24 000 eks. – *Die Blendung (Welt im Kopf)*, 1935.

Kafka, Franz. Öösel. Tlk ja järelsõna: M. Sirkel. Tallinn: Perioodika, 1983. 72 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 27(1335).) 24 000 eks. – *Sämtliche Erzählungen*.

1984

Bernhard, Thomas. Külml. Tlk ja järelsõna: T. Tasa. Tallinn: Eesti Raamat, 1984. 206 lk. 12 000 eks. – *Frost*, 1963.

Zweig, Stefan. Maria Stuart. Tlk R. Sepp. Tallinn: Eesti Raamat, 1984. 335 lk. 25 000 eks. (Teine trükk) – *Maria Stuart*, 1935.

Lobe, Mira. Hiir kipub välja. Koolieelikutele. Tlk D. Normet; ill. S. Weigel. Tallinn: Eesti Raamat, 1984. 29 lk. 40 000 eks. – *Die Maus will raus*, 1977.

1985

Zweig, Stefan. Kolm meistrit: Balzac, Dickens, Dostojevski. Tlk J. Kross. Tallinn: Eesti Raamat, 1985. 119 lk. 24 000 eks. – *Drei Meister: Balzac, Dickens, Dostojevski*, 1919.

1987

Kafka, Franz. Ameerika; Protsess; Loss. Tlk A. Sang ja M. Sirkel; järelsõna: M. Sirkel. Tallinn: Eesti Raamat, 1987. 654 lk. 32 000 eks. – *Amerika*, 1927; *Der Prozess*, 1925; *Das Schloss*, 1926.

Tichy, Herbert. Cho Oyu – Jumalate arm; Binungapuumesi. Aasta loodusrahvaste seas. Tlk ja järelsõna: J. Roosaare. Tallinn: Eesti Raamat, 1987. 335 lk. (Maailm ja mõnda.) – *Cho Oyu – Gnade der Götter*, 1957; *Honig vom Binungabaum: Ein Jahr bei primitiven Stämmen*, 1971.

1988

Bachmann, Ingeborg. Kolm teed järve äärde. Tlk ja järelsõna: H. Loik. Tallinn: Perioodika, 1988. 143 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 30-32 (1598-1600).) 16 000 eks. – *Simultan*, 1971.

Schnitzler, Arthur. Leitnant Gustl. Tlk E. Valdna, järelsõna: E. Hiedel. Tallinn: Eesti Raamat, 1988. 64 lk. (Klassikalised lood). 12 000 eks. – *Lieutenant Gustl*, 1901.

Zweig, Stefan. Eilne maailm. Eurooplase mälestused. Tlk J. Kross. Tallinn: Eesti Raamat, 1988. 287 lk. 20 000 eks. – *Die Welt von gestern*, 1944.

1989

Rilke, Rainer Maria. Malte Laurids Brigge ülestähendus. Tlk ja järelsõna: T. Relve. Tallinn: Perioodika, 1989. 144 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 32-35(1652-1655).) – *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*, 1910.

1990

Roth, Joseph. Lõputu põgenemine. Aruanne. Tlk ja järelsõna: I. Pung. Tallinn: Perioodika, 1990. 93 lk. (Loomingu Raamatukogu. Nr 31-32(1703-1704).) 16 000 eks. – *Die Flucht ohne Ende*, 1927.

Nöstlinger, Christine. Vahetuslaps. Tlk D. Normet; ill. H. Jürgens. Tallinn: Eesti Raamat, 1990. 80 lk. 40 000 eks. – *Das Austauschkind*, 1982.

1991

Roth, Joseph. Hiio. Ühe lihtsa mehe romaan. Tlk ja järelsõna: J. Kuusik. Tallinn: Eesti Raamat, 1991. 128 lk. - *Hiob*, 1930.

Trakl, Georg. Luulet. Koost., tlk ja järelsõna: D. Vaarandi. Tallinn: Eesti Raamat, 1991. 278 lk. – Rööptekst saksa keeles. – *Gedichte; Dramenfragmente; Briefe*.

Luuletõlked

1951

Rilke, Rainer Maria. Nägemus; Õhtu on mu raamat; Panter. Tlk I. Paulson. Tulimuld, 1951, nr 6, lk 440-441.

1957

Rilke, Rainer Maria. Armastaja tütarlaps. Tlk M. Under. Mana, 1957, nr 1, lk 11.

Celan, Paul. Mere kohal su juuksed; Hilja ning sügavalt; Aegpunaseil huulil; Vait!; Vahelduva võtmega. Tlk I. Laaban. Mana, 1957, nr 1, lk 14-15.

1958

Bachmann, Ingeborg. Suur laadung. Tlk I. Grünthal. Mana, 1958, nr 2(1), lk 37.

Huppert, Hugo. Ja suur Oktoober sammub mööda maad... . Pioneer, 1958, nr 11, lk 1.

1960

Rilke, Rainer Maria. Rahvaviis; Panter (Pariisi Jarden des Plantes`is); Sügispäev. Sonettidest Orpheusele: I 9; I 19; II 1; II 10; II 12; II 29. Tlk A. Oras. Mana, 1960, nr 4, lk 186-187.

Anzengruber, Ludwig. Ämblikud ja kärbsed. Tlk A. Kaalep. Noorte Hääl, 09.07.1960, lk 3.

1963

Trakl, Georg. Grodek. Tlk A. Kaalep. Edasi, 28.07.1963, lk 3.

1966

Santa Clara, Abraham a. Öömoosekandid. Tlk A. Kaalep. Lääne-Euroopa XIV-XVIII sajandi luulet. Koost. V. Altoa, L. Kaljuvee. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 1966.

Bachmann, Ingeborg. Keskhomeik. Tlk A. Kurtina. Noorus, 1966, nr 6, lk 65.

Fritsch, Gerhard. Kaks tuvi. Tlk B. Kabur. Noorus, 1966, nr 6, lk 65.

Santa Clara, Abraham a. Öömoosekandid. Tlk A. Kaalep. Kultuur ja Elu, 1966, nr 7, lk 55.

1967

Trakl, Georg. Grodek; Päike; Mahajäetus; Sünd. Tlk O. Ehaste. Tulimuld, 1967, nr 3, lk 161-162.

1969

Rilke, Rainer Maria. Sügispäev. Tlk D. Vaarandi. Looming, 1968, nr 10, lk 1539.

Trakl, Georg. Lapsepõlv. Tlk D. Vaarandi. Looming, 1968, nr 10, lk 1539-1540.

1974

Trakl, Georg. Rahu ja vaikimine; Poisile nimega Elis; Elis; Õhtulaul. Tlk T. Lepasaar. Looming, 1974, nr 1, lk 126-129.

Artmann, Hans Carl. Ma palun sind...; Issand mis rõõm mul on sünnipäev...; Okasroosike teeskleb magamist... Tänapäeva austria luulet. Hans Carl Artmann. Sarjast „Hirveaed ja majakas“. Tlk A. Kaalep. Edasi, 14.04.1974, lk 2.

1975

- Rühm, Gerhard. Fabian. Tlk A. Kaalep. Sirp ja Vasar, 03.01.1975, lk 16.
- Grillparzer, Franz. Mozarti auks. Tlk A. Kaalep. Edasi, 13.04.1975, lk 2.
- Rilke, Rainer Maria. Kuues Duino eeleegia. Tlk A. Kaalep. Sirp ja Vasar, 19.12.1975, lk 4.
- Rilke, Rainer Maria. Hispaania tantsijanna. Panter. Tlk J. Semper. J. Semper. Teosed. X. Luuletähted. I. Luuletähted. Koost. N. Andresen. Tallinn: Eesti Raamat, 1975. Lk 61-62.

1976

- Santa Clara, Abraham a. Öömoosekandid. Lk 254-255.
- Grillparzer, Franz. Mozarti auks. Lk 256-258.
- Lenau, Nikolaus. Kolm; Kolm indiaanlast. Lk 259-261.
- Anzengruber, Ludwig. Ämblikud ja kärbsed. Lk 262-263.
- Hofmannsthal, Hugo von. Paljud tõesti peavad hinge heitma... Lk 264.
- Rilke, Rainer Maria. Idioodi laul; Kuues Duino eeleegia. Lk 265-267.
- Trakl, Georg. Lapsepõlv; Grodek. Lk 268-269.
- Doderer, Heimito von. Naise portree itaalia renessansist. Lk 270.
- Celan, Paul. Kannud. Lk 271.
- Artmann, Hans Carl. Ma palun sind...; Issand mis rõõm mul on sünnipäev...; Okasroosike teeskleb magamist... Lk 272-275.
- Tlk A. Kaalep. Peegelmaastikud: Antiqua; Gallica; Germanica; Ucrainiensa. Tallinn: Eesti Raamat, 1976. Lk 254-275.

1981

- Rilke, Rainer Maria. Sügispäev. Tlk D. Vaarandi. Teosed 3. Tõlkeluulet. Tallinn: Eesti Raamat, 1981. Lk 150.
- Trakl, Georg. Rondell; De profundis; Teel; Elis; Önnistatud naine; Sonja; Maastik; Talveõhtu; Kaspar Hauseri laul; Vaimuhämarus; Idas. Tlk D. Vaarandi. D. Vaarandi. Teosed 3. Tõlkeluulet. Tallinn: Eesti Raamat, 1981. Lk 157-165.

1986

- Trakl, Georg. Talveõhtu. Tlk P.-E. Rummo. V. Künnapu. Ruumipoesia. Looming, 1986, nr 4, lk 508.
- Trakl, Georg. Õele; Öösel; Talveöö; Novalisele; Hinge kevad; Noor teenijatüdruk. Tlk

D. Vaarandi. Looming, 1986, nr 9, lk 1239-1243.

1989

Celan, Paul. Liiv urnidest; Mälestus Prantsusmaast; Šansoon daamilt varjus; Surmafuuga. Tlk A. Hurt. Vikerkaar, 1989, nr 9, lk 27-31.

Trakl, Georg. Äärtpidi; Õhtumaa; Kaebus; Öö; Uni; Aamen. Tlk D. Vaarandi. Vikerkaar, 1989, nr 10, lk 7-10.

Werfel, Franz. Haavatu. Tlk D. Vaarandi. Vikerkaar, 1989, nr 10, lk 10-11.

1990

Rilke, Rainer Maria. Sonettidest Orfeusele: I. 9; I. 19; II. 10; II. 12; II. 29. Tlk A. Oras. Looming, 1990, nr 12, lk 1647-1649.

1991

Celan, Paul. Kymme luuletust. Rasvakyynal; Kristall; Vaikust!; Kus on jääd; Nõlv; Tiiböö; Kaugusse; Silm avatud; ...vuliseb läte; Les Globes. Tlk A. Hurt. Looming, 1991, nr 6, lk 807-811.

Proosatõlked

1952

Kisch, Egon Erwin. Ameerika paradiis. Tlk K. Lasker. Noorte Hääl, 30.08.1952, lk 4.

1957

Hofmannsthal, Hugo von. Valik aforisme. Tlk I. Ivask. Tulimuld, 1957, nr 5, lk 240-241.

Zweig, Stefan. Legend kolmandast tuvist. Edasi, 01.09.1957, lk 3.

1959

Zweig, Stefan. Waterloo maailmaminut. Tlk L. Metsar. Edasi, 12.07.1959, lk 2-3.

1960

Zweig, Stefan. Masereeli loomingu juures. Tlk H. Susi. Kunst, 1960, nr 2, lk 54-59.

Zweig, Stefan. Geenius üheks ööks. [Avaldatud lühendatult.] Edasi, 15.05.1960, lk 2.

Rosegger, Peter. Koduaedniku päevikust. [Katkendid.] Tlk A. Juhanson. Edasi, 03.07.1960, lk 2.

1966

Doderer, Heimito von. Piiskop vastu tahtmist. Tlk A. Kurtna. Noorus, 1966, nr 6, lk 66-67.

Tauschinski, Oskar Jan. Piiriala elanik. Tlk A. Kurtna. Noorus, 1966, nr 6, lk 68-70.

1967

Aichinger, Ilse. Peegelpilt. Tlk L. Roogna. Võilill. Valimik austria, SFV ja šveitsi kirjanike novelle. Koost. R. Tasa. Tallinn, Eesti Raamat, 1967. Lk 6-14.

Bachmann, Ingeborg. Kõik. Tlk A. Oras. Võilill. Valimik austria, SFV ja šveitsi kirjanike novelle. Koost. R. Tasa. Tallinn, Eesti Raamat, 1967. Lk 23-39.

Doderer, Heimito von. Lõoke. Tlk V. Jürisalu. Võilill. Valimik austria, SFV ja šveitsi kirjanike novelle. Koost. R. Tasa. Tallinn, Eesti Raamat, 1967. Lk 162-165.

Eisenreich, Herbert. Dostojevskilik elamus. Tlk L. Roogna. Võilill. Valimik austria, SFV ja šveitsi kirjanike novelle. Koost. R. Tasa. Tallinn, Eesti Raamat, 1967. Lk 175-185.

Kafka, Franz. Mööduja; Öösel; Raudteereisijad; Jalutuskäik mägedes. Tlk A. Kidron. Edasi, 14.05.1967, lk 2.

1968

Musil, Robert. Kunstijuubel. Sirp ja Vasar, 02.02.1968, lk 6.

Friedell, Egon. Vulpiuse õemes. Tlk K. Lepp. Sirp ja Vasar, 15.03.1968, lk 11.

Kafka, Franz. Majaisa mure. Tlk S. Raatma. Tulimuld, 1968, nr 3, lk 160-161.

Kafka, Franz. Maa-arst. Tlk A. Kidron. Edasi, 30.06.1968, lk 2.

1970

Canetti, Elias. Pimedate hüüded. Tlk A. Kaalep. Noorus, 1970, nr 6, lk 70-71.

1973

Bürger, A. Mõttevara. Aforismide kogumik. Tallinn: Eesti Raamat, 1973.

1974

Canetti, Elias. Ühiskonnad. Tlk A. Kaalep. Sirp ja Vasar, 24.05.1974, lk 16.

Kraus, Karl. Aforismialbum. Karl Kraus. Tlk M. Sirkel. Noorus, 1974, nr 6, lk 64-65.

Grillparzer, Franz. Aforismialbum. Franz Grillparzer. Tlk L. Priimägi. Noorus, 1974, nr 12, lk 40-41.

1975

Artmann, Hans Carl. Hasart ja praetud part. Tlk A. Kaalep. Edasi, 13.04.1975, lk 2.

Doderer, Heimito von. Kirjaniku päevikust. Tlk A. Kaalep. Edasi, 13.04.1975, lk 2.

Doderer, Heimito von. Kolm raevuhoogu. Aukartus vanaduse ees; Taldrikud; Hirmutamise. Tlk A. Kaalep. Sirp ja Vasar, 18.04.1975, lk 16.

Elias Canetti. Tlk T. Tasa. Edasi, 08.06.1975, lk 3.

Zweig, Stefan. Jupiter. Tlk H. Tulve. Edasi, 15.06.1975, lk 2.

Meyrink, Gustav. G. M. Tlk L. Priimägi. Edasi, 06.07.1975, lk 2.

Zweig, Stefan. Mary Baker-Eddy. Tlk J. Kross. Kultuur ja Elu, 1975, nr 9, lk 46-54; nr 10, lk 23-29; nr 11, lk 22-28; nr 12, lk 25-28, 33-34; 1976, nr 1, lk 26-36; nr 2, lk 26-32; nr 3, lk 33-39.

1976

Meyrink, Gustav. Tuline sõdur. Tlk P. Milk. Edasi, 30.05.1976, lk 2.

1977

Polgar, Alfred. Orkester ülevalt. Tlk L. Luiga. Kultuur ja Elu, 1977, nr 2, lk 20-21.

1978

Meyrink, Gustav. Must kera. Sirp ja Vasar, 28.07.1978, lk 16.

1981

Kraus, Karl. Aforismialbum. Karl Kraus (1874-1936). Tlk I. Sikemäe. Noorus, 1981, nr 2, lk 27.

Zweig, Stefan. Aforismialbum. Stefan Zweig 28.11.1881-23.02.1942. Valinud M. Pärn. Noorus, 1981, nr 11, lk 18.

Stefan Zweig 100. [Katkend memuaarteosest „Eilne maailm“.] Tlk L. Priimägi. Edasi, 28.11.1981, lk 4.

Stefan Zweig 100. Maksim Gorki 60. sünnipäevaks. Tlk U. Põks. Sirp ja Vasar, 04.12.1981, lk 6-7.

Kiri Elias Canettile; Mu esimene raamat: „Pimestus“. Tlk T. Tasa. Tulemine ja tunnustus. Elias Canetti – Nobeli preemia laureaat. Looming, 1981, nr 12, lk 1742-1750.

1982

Zweig, Stefan. Märkmeid Joyce'i „Ulyssese“ puhul. Tlk U. Põks. Sirp ja Vasar, 05.02.1982, lk 7.

Musil, Robert. Bonadeal on nägemus. Peatükk romaanist „Omadusteta inimene“. Tlk P. Tulviste, järelsõna: D. Davlianidze. Looming, 1982, nr 3, lk 364-374.

1983

Horváth, Ödön von. Lood Viini metsadest. Tlk P. Tulviste. 1983. Rahvatükk. Käsikiri: Eesti Teatri ja Muusikamuuseum.

Kafka, Franz. Hiina müüri ehitamisel. Tlk M. Sirkel. Looming, 1983, nr 7, lk 949-956.

1984

Nöstlinger, Kristine. Toomas. Tlk I. Jõesaar. Edasi, 25.05.1984, lk 5.

1985

Zweig, Stefan. Draama „Tuhandes ja ühes öös“. [Lühendatult] Tlk L. Priimägi. Edasi, 10.08.1985, lk 5-6.

Polgar, Alfred. Kirjutusmasin. Tlk V. Sepp. Sirp ja Vasar, 07.11.1985, lk 16.

1988

Polgar, Alfred. Vastutus. Tlk L. Remmelgas. Sirp ja Vasar, 09.12.1988, lk 16.

1989

Kafka, Franz. Vaatlused patu, kannatuse, lootuse ja õige tee kohta. Tlk M. Sirkel. Wellesto, Oulu, 1989, lk 70-77.

1990

Kafka, Franz. Neli juttu. Äraütlemine; Vana leht; Sõdurite võtmine; Seaduste küsimusest. Tlk M. Sirkel. Akadeemia, 1990, nr 5, 904-906.

David, Jakob Julius. Růžena Čapek. Tlk ja järelsõna: A. Simsel. Mõrvar. Saksa kriminaal- ja põnevusjutte. Tallinn: Eesti Raamat, 1990.

Kisch, Egon Erwin. Mõrvari ema. Tlk ja järelsõna: A. Simsel. Mõrvar. Saksa kriminaal- ja põnevusjutte. Tallinn: Eesti Raamat, 1990.

Schnitzler, Arthur. Mõrvar. Tlk ja järelsõna: A. Simsel. Mõrvar. Saksa kriminaal- ja põnevusjutte. Tallinn: Eesti Raamat, 1990.

1991

Röder, Jo Hans. Moskva suits. Pikker, 1991, nr 10, lk 12.

Dateerimata näidend ja kuuldemäng

Bernhard, Thomas. Päril. Tlk M. Sirkel. Käsikiri: Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum.

Hiesel, Frank. Mida arvate teie Irma Preinist? Tlk P. Pääsuke.

Käsitlused: artiklid, esseed, saatesõnad, arvustused, ülevaated, lühisõnumid

1946

Feder, E. Stefan Zweigi viimased päevad. Sirp ja Vasar, 03.08.1946, lk 4.

1954

Ivask, I. [Robert Musili ja Hermann Brochi kohta.] Saksa ja Euroopa romaani situatsioonist. Tulimuld, 1954, nr 3, lk 168-172; nr 4, lk 234-241; nr 5, lk 283-293.

1955

Aavik, J. [Järelsõna.] Autorist. - A. Selinko. Désirée. Toronto: Orto, 1955, lk 685-686.

1956

Ivask, I. Euroopa romaani vitaalsusest Austrias. Tulimuld, 1956, nr 6, lk 264-269.

1957

Laaban, I. Paul Celan ja kaasaegne saksa luule. Mana, 1957, nr 1, lk 11-13.

Andresen, N. [Eessõna.] Stefan Zweig (1881-1942). - S. Zweig. Malenovell. Tallinn: AAK, 1957, lk 3-4.

1958

Grünthal, I. [Paul Celani kohta.] Bremeni linna auhind 1957. Mana, 1958, nr 2(1), lk 51.

Laaban, I. Paul Celan ja kaasaegne saksa luule. Mana, 1958, nr (2)1, lk 34-36.

Žuhhovitskaja, M. St. Zweigi „Maja mere ääres“ Ugala laval. Noorte Hääl, 04.04.1958, lk 2.

Levin, S. „Maja mere ääres“. Stefan Zweigi värssdraama Viljandi teatris Ugala. Õhtuleht, 08.04.1958, lk 3.

Ivask, I. Oskar Kokoschka illustreerib Marie Underit. Mana, 1958, nr 4(3), lk 36-39

Lidin, V. Stefan Zweig. Tlk L. Metsar. Edasi, 11.05.1958, lk 2.

Semper, J. [Stefan Zweigi kohta.] Märkmeid Austriast (1929) ja Poolast (1930). Ilmunud kogumikus: Mööda maid ja meresid. Reisimärkmeid. Tallinn: ERK, 1958, lk 161-169.

1960

Suurvärav, A. [Stefan Zweigi kohta.] Biograafilise sarja väljaanded. Raamatute keskel. Nõukogude Õpetaja, 20.08.1960, lk 4.

Inozemtsev, I. [Järeldõna.] Stefan Zweigi jutustus Magalhãesist. - S. Zweig. Magalhães. Mees ja tema kangelastegu. Tallinn: ERK, 1960, lk 217-222.

1961

Kolk, R. [Arthur Schnitzleri kohta.] Teatrikroonika: Muljeid mitmest teatrist. Mana, 1961, nr 1, lk 87-94.

Sang, A. [Eessõna.] Egon Erwin Kisch (1885-1948). - E. E. Kisch. Pöörane reporter. Valimik reportaaže. Tallinn: AAK, 1961, lk 3.

1962

Ivask, I. Suur pärand. Tlk M. Tarvas. Ilmunud kogumikus: Tähtede tähendust tunda. Tartu 2003: Ilmamaa, lk 360-406. - *Das große Erbe: Die übernationale Struktur zur Österreichischen Dichtung*. Kogumik: *Das große Erbe: Aufsätze zur österreichischen Literatur*. Koost.: O. Basil, H. Eisenreich, I. Ivask. Graz-Wien 1962: Stiasny Verlag, lk 5-59.

Sang, A. [Eessõna.] Franz Kafka. - F. Kafka. Aruanne akadeemiale. Tallinn: AAK, 1962, lk 3-5.

1963

Alekõrs, R. [Franz Kafka kohta.] Möttemõlgutusi 1962. aasta Loomingu Raamatukogu sirvi-

misel. Keel ja Kirjandus, 1963, nr 4, lk 241-247.

Austria kirjanduse olukorrast. Keel ja Kirjandus 1963, nr 5, lk 318.

1964

Austria kirjanduse kurbmängust. Keel ja Kirjandus 1964, nr 3, lk 190.

Ivask, I. Nikolaus Lenau. Kas modernismi eelkäija või hiline barokkstiili viljeleja? Tlk M. Tarvas. Ilmunud kogumikus: Tähtede tähendust tunda. Tartu 2003: Ilmamaa, lk 413-422. - *Nikolaus Lenau: Vorläufer der Moderne oder Nachzügler des Barock? Wort in der Zeit*, 1964, No 5, lk 35-41.

1965

Ümera, A. Stefan Zweigi novellivalimik. Rahva Hääl, 09.02.1965, lk 2.

Ivask, I. Töötuba kui elu õpetaja. Dodereri kirjaniku-päevaraamat 1940-1950. Tlk M. Tarvas. Ilmunud kogumikus: Tähtede tähendust tunda. Tartu 2003: Ilmamaa, lk 423-429. - *Werkstatt als Schule des Lebens: Zur Doderers Tagebuch eines Schriftstellers, 1940-1950. Forum* (Wien), 1965, märts, lk 145-156.

Ivask, I. Austrias jutustatakse veel austria kombel. Tlk M. Tarvas. Ilmunud kogumikus: Tähtede tähendust tunda. Tartu 2003: Ilmamaa, lk 407-412. - *Man erzählt noch österreichisch in Österreich: Zu drei Neuerscheinungen. Forum* (Wien), XII, 1965, lk 522-524.

Raud, E. [Järelsõna.] Paar sõna autorist. - F. Salten. Bambi. Tallinn: Eesti Raamat, 1965, lk 149-150.

1966

Austria kirjandusest. Keel ja Kirjandus, 1966, nr 2, lk 133-135.

Kurtina, A. Austria kirjandusest. Noorus, 1966, nr 6, lk 64.

Semper, J. [Stefan Zweigi kohta.] Märkmeid Austriast (1929) ja Poolast (1930). Ilmunud kogumikus: Teosed. Köide nr 5. Lk 161-171.

Garaudy, R. [Järelsõna.] Kafka. - F. Kafka. Protsess. Tallinn: Perioodika, 1966, lk 179-232.

1967

Andresen, N. [Franz Kafka kohta.] Ühe tõlketeose puhul. Looming, 1967, nr 4, lk 631-633.

Alliksaar, A. Tuleb ingel ja puudutab vett. Franz Kafkat lugedes. Looming, 1967, nr 8, lk 1204-1205.

Rainer Maria Rilke ja Richard v. Mises. Keel ja Kirjandus, 1967, nr 9, lk 576.

Ivask, I. Heimito von Doderer. Tlk E.-R. Soovik. Ilmunud kogumikus: Tähtede tähendust tunda. Tartu 2003: Ilmamaa, lk 430-541. - *Heimito von Doderer: An Introduction*. Ilmunud ajakirjas: *Wisconsin Studies in Contemporary Literature*, 1967, No 4, lk 528-547.

1968

Ivask, I. Sümpoosioni sissejuhatus: talv Heimitoga. Tlk E.-R. Soovik. Ilmunud kogumikus: Tähtede tähendust tunda. Tartu 2003: Ilmamaa, lk 452-458. - *Introduction to the Symposium: A Winter with Heimito*. *Books Abroad*, 1968, No 42, lk 343-348.

Ivask, I. Kaev aias. Tlk M. Tarvas. Ilmunud kogumikus: Tähtede tähendust tunda. Tartu 2003: Ilmamaa, lk 459-465. Esmaettekanne 1968. aastal Oklahoma ülikoolis. - *Der Brunnen im Garten*. Ilmunud kogumikus: *Erinnerungen an Heimito von Doderer*. Koost.: X. Schaffgotsch. München 1972: Biederstein, lk 103-110.

1969

[Ingeborg Bachmanni kohta.] Austria kirjanduspreemia. *Looming*, 1969, nr 2, lk 315.

Max Brod surnud. *Looming*, 1969, nr 2, lk 315.

Kurtna, A. Musili avastamisest ja vaidlustest tema ümber. *Looming*, 1969, nr 7, lk 1105-1108.

Kaalep, A. [Järelsõna.] „Vaesest mängumehest“ ja austria kirjanduse vaimsusest. - F. Grillparzer. Vaene mängumees. Tallinn: Perioodika, 1969, lk 42-48.

1970

Kaalep, A. [Eessõna.] Heimito von Doderer. - H. Doderer. Jeeriku pasunad. Tallinn, Perioodika, 1970, lk 5-11.

Tasa, R. [Järelsõna.] Peter Handke. - P. Handke. Kaspar. Tallinn: Perioodika, 1970, lk 90-91.

1972

Jõgi, A. [Hermann Bahri kohta.] „Mees, naine ja kontsert“. Tallinna Draamateater Tartus. Edasi, 13.08.1972, lk 3.

Tobro, V. [Hermann Bahri kohta.] „Mees, naine ja kontsert“. Kriitiku veerud. *Rahva Hää*, 16.09.1972, lk 3.

Kuningas, O. Franz Grillparzerist. Edasi, 17.09.1972, lk 3.

Kõllu, V. [Hermann Bahri kohta.] Meisterlikkuse tund. *Sirp ja Vasar*, 29.09.1972, lk 6.

Treier, E. [Hermann Bahri kohta.] Kõik piletid välja müüdüd. *Õhtuleht*, 14.10.1972, lk 2.

Kaalep, A. [Eessõna.] Albert Paris Gütersloh. - A. P. Gütersloh. Austria-elamus. Tallinn:

Perioodika, 1972, lk 5-9.

Tulviste, P. [Eessõna.] Robert Musil. - R. Musil. Kolm naist. Tallinn: Perioodika, 1972, lk 5-6.

1973

[Albert Paris Gütersloh` kohta.] Sirp ja Vasar, 15.06.1973, lk 13.

[Ingeborg Bachmanni kohta.] Sirp ja Vasar, 26.10.1973, lk 14.

Hiedel, E. [Eessõna.] Elias Canetti. - E. Canetti. Marrakeši hääled. Tallinn: Perioodika, 1973, lk 5-6.

Kaalep, A. [Eessõna.] Ödön von Horváth. - Ö. Horváth. Jumalata noorus. Tallinn: Perioodika, 1973, lk 5-8.

Pedajas, M. [Eessõna.] Adrienne Thomas. - A. Thomas. Sõdurite õde. Toronto: Orto, 1973, lk 5-6.

1974

Kaalep, A. Hofmannsthali Selts ja tema väljaanded. Keel ja Kirjandus, 1974, nr 6, lk 384.

Kaalep, A. [Järelsõna.] De homine austriacissimo. - H. Hofmannsthal. Teed ja kohtumised. Tallinn: Perioodika, 1974, lk 83-91.

Tungal, A. [Järelsõna.] Heimito von Doderer (1896-1966). - H. Doderer. Igaühest võib saada mõrvar. Tallinn: Eesti Raamat, lk 291.

1976

Kaalep, A. [Abraham a Santa Clara kohta.] Peegelmaastikud. Tallinn: Eesti Raamat, 1976, lk 326.

Kaalep, A. [Franz Grillparzeri kohta.] Peegelmaastikud. Tallinn: Eesti Raamat, 1976, lk 326.

Kaalep, A. [Nikolaus Lenau kohta.] Peegelmaastikud. Tallinn: Eesti Raamat, 1976, lk 326.

Kaalep, A. [Georg Trakli kohta.] Peegelmaastikud. Tallinn: Eesti Raamat, 1976, lk 326.

1977

[Nikolaus Lenau kohta.] Väike tähtpäevakalender. August. Sirp ja Vasar, 26.08.1977, lk 5.

[Artur Schnitzleri kohta.] "Ringmäng". J. Semper. Teoseid IX. Mõtterännakuid III. Artikleid ja esseid. Tallinn: Eesti Raamat, 1977, lk 114-125.

1979

Rummo, P.-E. [Hermann Bahri kohta.] Mees, naine ja kontsert 200. korda. Sirp ja Vasar,

08.03.1979, lk 6.

Soosaar, E. [Jakob Wassermanni kohta.] Tõlkeraamatuid lehitsemas. Sirp ja Vasar, 08.06.1979, lk 4.

Kross, J. [Eessõna.] Miks ma selle raamatu tõlkisin? - S. Zweig. Tervenemine vaimu läbi. Mesmer. Mary Baker-Eddy. Freud. Tallinn: Eesti Raamat, 1979, lk 5.

Tasa, T. [Järelsõna.] Jakob Wassermann. - J. Wassermann. Caspar Hauser ehk Südameleigus. Tallinn: Eesti Raamat, 1979, lk 325-331.

1980

[Robert Musili kohta.] Kalendrilehti 80. November. Kultuur ja Elu, 1980, nr 11, lk 56.

Tasa, R. Stefan Zweig (28.11.1881-23.02.1942). Kalender 1981. Tallinn: Eesti Raamat, 1980, lk 79-83.

1981

[Peter Handke kohta.] Austria. „Saint-Victoire`i õppetunnid“. Sirp ja Vasar, 07.08.1981, lk 14.

[Stefan Zweigi kohta.] Kalendrilehti `81 november. Kultuur ja Elu, 1981, nr 10, lk 41.

Nobeli preemia Elias Canettile. Sirp ja Vasar, 23.10.1981, lk 7.

Sepp, V. [Järelsõna.] Autorist. - H. Zur Mühlen. Lõpp ja algus. Tallinn: Perioodika, 1981, lk 133.

Sirkel, M. [Järelsõna.] Autorist. - P. Handke. Tõelise tundmuse hetk. Vasakukäeline naine. Tallinn: Eesti Raamat, 1981, lk 194-197.

1982

Tasa, T. 1981. aasta Nobeli laureaat Elias Canetti. Keel ja Kirjandus, 1982, nr 1, lk 55-56.

Soosaar, E. Tõlkeraamatuid lehitsemas. [Elias Canetti „Marrakeši hääled“] Sirp ja Vasar, 05.03.1982, lk 6.

Soosaar, E. Tõlkeraamatuid lehitsemas. [Hermynia von Zur Mühlen „Lõpp ja algus. Raamat minu elust.“] Sirp ja Vasar, 05.03.1982, lk 6.

Stolovitš, L. [Franz Kafka kohta.] Kunsti prognostiline toime. Vene keelest tlk R. Veidemann. Looming, 1982, nr 4, lk 514-521.

1983

Tasa, R. [Jakob Wassermanni kohta.] Kahe saksa kirjaniku tähtpäevad. Looming, nr 3, lk 429.

Mutt, M. [Ödön von Horváthi kohta.] „Lood Viini metsadest“ Pärnu laval. Sirp ja Vasar,

20.05.1983, lk 10.

Neithal, M. [Franz Kafka kohta.] Parabooli taassünnist. Looming, 1983, nr 6, lk 828-832.

Adams, V. Franz Kafka 100. Sirp ja Vasar, 01.07.1983, lk 7.

Priimägi, L. Inimene Franz Kafka. Edasi, 09.07.1983, lk 4.

Neithal, M. [Franz Kafka kohta.] Karakterikujunduse muutumisest proosakirjanduses. Keel ja Kirjandus, 1983, nr 8, lk 411-422.

Soosaar, E. Tõlkeraamatuid lehitsemas. [Elias Canetti „Maailm peas“] Sirp ja Vasar, 05.08.1983, lk 7.

Tasa, T. Pisut Saksa FV, Austria ja Šveitsi nüüdiskirjandusest. Ringvaade. Looming, 1983, nr 12, lk 1711-1712.

Sirkel, M. [Järeldõna.] Saateks. - F. Kafka. Öösel. Tallinn: Perioodika, 1983, lk 68-71.

Tasa, T. [Järeldõna.] Autorist. - E. Canetti. Maailm peas. Romaani „Pimestus“ kolmas osa. Tallinn: Perioodika, 1983, lk 92-96.

1984

Paaver, E. [Ödön von Horváthi kohta.] Pärnu, ta teater. Teater. Muusika. Kino, 1984, nr 2, lk 49-50.

Talvet, J. [Elias Canetti, Franz Kafka kohta.] Väliskirjandus tõlkeis: 1983. Looming, 1984, nr 4, lk 536-544.

[Christine Nöstlingeri kohta.] H. Chr. Anderseni preemia. Sirp ja Vasar, 27.04.1984, lk 5.

Tonts, Ü. [Ödön von Horváthi kohta.] „Lood Viini metsadest“. Pärnu teatri külalisetendused Tartus 31. augustist 3. septembrini. Edasi, 09.09.1984, lk 4.

Kaalep, A. Heimito von Doderer. Maavallast ja maailmakirjandusest. Tallinn: Eesti Raamat, 1984, lk 161-168.

Kaalep, A. [Hugo von Hofmannsthal kohta.]. *De homine Austriacissimo*. Maavallast ja maailmakirjandusest. Tallinn: Eesti Raamat, 1984, lk 116-127.

Kaalep, A. [Franz Grillparzeri kohta.] „Vaesest mängumehest“ ja austria kirjanduse vaimesusest. Maavallast ja maailmakirjandusest. Tallinn: Eesti Raamat, 1984, lk 101-115.

Tasa, T. [Järeldõna.] Saateks. - T. Bernhard. Külm. Tallinn: Eesti Raamat, 1984, lk 201-206.

1985

[Waltraud Anna Mitgutsch'i kohta.] Sirp ja Vasar, 09.08.1985, lk 5.

Soosaar, E. Tõlkeraamatuid lehitsemas. [Stefan Zweig „Kolm meistrit: Balzac, Dickens,

Dostojevski.“] Sirp ja Vasar, 16.08.1985, lk 4.

Laasik, A. [Ödön von Horváthi kohta.] Ingo Normeti tinglikust ja rahvalikust teatrist. Teater. Muusika. Kino, 1985, nr 9, lk 43-53.

Visnap, M. [Ödön von Horváthi kohta.] Kas tõsimeelsus? [Tallinna Riikliku Konservatooriumi lavakunstkateedri X lennu diplomilavastused.] Teatrielu 1982. Tallinn: Eesti Raamat, 1985, lk 82-89.

1986

Ekraanimuinasjutt lastele ja täiskasvanutele. Bambi lapsepõlv. M. Gorki nim. stuudio. F. Salteni muinasjutu „Bambi“ järgi. Ekraan, 1986, nr 1, lk 8-9, 12.

[Elfriede Jelineki kohta.] Sirp ja Vasar, 15.08.1986, lk 5.

Goll, C. Kaks portreed: J. Joyce ja R. M. Rilke. [Katkendid raamatust „*La Poursuite de vent*“.] Tlk H. Kukk. Sirp ja Vasar, 12.09.1986, lk 4-5.

Must, A. 1986. aasta lugemisaasta. Thomas Bernhard „Külm“. Edasi, 27.12.1986, lk 5.

Tammsaare, A. H. [Max Nordau kohta.] Kogutud teosed. Publitsistika I. 1902-1914. 15. kd. Tallinn: Eesti Raamat, 1986, lk 209, 413.

1987

Gräzin, I.; Issajev, I. [Franz Kafka kohta.] Õiguse müüdist. Looming, 1987, nr 2, lk 223-229.

Ivask, I. [Heimito von Dodereri kohta.] Päevik kui kunst: vorm või vormitus, mööduv või ajatu? Tlk E.-R. Soovik. Ilmunud kogumikus: Tähtede tähendust tunda. Tartu 2003: Ilmamaa, lk 466-469. - *The Diary as Art: Form or Formlessness, Ephemeral or Timeless? Introduction. World Literature Today*, 1987, No. 2, lk 181-182.

Pruuli, T. [Felix Salteni kohta.] Eilse esietenduse eel. Intervjuu Lydia Austeriga. Edasi, 16.05.1987, lk 4.

[Erich Friedi kohta.] Sirp ja Vasar, 22.05.1987, lk 5.

Balbat, M. [Ödön von Horváthi kohta.] Pärnu teater käis Leningradis. Sirp ja Vasar, 12.06.1987, lk 7.

[Franz Kafka kohta.] Sirp ja Vasar, 26.06.1987, lk 15.

Rilke ja Venemaa. Sirp ja Vasar, 07.08.1987, lk 4.

Kasela, K. [Felix Salteni kohta.] Kummardus Ülo Vilimaale. Noorte Hääl, 20.11.1987, lk 3.

Vanaveski, K. [Thomas Bernhardi kohta.] Uus lavastus Lembit Petersonilt. Õhtuleht, 10.12.1987, lk 3.

Grass, G. Kafka ja tema täideviijad. Tlk M. Sirkel. Valik 1. Esseid maailmakirjandusest. Koost. T. Haug. Tallinn: Perioodika (Loomingu Raamatukogu. Nr 25/26(1541/1542).), 1987, lk 89-101.

Haan, K. [Anzengruberi, Grillparzeri, Nestroy, Raimundi kohta.] Karl Menning ja teater "Vanemuine". Tallinn: Eesti Raamat, 1987, lk 151-161.

Roosaare, J. [Järelsõna.] Teel. - H. Tichy. Cho Oyu – Jumalate arm; Binungapuumesi. Aasta loodusrahvaste seas. Tallinn: Eesti Raamat, lk 327-333.

Sirkel, M. [Järelsõna.] Franz Kafka ja tema romaanid. - F. Kafka. Ameerika. Protsess. Loss. Tallinn: Eesti Raamat, 1987, lk 635-653.

1988

Pii, P. [Thomas Bernhardi kohta.] „Ta tuli rannast...“. T. Bernhardi „Päral“ Noorsooteatris. Sirp ja Vasar, 29.01.1988, lk 6.

Kuningas, O. [Stefan Zweigi kohta.] Ühe võitleva rahupooldaja vaimne testament. Õhtuleht, 23.07.1988, lk 2.

Hiedel, E. [Järelsõna.] Arthur Schnitzler (1862-1931). - A. Schnitzler. Leitnant Gustl. Tallinn: Eesti Raamat, 1988, lk 62-63.

Loik, H. [Järelsõna.] Saateks. - I. Bachmann. Kolm teed järve äärde. Tallinn: Perioodika, 1988, lk 137-140.

1989

Kaalep, A. [Georg Trakli, Franz Werfeli kohta.] Vestlus ekspressionismist. Vikerkaar, 1989, nr 10, lk 18-22.

Tuch, B. Kafka + Schönberg: apokalüpsise eelaimus. Õhtuleht, 09.12.1989, lk 2.

Jaaksoo, A. [Mira Lobe kohta.] Eestikeelne lastekirjandus. Ilukirjandus 1940-1987. I. Tallinn: Eesti Raamat, 1989, lk 463-464.

Relve, T. [Järelsõna.] Järelsõna. - R. M. Rilke. Malte Laurids Brigge ülestähendusi. Tallinn: Perioodika, 1989, lk 131-137.

1990

Viktor Lahnberg, miks Te mängite Kafkat? Noorte Hääl, 28.01.1990, lk 2.

Hartmann, A. Kuldne linn ja Öö astmes x. [Franz Kafka kohta.] Tulimuld, 1990, nr 2, lk 3-9.

Lappalainen, H.-P. Lapse kodu ja päranditomp. Märkmeid Franz Kafkast. Tlk T. Kokla. Loo-

ming, 1990, nr 6, lk 833-843.

Pung, I. [Järelsõna.] Joseph Roth. - J. Roth. Lõputu põgenemine. Aruanne. Tallinn: Perioodika, 1990, lk 91-93.

1991

Roose, M. [Franz Werfeli kohta.] Suu laulab, süda väriseb. Postimees, 08.06.1991, lk 5.

Reinmaa, U. [Franz Werfeli kohta.] Kuidas suudelda silma. Postimees, 15.06.1991, lk 4.

Purje, P.-R. [Frank Hieseli kohta.] Mida arvate teie Irma Preinist? Päevaleht, 04.09.1991, lk 2.

Soosaar, E. [Georg Trakli, Joseph Rothi kohta.] Vahendatud kirjasõna. Eesti Aeg, 19.11.1991, lk 16.

Kuusik, J. [Järelsõna.] Saateks. - J. Roth. Hiiob. Tallinn: Eesti Raamat, 1991, lk 125-128.

Vaarandi, D. [Järelsõna.] Autorist. - G. Trakl. Luulet. Tallinn: Eesti Raamat, 1991, lk 272-278.

Lisa 2 Austria autorite tõlked ning käsitlused 1946-1991

Autor	Tõlke- raamatud	Perioodika/ kogumikud	Kriitika	Kõik kokku
Aichinger, Ilse			1	1
Anzengruber, Ludwig			2	3
Artmann, Hans Carl			3	4
Bachmann, Ingeborg	1	3	2	6
Bahr, Hermann			5	5
Bernhard, Thomas	1	1	4	6
Broch, Hermann			1	1
Brod, Max			1	1
Canetti, Elias	2	4	5	11
Celan, Paul		4	3	7
David, Jakob Julius		1		1
Doderer, Heimito von	2	5	6	13
Ebner-Eschenbach, Marie von		1		1
Eisenreich, Herbert		1	1	2
Feuchtersleben, Ernst von		1		1
Fried, Erich			1	1
Friedell, Egon		1		1
Fritsch, Gerhard		1		1
Grillparzer, Franz	1	4	4	9
Gütersloh, Albert Paris	1		1	2
Handel-Mazzetti, Enrica		1		1
Handke, Peter	2		1	3
Hass, Hans	1			1
Hiesel, Frank			1	1
Hofmannsthal, Hugo von	1	1	2	4
Horváth, Ödön von	1	1	6	8
Huppert, Hugo		1		1
Jelinek, Elfriede			1	1
Kafka, Franz	4	6	16	26
Kisch, Egon Erwin	1	2		3
Kokoschka, Oskar			1	1
Kraus, Karl		2		2
Lenau, Nikolaus		1	3	4
Lindner, Gustav Adolf		1		1
Lobe, Mira	2		1	3
Meyrink, Gustav		3		3

Autor	Tõlke- raamatud	Perioodika/ kogumikud	Kriitika	Kõik kokku
Mitgutsch, Waltraud Anna			1	1
Musil, Robert	1	2	3	6
Mühlen, Hermynia von Zur	1		1	2
Nestroy, Johann Nepomuk			1	1
Nordau, Max			1	1
Nöstlinger, Christine	1	1	1	3
Polgar, Alfred		3		3
Rilke, Rainer Maria	1	8	3	12
Rosegger, Peter		1		1
Roth, Joseph	2		1	3
Röder, Jo Hans		1		1
Rühm, Gerhard		1		1
Salten, Felix	1		3	4
Santa Clara, Abraham a		3	1	4
Saphir, Moritz Gottlieb		1		1
Schnitzler, Arthur	1	1	3	4
Selinko, Annemarie	1			1
Zweig, Stefan	8	12	12	32
Tauschinski, Oskar Jan		1		1
Thomas, Adrienne	1			1
Tichy, Herbert	1			1
Trakl, Georg	1	9	3	13
Wassermann, Jakob	1		2	3
Werfel, Franz		1	3	4

Lisa 3 Austria kirjanduse eestindajad 1946-1991

Tõlkija	Tõlke- raamatud	Luule	Proosa	Kõik kokku
Aavik, Johannes	1			1
Andresen, Nigol	2			2
Bürger, A.			7	7
Ehaste, Oskar		4		4
Grünthal, Ivar		1		1
Hurt, Aadu		14		14
Ivask, Ivar			1	1
Juhanson, A.			1	1
Jõesaar, Ivar			1	1
Jürisalu, Vilma			1	1
Kaalep, Ain	4	16	7	27
Kabur, Boris		1		1
Kibuvits, Leida	1			1
Kidron, Anti			5	5
Kross, Jaan	3		1	4
Kuningas, Oskar	1			1
Kurtina, Aleksander		1	2	3
Kuusik, Jaan	1			1
Laaban, Ilmar		5		5
Lasker, K.			1	1
Lepasaar, Tiit		4		4
Lepp, K.			1	1
Loik, Helgi	1			1
Luiga, Lembit			1	1
Metsar, Leo			1	1
Milk, Peeter			1	1
Normet, Dagmar	3			3
Oras, Ants		9	1	10
Paulson, Ivar		3		3
Pedajas, Marje	1			1
Priimägi, Linnar			4	4
Pung, Ilmar	1			1
Põks, Ursula			2	2
Pärn, Malle			1	1
Pääsuke, Piret			1	1
Raatma, Salme			1	1

Tõlkija	Tõlke- raamatud	Luule	Proosa	Kõik kokku
Raud, Eno	1			1
Reinla, Karin	1			1
Relve, Tiiu	1			1
Remmelgas, Lembit			1	1
Roogna, L.			2	2
Roosaare, Jüri	1			1
Rummo, Paul-Erik		1		1
Sang, August	3			3
Semper, Johannes		2		2
Sepp, Rein	1			1
Sepp, Viktor	1		1	2
Sikemäe, Ilmar			1	1
Silvet, Helmi	1			1
Simsel, Andrus			3	3
Sirkel, Mati	3		8	11
Susi, H.			1	1
Tasa, Rita	1			1
Tasa, Toivo	3		2	5
Tulve, Hilja			1	1
Tulviste, Peeter	1		2	3
Tungal, Armand	1			1
Under, Marie		1		1
Vaarandi, Debora	1	26		27
Valdna, Edla	1			1

Selgitus

Olen koostanud magistritöö iseseisvalt.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ning mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Tallinn

26.05.2010